

CAN:s nationella skolundersökning 2024

Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar

CAN Rapport 230

Louise Selling (red.)

Förord

CAN:s nationella skolundersökning har genomförts årligen sedan 1971. Det innebär att vi i Sverige har den längsta nationella tidsserien i världen på området. Sedan 2004 har undersökningen även genomförts i gymnasiets år 2. Att följa och ta fram kunskap om ungdomars erfarenhet av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar är viktigt för att kunna vidta rätt förebyggande åtgärder på nationell, regional och lokal nivå.

Louise Selling har varit redaktör för denna rapport och fem medarbetare från avdelningen för utredning och forskning har bidragit med innehåll. Vilka dessa är framgår av respektive kapitel. Ida Ömalm Ronvall har språkgranskat rapporten. Till rapporten hör en tabellbilaga som återfinns på CAN:s hemsida. Undersökningen och rapporten har finansierats av Socialdepartementet.

CAN är ett nationellt kompetenscentrum som tar fram och sprider kunskap om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. Vi följer konsumtions- och skadeutvecklingen genom undersökningar och forskning. Myndigheter och organisationer använder kunskap från CAN som underlag för beslut och insatser. CAN är en del av civilsamhället och i styrelsen finns representanter för våra medlemsorganisationer. I styrelsen finns även olika myndigheter representerade.

Avslutningsvis vill vi passa på att rikta ett stort tack till alla elever och lärare som genom åren delat med sig av sin tid och sitt engagemang genom att delta i undersökningen, och därmed också har möjliggjort den här rapporten.

Stockholm, december 2024

Charlotta Rehnman

Direktör CAN

Innehåll

Sammanfattning.....	4
Summary.....	8
Inledning.....	12
Resultat.....	13
Alkohol.....	14
Tobak och nikotin.....	23
Narkotika.....	30
Läkemedel.....	37
Sniffning, boffning och lustgas.....	41
Dopning.....	44
Spel om pengar.....	47
Debutålder.....	54
Om undersökningen.....	57
Metodutveckling.....	57
Genomförande.....	57
Bortfall.....	58
Hantering och tvättning av data.....	61
Viktning.....	61
Svarens tillförlitlighet.....	62
Förändringar av formuläret.....	62
Avslutande kommentarer.....	64
Referenser.....	66
Bilaga 1: Formulär.....	72
Bilaga 2: Enkätutveckling 2024.....	87

Citera gärna publikationen som:

Selling L. (red.), CAN:s nationella skolundersökning 2024. Stockholm:
Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2024. Rapport 230.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

ISBN 978-91-7278-371-3(pdf)
urn urn:nbn:se:can-2024-9 (pdf)

Sammanfattning

Den här rapporten baseras på data från CAN:s nationella skolundersökning, som genomförs årligen i årskurs 9 och gymnasiets år 2. Syftet är att redovisa ungas erfarenheter av bland annat alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. Rapporten belyser skillnader i användningsmönster mellan pojkar och flickor, samt mellan de yngre och äldre eleverna. Syftet med rapporten är också att ge en bild av hur ungdomars erfarenheter av olika substanser såg ut vid den senaste undersökningen 2024. Nedan följer kapitelspecifika sammanfattningar.

Alkohol

Sammantaget visar konsumtionsmått som följs att alkoholkonsumtionen har minskat bland svenska skolungdomar under en längre tid. Dock har nedgången sedan cirka tio år tillbaka stannat av och planat ut i båda årskurserna. I årets undersökning svarade 35 procent i årskurs 9 och 69 procent i gymnasiets år 2 att de druckit alkohol de senaste 12 månaderna. Årskonsumtionen mätt i liter ren alkohol (100 %) uppgick till 0,8 liter i årskurs 9 och 2,2 liter i gymnasiets år 2.

De vanligaste problemen som eleverna rapporterade att de upplevt i samband med alkoholkonsumtion var att ha förstört saker eller kläder, grälat/tjafsats, samt att ha blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation. Det är skillnader i vilka problem som flickor respektive pojkar uppgav. Det var till exempel en större andel flickor än pojkar som uppgav att de fått problem med förhållandet till föräldrar och vänner. Bland pojkar var det istället vanligare att ha kört motorfordon eller råkat i slagsmål i samband med alkoholkonsumtion.

Tobak och nikotin

Cigarettökningen har minskat kraftigt bland svenska skolungdomar. Särskilt stor har nedgången varit under 2010-talet. I årets undersökning uppgav 8 procent i årskurs 9 och 21 procent i gymnasiets år 2 att de röker. Bland gymnasieeleverna har det skett en liten uppgång sedan 2021.

Snusandet har ökat i båda årskurserna under de senaste åren. Uppgången har varit särskilt påtaglig bland flickorna och är nu på historiskt höga nivåer. Det är dock fortfarande vanligare att pojkar snusar. År 2024 var det 16 procent i årskurs 9 och 29 procent i gymnasiets år 2 som snusade. Det är framför allt vitt snus som ungdomar använder.

Vejping har blivit vanligare bland ungdomar. År 2022 ökade användandet kraftigt. I årets undersökning minskade användandet något, men nivåerna är fortfarande på betydligt högre nivåer än under 2010-talet. År 2024 uppgav 16 procent

i nian och 20 procent i gymnasiet att de vejpåt den senaste månaden. Vejpning är numera vanligare bland flickor.

År 2024 uppgav 23 procent i nian och 39 procent i gymnasiet att de använt någon tobaks- eller nikotinprodukt under den senaste månaden. Under de senaste tio åren har den totala andelen nikotinanvändare ökat bland flickor medan nivåerna bland pojkar är relativt oförändrad.

Narkotika

Narkotikaerfarenheten har under de senaste 20 åren legat på ungefär samma nivå bland niondeklassarna, även om det förekommer viss variation mellan åren. Under 2024 svarade 6 procent av niondeklassarna att de någon gång använt narkotika. Det var mer än dubbelt så vanligt bland gymnasieeleverna, där 15 procent gjort det någon gång. Över tid har det skett en ökning i hur ofta elever med narkotikaerfarenhet har använt narkotika. Tydligast är uppgången bland niondeklassarna. De senaste åren har ökningen planat ut, men i genomsnitt har niondeklassarna med narkotikaerfarenhet använt narkotika dubbelt så många gånger jämfört med för 30 år sedan.

I båda årskurserna var cannabis det vanligaste preparatet bland de som hade använt narkotika. I undersökningen ställs även separata frågor om eleverna använt narkotikaklassade läkemedel utan läkarordination. Syftet med frågan är att fånga in icke-förskrivna användning av narkotikaklassade läkemedel. Om även de elever som uppgett att de använt den här typen av receptbelagda läkemedel utan läkares ordination definieras som narkotikaerfarna, skulle andelarna i årets undersökning som någon gång använt narkotika uppgå till 9 procent i stället för 6 procent bland niorna. För gymnasieeleverna skulle det vara 18 procent i stället för 15 procent.

Läkemedel

Utvecklingen för icke-förskrivna användning av sömn- eller lugnande läkemedel har, på det stora hela, legat relativt stabilt under de senaste 30 åren. Användningen av den här typen av läkemedel låg runt 3 procent i början av 90-talet. Därefter ökade användningen något, för att sedan sjunka igen under början av 00-talet. Under de senaste 20 åren har användningen varierat år från år, men trenden har varit svagt uppåtgående i båda årskurserna. I årskurs 9 stannade uppgången av 2022 och i gymnasiet stannade den av 2023.

I undersökningen efterfrågas användningen av tre olika läkemedelstyper:

- Narkotikaklassade sömn- eller lugnande medel
- Narkotikaklassade smärtstillande läkemedel
- Narkotikaklassade centralstimulerande läkemedel

Om alla tre läkemedelstyperna slås samman uppgår den totala andelen som under de senaste 12 månaderna använt narkotikaklassade läkemedel utan recept till 5 procent i båda årskurserna.

Sniffning, boffning och lustgas

Andelen elever som har sniffat eller boffat har minskat över tid och ligger nu på förhållandevis låga nivåer. År 2024 uppgav 2 procent av niondeklassarna och 1 procent av gymnasieeleverna att de gjort detta under de senaste 12 månaderna. Under de senaste tio åren framkommer inga större könsskillnader bland eleverna vad det gäller erfarenheter av sniffning/boffning.

Sedan 2022 ställs även frågor om användningen av lustgas. År 2024 uppgav 2 procent i årskurs 9 att de använt lustgas under de senaste 12 månaderna. I gymnasiet var motsvarande andel 5 procent. Jämfört med 2022 är detta signifikanta minskningar i båda årskurserna, från 4 procent i nian och 14 procent i gymnasiet. Lustgasanvändning var i grova drag lika vanligt bland pojkar som bland flickor. En specialanalys från 2022 visade att användningen var vanligare i storstadsområden och hade ett tydligt samband med användning av alkohol, narkotika och tobak.

Dopning

Livstidserfarenhet av anabola androgena steroider (AAS) har uppgått till cirka 1 procent i båda årskurserna under de senaste 20 åren. I årets undersökning svarade 0,8 procent i nian och 0,5 procent i gymnasiet att de använt AAS någon gång. Beteendet är vanligare bland pojkar och tycks i viss grad vara kopplat till elever med lägre socioekonomisk position. Några skillnader mellan kommuntyper går inte att se. Det är tydligt att elever som använt AAS under de senaste 12 månaderna under samma period haft en förhållandevis omfattande användning av andra substanser, i synnerhet narkotika.

Spel om pengar

Sammantaget visar utvecklingen på en ökning av andelen gymnasieungdomar som spelat om pengar de senaste 12 månaderna, framför allt bland pojkar där andelen har ökat årligen sedan 2019. Då var andelen 27 procent. I år låg den på 43 procent. Även bland flickorna i gymnasiet har det ökat, från 4 procent år 2019 till 8 procent år 2024. Bland pojkarna i årskurs 9 har andelen som spelat om pengar de senaste 12 månaderna ökat från 20 procent 2019 till 27 procent år 2024. Motsvarande andel bland flickorna har legat på 9 procent de senaste fyra åren.

Debutålder

Tidig debutålder definieras som före 14 års ålder. Andelen niondeklassare som debuterat tidigt med alkohol, cigaretter eller cannabis har minskat sedan 1999. År 1999 var det 63 procent av eleverna i årskurs 9 som haft en tidig debut med något av detta. Tidig snusdebut började undersökas 2010. Då var det totalt 39 procent som debuterat med snus eller någon av ovanstående substanser före fjorton års ålder. Den nedåtgående trenden avstannade vid 2017 (17 procent). Därefter har det skett en signifikant ökning. I årets undersökning svarade

21 procent av eleverna i årskurs 9 att de haft en tidig substansdebut. Det är vanligast att skolungdomar debuterar tidigt med att dricka ett glas alkohol, följt av att ha använt snus. Det är första gången sedan år 2010 som snus är den näst vanligaste substansen att ha debuterat tidigt med. Tidigare år har det varit rökning.

Summary

This report is based on data from CAN's national school survey, performed annually among ninth graders and students in year 2 in upper secondary school. The purpose is to report on young people's experiences of alcohol, narcotics, tobacco and gambling, among other things. The report reveals differences in usage patterns between boys and girls, and between younger and older students. Another purpose of the report is to provide a snapshot of what young people's experiences of various substances looked like at the time of the latest survey in 2024. The following are chapter-specific summaries.

Alcohol

Overall, several measures regarding alcohol use indicate that alcohol consumption has decreased among Swedish school students over a longer time period. However, the downward trend has ceased and plateaued in recent years, in both grades. In this year's survey, 35% of ninth graders and 69% of students in year 2 of upper secondary school responded that they had drunk alcohol in the preceding 12 months. Annual consumption in litres of pure alcohol (100%) was 0.8 litres in ninth grade and 2.2 litres in year 2 of upper secondary school.

The most common problems that students reported having experienced in connection with alcohol consumption were damage to objects or clothing, arguing and being photographed or filmed in an embarrassing or demeaning situation. There are differences in which problems are reported by girls and boys, respectively. For instance, a larger proportion of girls than boys reported having problems in relationships with parents and friends. Among boys, it was instead more common to have driven a motor vehicle or gotten into a fight in connection with alcohol consumption.

Tobacco and nicotine

Cigarette smoking has decreased dramatically among Swedish school students. The downward trend was particularly strong during the 2010s. In this year's survey, 8% of ninth graders and 21% of students in year 2 of upper secondary school indicated that they smoke. In the latter group, a small increase has occurred since 2021.

Use of snus has increased in both grades in recent years. The increase has been particularly large among girls and use is now at historically high levels. However, it is still more common for boys to use snus. In 2024, 16% of ninth graders and 29% of students in year 2 of upper secondary school used of snus. Nicotine pouches is the most common type of snus used by young people.

Vaping has become more common among young people. In 2022, usage increased dramatically. In this year's survey, usage decreased slightly, but the levels are still much higher than during the 2010s. In 2024, 16% of ninth graders and 20% of students in year 2 of upper secondary school reported having vaped in the preceding month. Vaping is now more common among girls.

In 2024, 23% of ninth graders and 39% of students in year 2 of upper secondary school reported having used any tobacco or nicotine product in the preceding month. In the last ten years, the overall share of nicotine users has increased among girls, whereas levels among boys are relatively unchanged.

Narcotics

Experience of narcotics has been at a fairly steady level over the last 20 years among ninth graders, albeit with some year-to-year variation. In 2024, 6% of ninth graders responded that they had ever used narcotics. This was more than twice as common among those in upper secondary school, where 15% reported having ever used narcotics. Over time, there has been an increase in how often students with experience of narcotics have used narcotics. The increase is clearest among ninth graders. This increase has plateaued in recent years, but ninth graders with experience of narcotics have, on average, used narcotics twice as many times compared with the same group 30 years ago.

In both grades, cannabis was the most common substance among those who had used narcotics. The survey also includes a separate set of questions on whether or not students have used prescription medication without a doctor's prescription. The purpose of this is to capture non-prescribed use of medication classified as narcotics. If the students who reported having used such prescription medication without a doctor's prescription are also defined as having experience of narcotics, the proportion in this year's survey that had ever used narcotics would be 9% instead of 6% among ninth graders. Among secondary school students, it would be 18% instead of 15%.

Prescription medication

Nonmedical use of sleep aids or sedatives has, in the grand scheme of things, been relatively stable over the last 30 years. Use of such medication was around 3% in the early 90s. It then increased somewhat, but decreased again in the early 00s. In the last 20 years, use has varied from year to year, but with a slight upward trend in both grades. In grade 9, the increase stopped at the end of 2022, and in upper secondary school, it stopped in 2023.

The survey's questions cover use of three different types of medication:

- Sleep aids or sedatives classified as narcotics
- Analgesics classified as narcotics
- Central stimulants classified as narcotics

If all three types of medications are combined, the total proportion that had used medication classified as narcotics without a doctor's prescription within the preceding 12 months was 5% in both grades.

Sniffing, inhalation and nitrous oxide

The proportion of students who have sniffed or inhaled substances has decreased over time and is now at a relatively low level. In 2024, 2% of ninth graders and 1% of students in year 2 of upper secondary school reported having done this in the preceding 12 months. In the last ten years, there have been no large gender differences among students as regards experiences of sniffing/inhalation.

Since 2022, questions about use of nitrous oxide ("laughing gas") have been included in the survey. In 2024, 2% of ninth graders reported having used nitrous oxide in the preceding 12 months. In upper secondary school, the corresponding figure was 5%. Compared with 2022, these are significant decreases in both grades, from 4% in ninth grade and 14% in upper secondary school. Nitrous oxide use was roughly equally common among boys and girls. A separate analysis from 2022 showed that usage was more common in metropolitan areas, and correlated with use of alcohol, narcotics and tobacco.

Doping

The rate of ever having used anabolic androgenic steroids (AAS) has been at around 1% for the last 20 years in both grades. In this year's survey, 0.8% of students in ninth grade and 0.5% of students in year 2 of upper secondary school reported lifetime prevalence of AAS. The behaviour is more common among boys and seems to be somewhat related to students with a lower socioeconomic position. No differences in use depending on type of municipality can be identified. It is clear that students who had used AAS in the preceding 12 months had a relatively large use of other substances during the same period, in particular narcotics.

Gambling

Overall, an increase can be seen in the proportion of upper secondary school students who had gambled in the preceding 12 months – in particular among boys, where the proportion has increased year-on-year since 2019. At that time, it was 27%. This year, it was 43%. Among girls in upper secondary school, it has also increased, from 4% in 2019 to 8% in 2024. Among boys in ninth grade, the proportion gambling in the last 12 months has increased from 20% in 2019 to 27% in 2024. The corresponding proportion among girls has been 9% over the previous four years.

Age at first use

Early age at first use is defined as before the age of 14 years. The proportion of ninth graders with an early first use of either alcohol, cigarettes or cannabis has decreased since 1999. In 1999, 63% of ninth graders had an early first use of any of these substances. In 2010, early first use of snus also began to be studied. At that time, 39% had started using snus or one of the aforementioned substances before the age of 14 years. The downward trend stopped in 2017 (17%). After that, there has been a significant increase. In this year's survey, the proportion of students in ninth grade reporting early first use of any substance was 21%. Among students with an early first substance use, it was most common to have drunk a glass of alcohol followed by having used snus. It is the first time since 2010 that snus is the second most common substance among students with an early first substance use. In past years, it has been smoking.

Inledning

Ungdomstiden karaktäriseras av utveckling och förändring. Det är också en period där många för första gången testar alkohol eller tobak, och vissa även narkotika (Chen & Kandel 1995; Degenhardt m.fl. 2016). Barn och unga är samtidigt socialt och medicinskt känsligare för substansanvändning (Gruber m.fl., 2012; Monti m.fl., 2005; Silveri, 2012). I den senaste ANDTS-strategin lyfter regeringen fram att det bör vara en högre prioritet på insatser för att förebygga att unga börjar använda narkotika, dopningsmedel och tobak/nikotin, eller debuterar tidigt med alkohol eller spel om pengar (Skr. 2021/22:213). Eftersom ungas hälsa och välmående är en viktig fråga för samhället är det angeläget att följa utvecklingen vad gäller ungdomars erfarenheter av olika substanser. Det bidrar till att politiker och beslutsfattare kan ta beslut baserade på tillförlitlig kunskap.

Sverige har en lång tradition av att följa konsumtionsutvecklingen bland unga. Mätningarna av niondeklassares användning av alkohol och andra droger påbörjades 1971, vilket innebär att denna undersökning pågått i över 50 år. Det är världens längsta tidsserie på området. CAN har sedan 1986 uppdraget att genomföra studien. Sedan 2004 undersöker CAN även konsumtionsutvecklingen bland elever i gymnasiets år 2, vilket innebär att det i år är 20 år sedan det första mättillfället ägde rum.

Huvudsyftet med CAN:s nationella skolundersökning är att årligen följa ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. I den här rapporten redovisas de mest centrala trenderna för de substanser och beteenden som mäts i undersökningen. Rapporten belyser också skillnader i användningsmönster mellan pojkar och flickor, samt mellan de yngre och äldre ungdomarna.

Resultat

Resultaten presenteras kapitelvis för alkohol, tobak och nikotin, narkotika, läkemedel, sniffning, boffning och lustgas, dopning, spel om pengar samt debutålder. Ansvarig författare framgår av respektive kapitel.

Resultaten redovisas i de flesta fall uppdelade på kön och årskurs. Normalt presenteras procenttal beräknade på samtliga elever i respektive grupp, inklusive de elever som inte svarat på frågan. Internbortfallet ("ej svar") ingår alltså då procentandelarna har beräknats. Detta har dock en ytterst marginell betydelse, eftersom det interna bortfallet normalt ligger på en konstant låg nivå. Eventuella avvikelser från detta påtalas i förekommande fall i texten.

När resultat beskrivs som statistiskt signifikanta är de det på minst femprocentnivån. I urvalet till skolundersökningarna är det klass och inte elev som väljs ut. Det innebär att eleverna i studien är klustrade i skolklasser. Det gör att antagandet om oberoende mellan observationerna inte kan uppfyllas (Hox, 2002). För att inte generera falska signifikanta resultat vid signifikantestning, används ett signifikantest som tar hänsyn till dessa klustereffekter.

Resultaten från skolundersökningarna redovisas även i en tabellbilaga i digitalt format på <https://www.can.se/>. Vid hänvisning till tabeller med nummer är det den digitala tabellbilagan på nätet som avses. Tabeller i texten är försedda med bokstäver och kommer i alfabetisk ordning. I tabellerna används följande beteckningar:

- . Uppgift kan inte förekomma (till exempel att årskursen inte ingått i undersökningen eller att frågan inte ställts).
- .. Uppgiften är för osäker för att återges (till exempel att det är för lågt bastal).
- Ingen elev har angett svarsalternativet.
- 0,0 Procenttal avrundat till 0 (det vill säga svarsalternativet har angetts av minst en elev men av färre än 0,05 procent).

I diagrammen som visar tidsserier betyder brott i tidsserien att frågan som ligger till grund för redovisningen förändrats på ett sätt så att den inte är direkt jämförbar med tidigare år. För mer detaljerade beskrivningar av de ändringar som gjorts, se 2014 års rapport om Skolelevers drogvanor (Leifman, 2014) och bilaga 2, Enkätutveckling 2024.

Alkohol

Siri Thor

Alkoholkonsumtionen bland svenska ungdomar har följts sedan 1971¹, då den nationella skolundersökningen startade. Konsumtionen bland unga är viktig att följa av flera anledningar. En anledning är att tidig debut och hög konsumtion i unga år kan leda till ökad konsumtion och relaterade skador även senare i livet (Enstad m.fl. 2019; McCambridge m.fl. 2011). En omfattande alkoholkonsumtion kan också leda till mer omedelbara problem, både för den som dricker alkoholen och för personer i hans närhet (Thor m.fl. 2017; Sundin m.fl. 2021).

Detta kapitel illustrerar utvecklingen för ett antal alkoholmått, för de tidsperioder som frågorna ställts. Först presenteras andelen alkoholkonsumenter och hur stor mängd som konsumerats. Därefter redovisas trender i intensivkonsumtion, anskaffning av alkohol och uppkomna problem i samband med alkoholkonsumtion.

Alkoholkonsumtion

Att ha druckit alkohol under de senaste 12 månaderna definieras i följande text som "alkoholkonsument". Andelen alkoholkonsumenter bland skolelever i Sverige har sjunkit kraftigt under 2000-talet (diagram 1). Sedan nästan tio år tillbaka har den nedåtgående trenden dock stannat av i båda årskurserna. I årskurs 9 har andelen alkoholkonsumenter legat på omkring 40 procent och i gymnasiet runt 70 procent.

I den senaste undersökningen var 35 procent av niondeklassarna alkoholkonsumenter, att jämföra med 80 procent i början av 2000-talet. I gymnasiet var andelen konsumenter 69 procent i årets undersökning, en nedgång från 89 procent när det började mätas år 2004 (tabellerna 2–3).

¹ Utvecklingen har följts i årskurs 9 sedan 1971 och i gymnasiets år 2 sedan 2004.

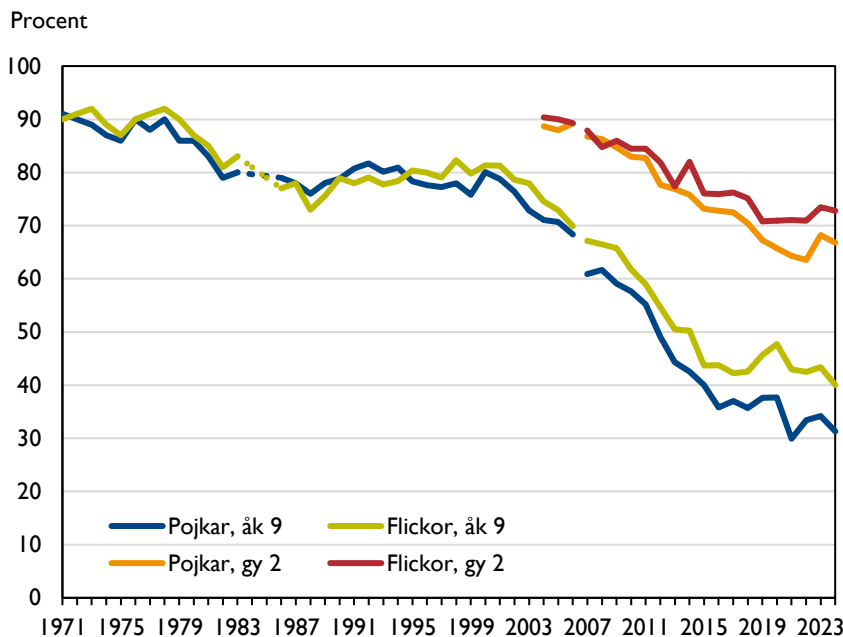

Diagram 1. Andelen alkoholkonsumenter, efter kön och årskurs. 1971–2024.

Det är tydliga skillnader mellan pojkar och flickor, både i nian och på gymnasiet. I årets undersökning kategoriserades 40 procent av flickorna och 31 procent av pojkarna i årskurs 9 som alkoholkonsumenter (diagram 1). Andelen alkoholkonsumenter bland flickor ökade under åren 2019–2020 och låg på 48 procent år 2020. Därefter har andelen återigen sjunkit. I andra året på gymnasiet var det 73 procent av flickorna och 67 procent av pojkarna som kategoriserades som alkoholkonsumenter i den senaste undersökningen.

Under 2000-talet går det även tydligt att se hur den genomsnittliga årskonsumtionen följer samma nedåtgående trend (diagram 2). I årets undersökning uppmättes årskonsumtionen till 0,8 liter ren alkohol i årskurs 9 och 2,2 i gymnasiet år 2 (tabellerna 6–7). Tidigare var pojkarnas konsumtion betydligt högre än flickornas. Sedan 2017 har dock pojkarnas och flickornas genomsnittliga konsumtion legat på ungefär samma nivå i nian. Även i gymnasiet har könsskillnaderna minskat. Pojkarna har dock fortfarande en något högre årskonsumtion än flickorna.

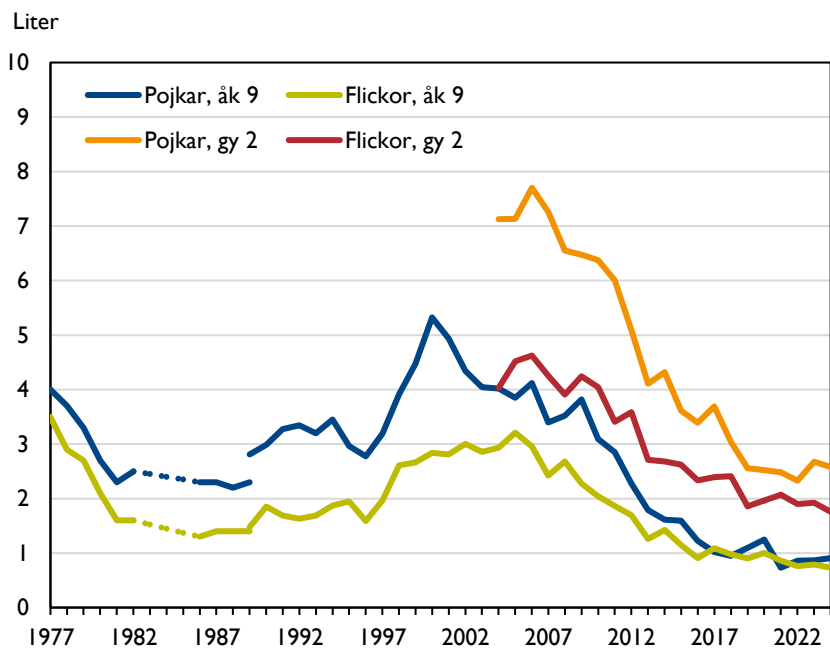

Diagram 2. Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen mätt i liter ren alkohol (100 %), efter kön och årskurs. 1977–2024.

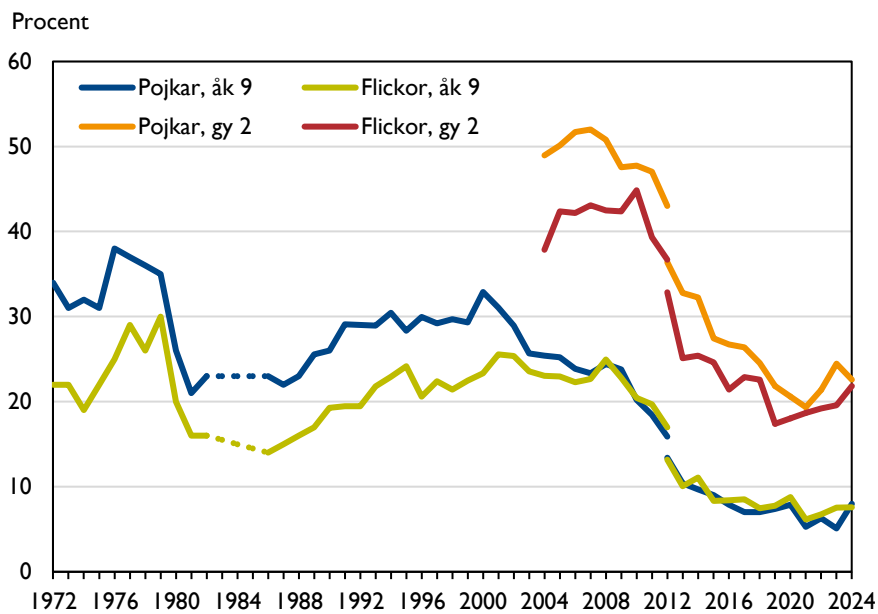

Diagram 3. Andelen elever som intensivkonsumerat alkohol minst en gång i månaden, efter kön och årskurs. 1972–2024.

Måttet intensivkonsumtion följer andelen elever som dricker stora mängder alkohol vid ett och samma tillfälle (minst en flaska vin eller motsvarande). Måttet syftar till att ta reda på hur vanligt det är med drickande som leder till berusning. Andelen som intensivkonsumerat alkohol minst en gång i månaden har sjunkit över tid (diagram 3). Vid det senaste undersökningstillfället var det 8 procent i årskurs 9 och 22 procent i gymnasiet som uppgav detta (tabellerna 9 och 11). Historiskt sett har intensivkonsumtion varit vanligare bland pojkar än bland flickor. Numera är det dock liten skillnad mellan pojkar och flickor (diagram 3).

Den vanligaste dryckessorten bland niondeklassare var sprit, vilket det har varit de senaste tio åren (tabell 6). Sprit utgjorde 36 procent av pojkarnas och 51 procent av flickornas konsumtion år 2024. Bland pojkarna utgjorde starköl den näst största delen av konsumtionen (29 procent) och bland flickorna utgjorde blanddrycker den näst största delen (25 procent).

Även i gymnasiet utgjorde sprit den största delen (33 procent) av elevernas konsumtion (tabell 7). Det var dock en del skillnader mellan flickor och pojkar. Sprit stod för den största andelen bland flickor, 40 procent av konsumtionen jämfört med 29 procent för pojkarna. Bland pojkarna var det starköl som stod för den största andelen, 31 procent av konsumtionen jämfört med 6 procent för flickorna.

Anskaffning av alkohol

För att ta reda på ursprungskällan för alkoholen som dracks vid det senaste dryckestillfället får eleverna svara på två frågor. Den ena syftar till att ta reda på vem som överlämnade alkoholen och den andra till att ta reda på alkoholens ursprungskälla. I diagram 4 (tabellerna 16–17) redovisas vem alkoholen kommit från. Det var vanligast att ha fått alkohol från ”kompis, syskon eller partner”.

Bland alkoholkonsumenterna var det 53 procent i gymnasiet och 36 procent i årskurs 9 som svarade att de fått tag på alkoholen på detta sätt vid det senaste dryckestillfället. Det näst vanligaste sättet bland gymnasieeleverna var att ha fått alkohol med lov från föräldrar (25 procent), medan den näst vanligaste leverantören bland niorna var någon som langar alkohol (24 procent). Det var också en relativt stor andel av alkoholkonsumenterna som inte visste vem som levererat alkoholen till det senaste dryckestillfället (12 procent i gymnasiet och 17 procent i årskurs 9).

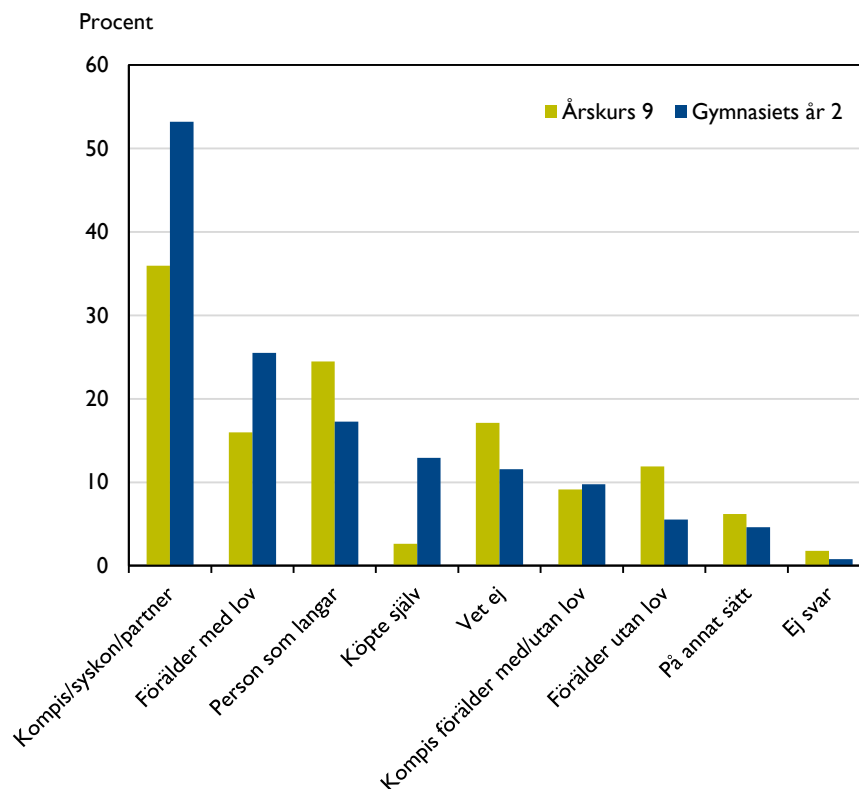

Diagram 4. Från vem kom alkoholen vid senaste dryckestillfället? Bland alkoholkonsumenterna, efter årskurs. Procent. 2024. (Resultaten är rangordnade efter gymnasieeleverna.)

Vad gäller alkoholens ursprung uppgav de flesta Systembolaget; 53 procent i årskurs 9 och 71 procent i gymnasiet (tabell 18 och 19). I årskurs 9 var det näst vanligaste alternativet att inte känna till ursprunget (33 procent). I gymnasiet var det en lika stor andel som uppgav restaurang eller liknande som uppgav att de inte kände till ursprunget (14 procent vardera). Att flera elever vare sig kände till ursprung eller leverantör kan förklaras av att alla inte skaffar alkoholen enskilt utan att de tar del av andras inköp.

Det framgår från tidigare analyser att nästan en tredjedel av unga vuxna (16–21 år) har sett erbjudanden på sociala medier om att köpa alkohol av en privatperson (Guttormsson & Åström, 2022). Eleverna tillfrågas därför i en separat fråga om de har köpt alkohol via konton på sociala medier. Bland alkoholkonsumenterna uppgav 19 procent i årskurs 9 att de gjort detta. Motsvarande andel på gymnasiet var 16 procent (tabell 23 och 24). Detta var i båda årskurserna vanligare bland flickor än bland pojkar.

Alkoholrelaterade problem

I samband med den minskande alkoholkonsumtionen under 2000-talet har även den alkoholrelaterade problembördan minskat. Detta gäller bland alla elever, men även för alkoholkonsumenterna (Englund, 2019). Utvecklingen följs med hjälp av ett index, baserat på ett antal olika problem som rapporteras ha uppstått i samband med alkoholkonsumtion:

- Gräl/tjafs
- Råkat i slagsmål
- Råkat ut för en olycka eller skadats
- Tappat pengar eller andra värdesaker
- Haft sex man ångrat efteråt
- Förstört kläder eller saker
- Fått problem med förhållandet till vänner och föräldrar
- Blivit bestulen eller rånad
- Råkat i bråk med polisen

Dessa frågor definieras som alkoholrelaterade problem och utgör grunden för indexet. Av tabell A framgår övriga omfrågade problem.

För årskurs 9 är indexets basår 2000 och för gymnasiet år 2 är det 2004 (de åren då detta började mätas i respektive årskurs). Alla år förhåller sig till basåret. Om problembördan är lika stor som vid basåret så blir värdet 100. Ett värde mindre än 100 innebär att problembördan är mindre än vad den var vid basåret. Ett värde över 100 innebär att ungdomarna det året rapporterade mer alkoholrelaterade problem än vid basåret.

Bland niondeklassarna har den rapporterade problembördan bland alkoholkonsumenterna sjunkit jämfört med basåret år 2000, dock med vissa tillfälliga ökning. Sedan 2021 har problem kopplade till alkoholkonsumtion återigen ökat (diagram 5). Likt förra året var 2024 års indexvärde 89, vilket är det högsta värdet på över tio år. Årets indexvärde innebär trots allt att problembördan är 11 procent lägre än år 2000. I gymnasiet har problembördan sedan 2010 uppvisat en tydlig nedgång, även om vissa variationer förekommit. År 2024 var indexvärdet för gymnasieleverna 60. Det innebär en ökning jämfört med 2022, men betyder även att problembördan minskat med 40 procent sedan startåret 2004.

Eftersom vi tittar på utvecklingen av problem enbart bland alkoholkonsumenter hade det varit fullt tänkbart att nivån av problem legat stabilt under hela perioden. Utvecklingen visar ändå på nedgångar i problembördan jämfört med startåren, både i årskurs 9 och i gymnasiet år 2. Det går dock att se vissa ökning i nian de senaste två åren. Varför problembördan inte ligger på en jämn nivå kan vi enbart spekulera om. Data visar dock (redovisas ej här) att den genomsnittliga årskonsumtionen och andelen intensivkonsumenter bland alkoholkonsumenterna har sjunkit. Detta kan vara en förklaring till lägre nivå av problem jämfört med respektive årskurs indexstartår.

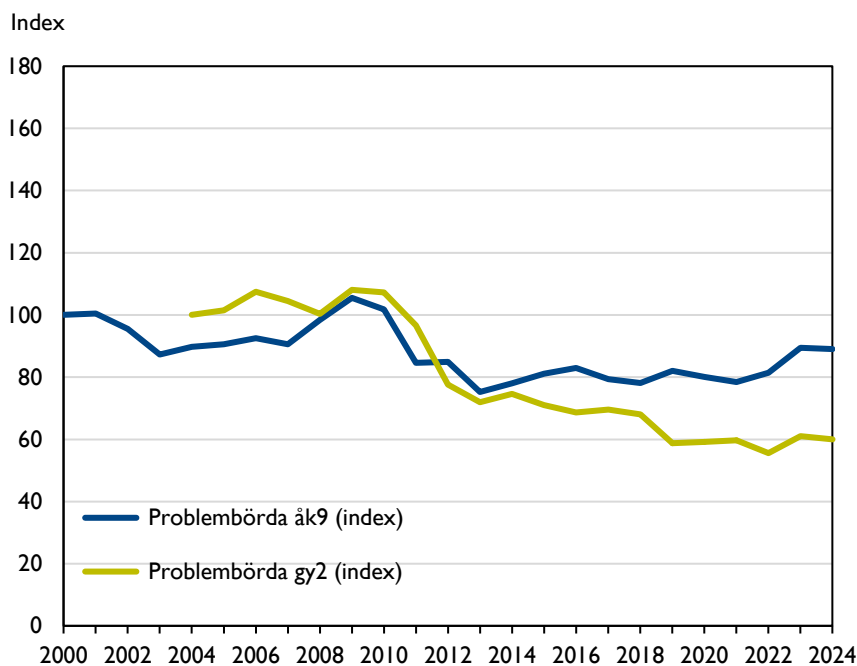

Diagram 5. Problemindeks bland alkoholkonsumenter, efter årskurs. År 2000 är basår för årskurs 9 och år 2004 för gymnasiet år 2. 2000–2024.

Problembördan har sjunkit mer bland gymnasieeleverna än den har bland eleverna i nian². En del i förklaringen kan ligga i att det skiljer några år mellan de båda årskurserna. Unga personers sociala och kognitiva färdigheter är inte fullt utvecklade, vilket gör dem extra sårbara för alkohol. Detta innebär att risken för skador och problem i samband med alkoholbruk är högre jämfört med äldre personer (Brown et al., 2008; WHO, 2014). Det skulle kunna vara en förklaring till varför vi inte ser samma tydliga samband mellan utvecklingen i dryckesmönster och alkoholrelaterade problem i de båda årskurserna.

En annan förklaring kan ligga i det faktum att det, sedan tio år tillbaka, är färre än hälften av eleverna i nian som dricker alkohol, jämfört med runt 70 procent i gymnasiet. Det skulle kunna innebära att gruppen elever i årskurs 9 som dricker alkohol i större utsträckning utgör en något mer normbrytande eller problemtyngd grupp än den i gymnasiet, som alltså innefattar majoriteten av alla gymnasieelever. I nuläget har det dock inte gjorts analyser som kan bekräfta en sådan utveckling.

I tabell A framgår hur stor andel av alkoholkonsumenterna i nian och gymnasiet som rapporterat olika typer av problem år 2024. Här ingår ytterligare mått på alkoholrelaterade problem utöver de som ingår i det tidigare presenterade indexet.

² Detta säger inget om den faktiska problembördan. Därför går det till exempel inte att säga att eleverna i nian upplever fler problem än de på gymnasiet.

Bland de vanligaste problemen som rapporterades av minst en femtedel finns:

- Att ha förstört saker eller kläder
- Att ha råkat i gräl/tjafs
- Att blivit fotad eller filmad i en pinsam eller kränkande situation

Det finns vissa skillnader i vilka problem som flickor respektive pojkar uppger. I båda årskurserna var det en större andel flickor än pojkar som uppgav att de fått problem med förhållandet till föräldrar och vänner. I nian var könsskillnaden även statistiskt säkerställd vad gäller att ha blivit fotad eller filmad i en pinsam eller kränkande situation, samt att medvetet ha skadat sig själv. Bland pojkar var det istället en större andel som uppgav att de i samband med alkoholkonsumtion kört motorfordon, råkat i slagsmål, råkat i bråk med polisen eller medvetet skadat någon annan. Det har inte skett några större förändringar i vilka problem som varit vanligast över tid (tabellerna 27–30).

Sammantaget visar konsumtionsmåtten som följs att alkoholkonsumtionen har minskat bland svenska skolungdomar under en längre tid. Dock har nedgången sedan cirka tio år tillbaka stannat av och planat ut i båda årskurserna. Även om den sjunkande trenden började relativt tidigt i Sverige är den inte unik i ett internationellt perspektiv.

Tabell A. Andelen elever som upplevt olika typer av problem i samband med alkoholkonsumtion de senaste 12 månaderna, bland dem som druckit alkohol senaste 12 månaderna, 2024.

Årskurs 9	Pojkar (n = 841)	Flickor (n=1046)	Alla (n=1914)
Förstört saker eller kläder	23	24	23
Råkat i gräl/tjafs	20	21	21
Blivit fotad/filmad i en pinsam/kränkande situation	14*	24*	19
Kört moped, el-sparkcykel, bil eller annat motorfordon	22*	15*	18
Tappat pengar eller andra värdesaker	18	17	17
Råkat ut för en olycka eller skadats	16	17	17
Åkt moped/el-sparkcykel/bil/motorfordon med berusad förare	14	17	15
Fått problem med förhållandet till föräldrar	12*	17*	15
Fått problem med förhållandet till vänner	11*	16*	14
Råkat i slagsmål	13*	4*	8
Medvetet skadat dig själv	4*	10*	8
Haft sex du ångrat dagen efter	7	7	7
Blivit utsatt för våld	8	6	7
Medvetet skadat någon annan	9*	3*	6
Råkat i bråk med polisen	8*	4*	6
Behövt uppsöka sjukhus eller akutmottagning	5	5	5
Blivit bestulen eller rånad	3	3	3

Gymnasiets år 2	Pojkar (n=1462)	Flickor (n=1942)	Alla (n = 3440)
Förstört saker eller kläder	27	27	27
Råkat i gräl/tjafs	26	25	26
Blivit fotad/filmad i en pinsam/kränkande situation	19	22	21
Tappat pengar eller andra värdesaker	19	18	18
Kört moped, el-sparkcykel, bil eller annat motorfordon	20*	12*	16
Råkat ut för en olycka eller skadats	16	15	16
Åkt moped/el-sparkcykel/bil/motorfordon med berusad förare	15*	12*	13
Haft sex du ångrat dagen efter	11	13	12
Fått problem med förhållandet till vänner	9*	13*	11
Fått problem med förhållandet till föräldrar	6*	10*	8
Råkat i slagsmål	10*	3*	7
Blivit utsatt för våld	7	5	6
Råkat i bråk med polisen	8*	1*	4
Medvetet skadat dig själv	4	5	4
Behövt uppsöka sjukhus eller akutmottagning	4	3	3
Medvetet skadat någon annan	5*	2*	3
Blivit bestulen eller rånad	3	3	3

* Statistiskt säkerställd skillnad mellan pojkar och flickor (p<0.05)

Trenden har observerats i flera europeiska och engelsktalande länder (se ESPAD Group, 2020, Pape m.fl. 2018 och Vashishtha m.fl. 2019). Parallellt med den minskande konsumtionen under 2000-talet, har även den alkoholrelaterade självrapporterade problembördan minskat, för att på senare år stannat av och planat ut.

Tobak och nikotin

Martina Zetterqvist

Det är idag väl känt att tobaksrökning orsakar stora hälsoproblem i befolkningen. Rökning är en betydande riskfaktor för flera allvarliga sjukdomar som lungcancer, KOL och hjärt- och kärlsjukdomar. När det gäller snus är hälsoriskerna generellt sett lägre än för rökning, men det finns fortfarande risker. Högkonsumtion av snus kan bland annat öka risken för att utveckla diabetes typ 2 och att dö efter en hjärtinfarkt (Folkehelseinstituttet, 2019). Det finns också studier som indikerar en ökad risk för vissa typer av cancer, till exempel cancer i matstrupen (Valen m.fl., 2023).

E-cigaretter/vejps har inte funnits lika länge som cigaretter och tobakssnus. De långsiktiga hälsoeffekterna är därför fortfarande okända. Samma gäller för vitt snus. Dessa produkter innehåller dock oftast nikotin, som är beroendeframkallande. Användningen kan bland annat på kort sikt försämra blodkärlens funktioner och höja blodtrycket (Folkhälsomyndigheten, 2023). Sveriges tobakspolitik har som övergripande mål att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobaks- och nikotinprodukter (Skr. 2021/22:213).

I följande avsnitt redovisas utvecklingen av skolelevers erfarenheter av tobaks- och nikotinprodukter fram till och med år 2024. Först presenteras trenderna för cigarettrökning och snusning, samt hur eleverna fått tag på dessa produkter. Därefter redogörs för hur vanligt det är med vejpning. Slutligen presenteras den totala andelen elever som använt någon form av tobaks- eller nikotinprodukt.

I avsnittet används begreppen ”frekventa” och ”sporadiska” användare. Frekventa användare är de som använder tobak eller nikotin dagligen eller nästan dagligen. Sporadiska användare syftar på de som gör det ibland, till exempel på fest. Frågorna som mäter tobaksanvändning har ändrats flera gånger, vilket har påverkat de rapporterade nivåerna. Detta illustreras med linjebrott i diagrammen. Från och med år 2012 definieras eleven som rökare, snusare eller vejpåre om denne har använt produkten under de senaste 12 månaderna och fortfarande gör det.

Cigarettrökning

Cigarettrökningen var som mest utbredd under mitten av 1970-talet. Då rökte omkring 30 procent av niondeklassarna antingen frekvent eller sporadiskt (tabell 33). Sedan dess har rökningen minskat markant, särskilt under 2010-talet, vilket framgår av diagram 6. I den senaste undersökningen uppgav 8 procent av niondeklassarna att de rökte. Det var vanligare att röka sporadiskt (7 procent) än frekvent (1 procent). Under hela mätperioden har det varit vanligare att flickor röker än att pojkar gör det.

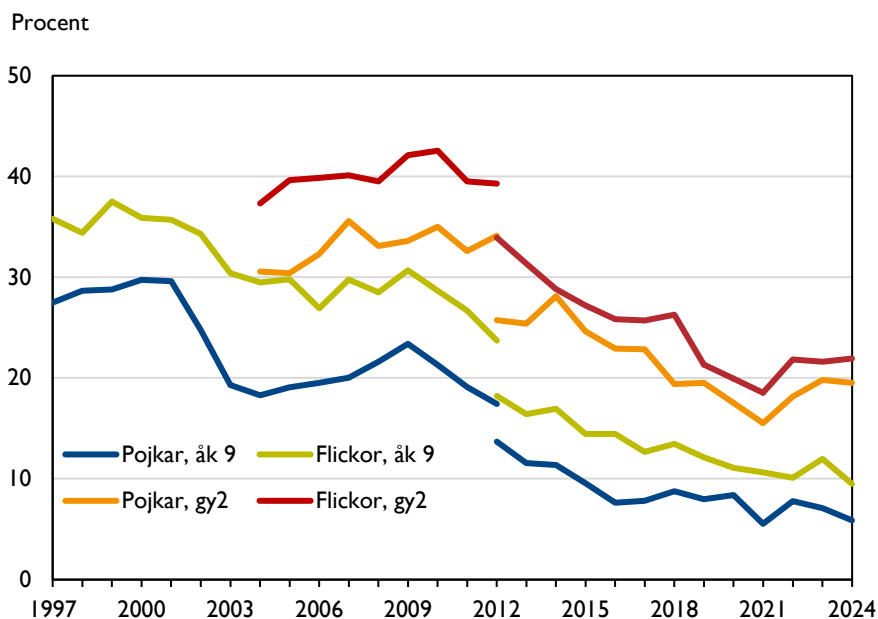

Diagram 6. Andelen elever som röker (dagligen/nästan dagligen eller sporadiskt), efter kön och årskurs. 1997–2024.

Även bland gymnasieeleverna har andelen cigarettörkare minskat under 2010-talet (tabell 34). År 2012 uppgav 30 procent att de rökte. I 2024 års mätning var nivåerna nere på 21 procent. Under de senaste tre åren har det dock inte skett någon fortsatt nedgång utan en liten, men statistiskt signifikant, uppgång. Nivåerna har därmed återvänt till hur det såg ut före pandemin. Precis som i nian var majoriteten av rökarna i gymnasiet sporadiska användare (19 procent) jämfört med frekventa (2 procent). Även bland gymnasieeleverna har det under hela mätperioden varit vanligare med rökning bland flickor än bland pojkar (diagram 6).

Snusning

I detta avsnitt används termen 'snus' som ett övergripande begrepp som inkluderar både brunt tobakssnus och vitt nikotinsnus. Andelen niondeklassare som snusar minskade markant under 00-talet (diagram 7 och tabell 44). I början av 2010-talet planade nedgången ut och sedan 2017 syns en kraftig ökning. I 2024 års undersökning uppgav 16 procent av niondeklassarna att de snusade, jämfört med 5 procent år 2017. Ökningen har skett både bland pojkar och flickor. Flickorna har dock haft en mer påtaglig ökning och snusar nu i historiskt stor utsträckning (14 procent). Det är dock fortfarande vanligare att pojkar snusar (17 procent). Skillnaden är statistiskt signifikant. Till skillnad från hur det såg ut för rökningen så är det vanligare att niondeklassare snusar frekvent (10 procent) än sporadiskt (6 procent).

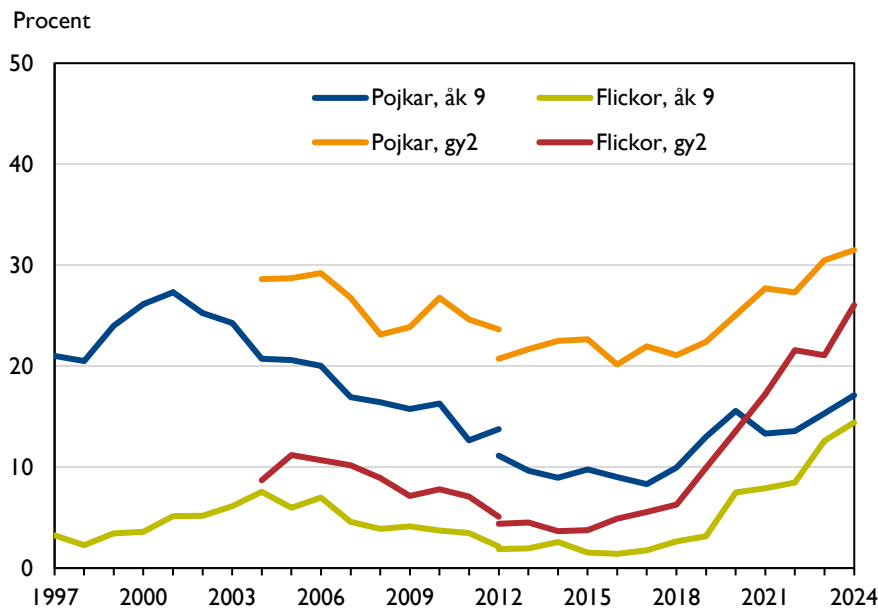

Diagram 7. Andelen elever som snusar (frekvent eller sporadiskt), efter kön och årskurs. 1997–2024.

Även bland gymnasieeleverna minskade snusandet under 00-talet, men det har sedan ökat kraftigt under de senaste åren (tabell 45). År 2024 uppgav 29 procent av gymnasieeleverna att de snusade. Detta kan jämföras med 13 procent år 2012, då användningen var som lägst. Ökningen har varit mest påtaglig bland flickorna där andelen snusare under en tioårsperiod ökat från 4 till 26 procent (diagram 7).

Även om snusandet har blivit mer utbrett bland flickor finns det fortfarande könsskillnader bland gymnasieeleverna. I årets undersökning uppgav 31 procent av pojkarna och 26 procent av flickorna att de snusade. Precis som bland niondeklassarna var det i gymnasiet vanligare att använda snus frekvent (21 procent) än sporadiskt (8 procent) (tabell 45).

Under de senaste åren har snusets utveckling i hög grad påverkats av det vita snuset, som lanserades på den svenska marknaden år 2016. I tabell B visas fördelningen för att någon gång snusat brunt respektive vitt snus. Det framgår att vitt snus är den absolut vanligaste snusarten bland ungdomar. År 2024 hade 25 procent av eleverna i årskurs 9 endast använt vitt snus, 1 procent endast brunt snus och 5 procent hade använt både vitt och brunt snus. För gymnasiet var motsvarande nivåer 40 procent för vitt snus, 3 procent för brunt snus och 9 procent för både vitt och brunt snus. Endast 2–3 procent av flickorna i båda årskurser hade använt brunt snus någon gång.

Tabell B. Andelen elever som någon gång snusat vitt snus, brunt snus respektive både och, efter kön och årskurs. 2024.

	Årskurs 9			Gymnasiets år 2		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
Endast vitt snus	20	30	25	33	49	40
Endast brunt snus	2	1	1	5	1	3
Både vitt och brunt snus	8	2	5	15	3	9

Anskaffning av cigaretter och snus

För att undersöka hur eleverna får tag på cigaretter och snus ställs frågan: ”Hur får du vanligen tag på cigaretter/snus?”. I följande avsnitt redovisas enbart svar från elever som är under 18 år. Både i nian och gymnasiet är det vanligast att få tag på cigaretter genom kompisar (tabellerna 36–37). Det var 66 procent av rökarna i nian och 79 procent av rökarna i gymnasiet som uppgav detta. Det näst vanligaste alternativet var att köpa cigaretterna själva, vilket uppgavs av 22 procent av rökarna i nian och 26 procent i gymnasiet. Andelen rökare i nian som uppger att de köpt cigaretter själva har minskat mycket sedan 1997 då det började mätas. Då var det 57 procent som svarade att de köpt cigaretterna själva.

Mönstret är liknande när det gäller snus. Det vanligaste sättet att få tag på snus var genom kompisar. Det uppgavs av 55 procent i nian och 68 procent i gymnasiet (tabellerna 47–48). Näst vanligast var att köpa snuset själv, vilket omkring 40 procent av snusarna i både nian och gymnasiet uppgav. Det är alltså vanligare att ungdomar köper snus själva än att de köper cigaretter själva. Men även för snus har andelen minskat sedan 1997. Då var det över 60 procent av snusarna i nian som köpte det själva.

Vejping

Från och med 2014 har användningen av e-cigaretter, även kallat vejps, följts i CAN:s nationella skolundersökning. En e-cigarett är en apparat som laddas med en vätska som ofta innehåller nikotin och olika smakämnen. Vätskan värms upp med hjälp av ett batteri, vilket genererar en ånga som användaren andas in. På engelska kallas ångan för ”vapour”. Därför benämns användningen av e-cigaretter som ”vejping” eller ”att vejpa”. Det finns både engångsvarianter och produkter som kan laddas på nytt.

I diagram 8 framgår hur vejpingen har utvecklats bland pojkar och flickor i årskurs 9 och gymnasiets år 2. Andelen elever som vejpat under den senaste månaden låg åren 2014–2021 inom intervallet 5–10 procent i båda årskurserna, både bland flickor och pojkar. År 2022 skedde en markant ökning i form av fyrdubblad användning. Därefter har nivåerna avtagit något, men ligger fortfarande på betydligt högre nivåer än i början av tidsperioden. Nedgången sedan 2022 är statistiskt signifikant i samtliga grupper förutom bland flickor i gymnasiet. År 2024 uppgav 16 procent i nian och 20 procent i gymnasiet att de vejpat under den senaste månaden (tabellerna 51–52).

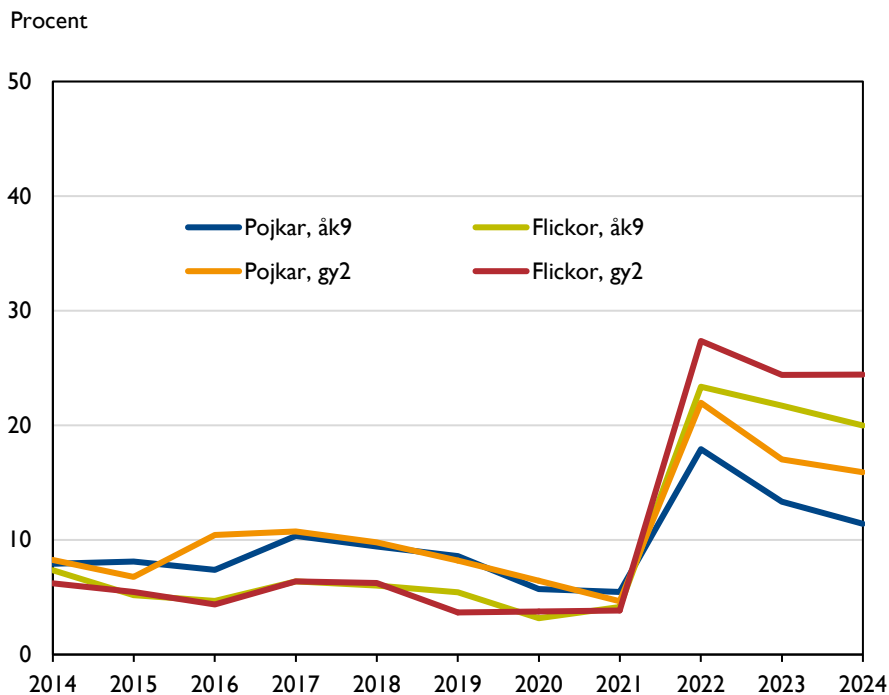

Diagram 8. Andelen elever som vejpbat under de senaste 30 dagarna, efter kön och årskurs, 2014–2024.

Historiskt har det varit något vanligare att pojkar vejpbat än att flickor gör det. Uppgången år 2022 var dock kraftigare bland flickor, vilket gör att vejpningen numera är mer utbredd bland flickor i såväl nian som gymnasiet. Det är till och med vanligare bland flickor i nian än vad det är bland de två år äldre pojkarna.

I tabell C redovisas hur fördelningen ser ut mellan frekventa respektive sporadiska vejpbat år 2024. Av tabellen framgår att det är absolut vanligast att vejpbat sporadiskt. I årskurs 9 vejpbat 11 procent sporadiskt och i gymnasiet var det 17 procent. Frekvent användning var mindre vanligt; 4 procent i nian och 3 procent i gymnasiet. Både frekvent och sporadisk användning var vanligare bland flickor än bland pojkar i såväl nian som på gymnasiet.

Tabell C. Andelen elever som vejpbat sporadiskt, frekvent samt totalt, efter kön och årskurs, 2024.

	Årskurs 9			Gymnasiets år 2		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
Vejpbat sporadiskt	7	15	11	13	22	17
Vejpbat frekvent	2	6	4	2	5	3
Vejpbat totalt	9	21	15	15	27	21

Majoriteten av ungdomarna som har vejjat någon gång har använt en produkt som innehöll nikotin. I 2024 års undersökning uppgav 61 procent av niorna som vejjat att de enbart vejjat med nikotin, 14 procent både med och utan nikotin, och 4 procent enbart utan nikotin. I gymnasiet var det 64 procent som enbart hade vejjat med nikotin, 14 procent både med och utan, och 3 procent enbart utan nikotin. En relativt stor grupp, 19 procent i nian och 16 procent i gymnasiet, visste inte om produkten innehöll nikotin eller ej.

Den totala användningen av tobaks- och nikotinprodukter

I detta avslutande avsnitt summeras andelen elever som använder någon form av tobaks- eller nikotinprodukt under de senaste 30 dagarna under perioden 2014–2024 (fortsättningsvis nikotinanvändare/nikotinprodukter). De produkter som ingår i redovisningen är cigaretter, snus (både brunt och vitt) samt vejps.

Av diagram 9 framgår att användningen av nikotinprodukter har legat förhållandevis stabilt bland pojkarna i båda årskurser. Andelen månatliga användare minskade något bland pojkarna i gymnasiet under åren 2014–2018, men därefter har nivåerna återgått till att ligga på omkring 40 procent. Bland pojkarna i nian har andelen nikotinanvändare varierat kring 21 procent. Vad gäller flickorna har det skett en signifikant uppgång i båda årskurserna. Uppgången skedde framför allt år 2022, då användningen av både vitt snus och vejps ökade kraftigt.

I årets undersökning var andelen nikotinanvändare lika stor bland flickor och pojkarna i gymnasiet (40 procent). I nian har flickorna gått om pojkarna. År 2024 var 25 procent av flickorna och 21 procent av pojkarna månatliga nikotinanvändare. I nian är snus och vejps de vanligaste nikotinprodukterna och bland gymnasieeleverna är det snus.

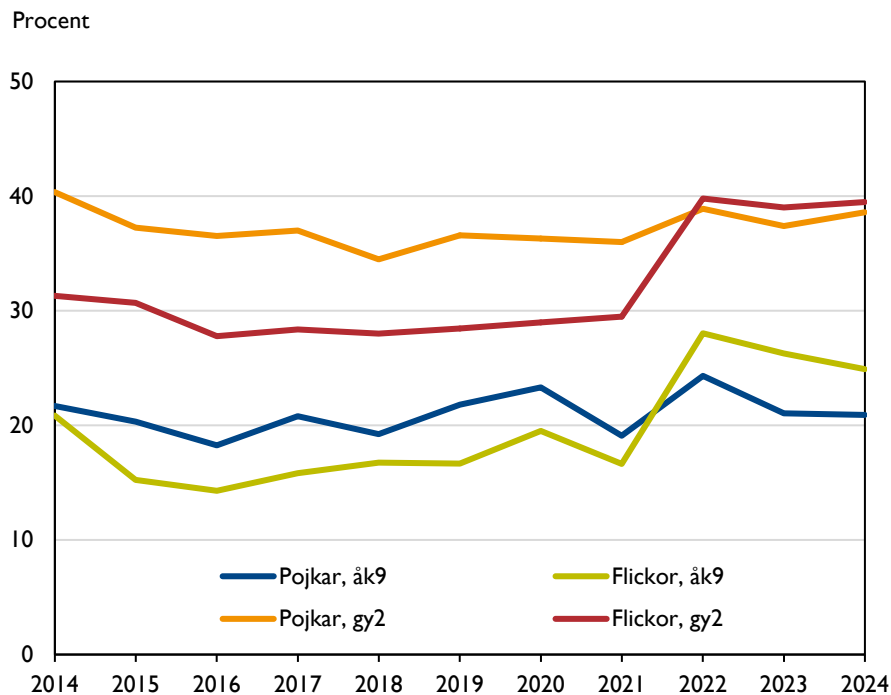

Diagram 9. Andelen elever som använt någon tobaks- eller nikotinprodukt under de senaste 30 dagarna, efter kön och årskurs. 2014–2024.

Sammanfattningsvis har rökningen minskat markant sedan millennieskiftet. Även andelen snusare minskade under 00-talet. Under de senaste sju åren syns dock en tydlig ökning i båda årskurserna. Denna ökning är särskilt tydlig bland flickor, som traditionellt sett har snusat i låg utsträckning. Det är framför allt vitt snus som skolungdomar använder. Även vejpning har blivit betydligt vanligare i båda årskurserna. Det är alltså de nya nikotinprodukterna som har ökat i popularitet bland skolungdomar.

Narkotika

Isabella Gripe

De flesta som provar narkotika gör det för första gången under ungdomsåren (Degenhardt m.fl. 2016). Det är väl känt att användning av narkotika kan leda till beroende och andra hälsoproblem, samt att narkotika bidrar till sjukdomsbördan i Sverige (Agardh m.fl. 2014). Samsjuklighet mellan narkotikaberoende och andra psykiatriska diagnoser är också vanligt (Socialstyrelsen, 2019). Narkotikaanvändning påverkar inte bara den som använder, utan kan också skapa problem för anhöriga (Sundin m.fl. 2018). Under 1960-talet blev narkotika en viktig politisk fråga i Sverige och ungdomars användning av narkotiska preparat började uppmärksammas alltmer (Olsson (red) 2011). Frågor om narkotikaerfarenheter har funnits med i den nationella skolundersökningen sedan starten 1971.

I följande avsnitt beskrivs hur narkotikaerfarenheten utvecklats över tid bland skoleleverna. Inledningsvis presenteras hur vanligt det var att ha provat narkotika och omfattningen bland de som använt narkotika. Därefter redovisas vilka preparat som använts och hur ungdomarna har fått tag på narkotika. I kapitlet beskrivs även den totala narkotikaanvändningen, inklusive användning av narkotikaklassade läkemedel. Avslutningsvis redovisas användningen av nya psykoaktiva substanser, även kallat nätdroger.

Narkotikaerfarenhet

Under 2024 svarade 5 procent av pojkarna och 6 procent av flickorna i årskurs 9 att de någon gång använt narkotika (diagram 10 och tabell 63). Sedan mitten av 90-talet har nivån varierat mellan 5–10 procent. Årets resultat är i linje med det. Av diagrammet framgår det även att nivån på niornas narkotikaerfarenhet var som högst i början av 1970-talet. Periodens lägsta värden uppmättes under slutet av 1980-talet. Under hela mätperioden har könsskillnaderna varit förhållandevis små bland niondeklassarna. I årets undersökning var skillnaden mellan pojkar och flickor inte signifikant.

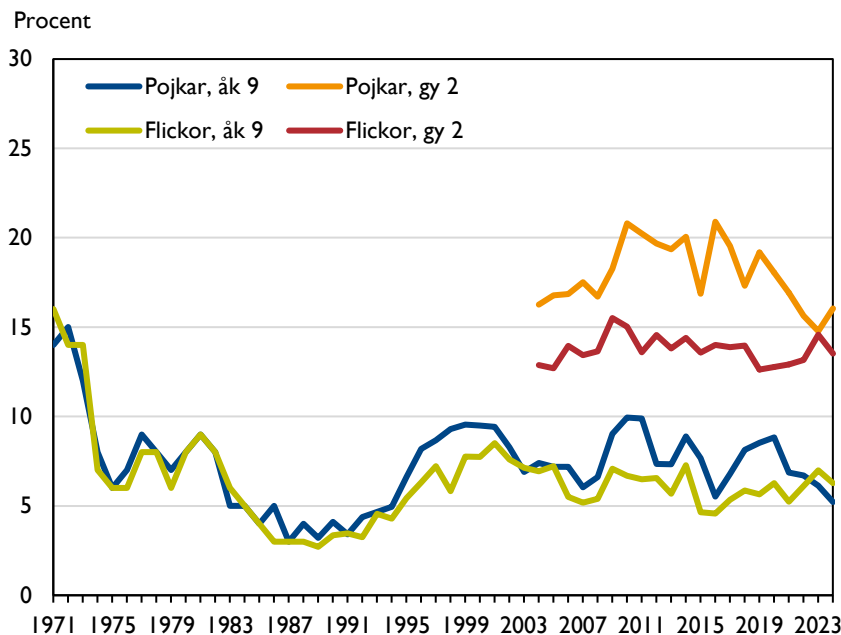

Diagram 10. Andelen elever som använt narkotika någon gång. Efter kön och årskurs. 1971–2024.

Jämfört med niondeklassarna var det mer än dubbelt så vanligt att eleverna i gymnasiets år 2 hade erfarenhet av narkotika. I årets undersökning svarade 16 procent bland pojkarna och 14 procent bland flickorna att de använt narkotika någon gång (tabell 64). Under hela mätperioden har nivån bland flickorna varit förhållandevis oförändrad. Pojkarnas konsumtion har däremot varierat sedan 2004. Mellan åren 2004–2010 skedde en årlig ökning. Åren därefter pendlade nivåerna både upp och ner, för att sedan sjunka mellan åren 2019–2023. Under hela perioden har andelen som använt narkotika varit något större bland pojkarna i gymnasiet jämfört med bland flickorna. Störst var skillnaderna under 2010-talet. De senaste tre åren har skillnaderna minskat och i år skilde det 2,5 procentenheter, en skillnad som var signifikant.

I tabell 63–64 redovisas även månadsaktuell användning ("senaste 30 dagarna"), vilket kan ge en bild av en mer aktuell narkotikakonsumtion. Andelen niondeklassare som använt narkotika senaste 30 dagarna ökade från slutet av 1980-talet fram till slutet av 1990-talet. Mellan slutet av 1990-talet och år 2020 låg andelen runt 2 procent. Därefter har det skett en liten minskning varje år och 2024 uppgav 1 procent av niondeklassarna att de hade använt narkotika de senaste 30 dagarna. För gymnasieeleverna finns statistik från 2004. Inledningsvis var trenden uppåtgående, men vände nedåt 2018. Andelen som rapporterade månadsaktuell narkotikaanvändning i årets undersökning var 2 procent i gymnasiets år 2 (tabell 63–64).

Utöver månadsaktuell användning kan frekvensen på narkotikaanvändningen ge en bild av omfattningen av användningen bland de narkotikaerfarna eleverna. I diagram 11 presenteras därför den genomsnittliga användningsfrekvensen bland de elever som uppgett att de använt narkotika. Bland niondeklassarna ökade den genomsnittliga användningsfrekvensen fram till 2016. Därefter har den pendlat mellan 14–18 tillfällen i genomsnitt. I årets undersökning var den genomsnittliga användningsfrekvensen 14,8 tillfällen bland de elever i årskurs 9 som någon gång använt narkotika. Även bland gymnasieeleverna ökade den genomsnittliga användningsfrekvensen under början av mätperioden. Ökningen stannade dock av i mitten på 10-talet och har sedan dess legat runt 15 användningstillfällen i genomsnitt. Bland gymnasieeleverna med narkotikaerfarenhet var genomsnittet 15,9 användningstillfällen i 2024 års undersökning. Att det genomsnittliga antalet användningstillfällen i perioder varit något fler bland niondeklassarna kan bero på att det i gymnasiet tillkommer användare som testat ett fåtal gånger. Det kan också vara så att de som hade omfattande narkotikavvanor redan i grundskolan inte har fortsatt till gymnasiet (diagram 11 och tabell 73–74).

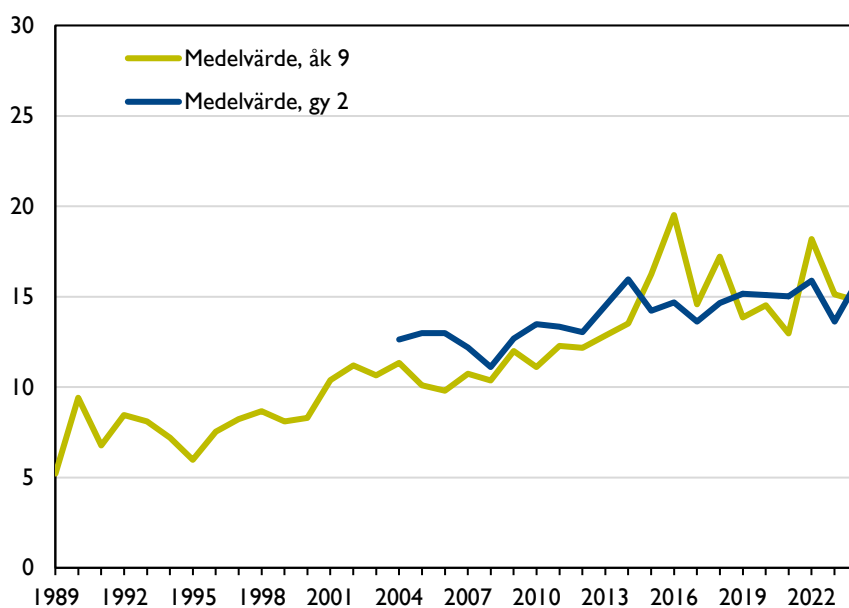

Diagram 11. Genomsnittlig användningsfrekvens bland narkotikaanvändare. Efter årskurs. 1989–2024.

Ett annat sätt att belysa narkotikakonsumtionen bland ungdomar är att titta på hur användningstillfällena fördelar sig inom gruppen med narkotikaerfarenhet. Baserat på frågan om användningsfrekvens under senaste året (Bilaga 1 Fr 52) har svaren räknats om till dagar som narkotika använts under de senaste 12 månaderna. "Varje dag" har fått värdet 365, "1 gång i veckan" har fått värdet 52 och så vidare.

I tabell D presenteras hur användningsfrekvensen fördelade sig bland de som använt narkotika under de senaste 12 månaderna. Eftersom narkotikaanvändarna är relativt få, har åren 2022–2024 slagits ihop för att få ett bättre underlag. Användningstillfällena var skevt fördelade. Bland niondeklassarna som hade använt narkotika under det senaste året svarade ungefär 2 av 3 att de hade använt narkotika vid 2–6 gånger eller mer sällan under den aktuella tidsperioden. De stod därmed för 5 procent av användningstillfällena. Bland gymnasieeleverna med narkotikaerfarenhet svarade 7 av 10 att de använt narkotika 2–6 gånger eller mer sällan, vilket motsvarar 9 procent av användningstillfällena bland gymnasieeleverna. I båda årskurserna var det en liten grupp som stod för majoriteten av konsumtionen; 13 procent av eleverna som använt narkotika senaste året stod för knappt 80 procent av de rapporterade användningstillfällena. Ett snarlikt mönster, med en liten andel av användarna som står för majoriteten av användningstillfällena, syns också i den vuxna befolkningen när det gäller cannabis (Guttormsson & Ramstedt, 2023).

Tabell D. Hur ofta har du använt narkotika de senaste 12 månaderna? Procentuell fördelning av användare och användningstillfällen bland dem som använt narkotika. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2022–2024 (sammanslagna år).

	Årskurs 9 (n=744)		Gymnasiets år 2 (n=1378)	
	Andel användningstillfällen	Andel av användarna	Andel användningstillfällen	Andel av användarna
Varje dag	52	5	32	2
Varannan dag	14	3	19	2
Två gånger i veckan	12	4	16	3
En gång i veckan	5	4	8	3
2–3 gånger/månaden	9	11	11	8
1 gång/månaden	3	8	5	10
2–6 gånger senaste 12 månaderna	4	35	7	37
1 gång senaste 12 månaderna	1	30	2	34

Erfarenhet av olika narkotiska preparat

De elever som svarat att de använt narkotika får uppge vilket eller vilka preparat de har använt. Av diagram 12 framgår hur vanligt det var att ha provat olika typer av narkotika bland de narkotikaerfarna eleverna.

Bland de som använt narkotika hade majoriteten använt enbart cannabispreparat (i form av hasch eller marijuana). Det var 54 procent av de narkotikaerfarna eleverna i årskurs 9 och 63 procent av gymnasieeleverna som uppgav det. Att enbart ha använt annan narkotika än cannabis var det minst vanliga alternativet bland de med narkotikaerfarenhet, 14 procent i årskurs 9 och 8 procent i gymnasiets år 2 hade gjort det. Erfarenhet av både cannabispreparat och annan narkotika fanns bland 31 procent av narkotikaanvändarna i årskurs 9. Motsvarande siffra bland gymnasieeleverna var 28 procent. Att enbart ha använt annan narkotika än cannabis var alltså ovanligt i båda årskurserna. Sett till samtliga elever var det endast någon enstaka procent i respektive årskurs som använt exempelvis amfetamin, ecstasy eller kokain (tabellerna 69–70).

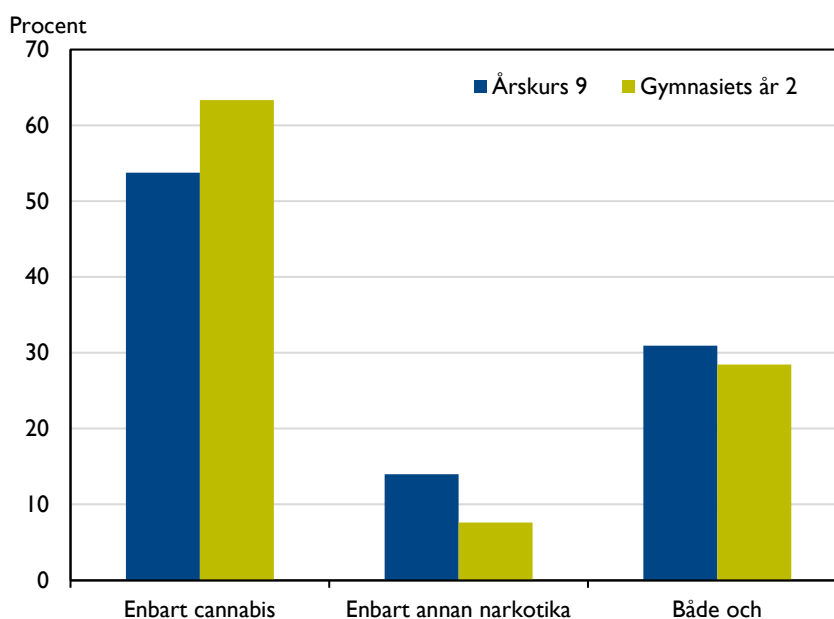

Diagram 12. Andelen narkotikaerfarna elever som enbart använt cannabispreparat, enbart använt annan narkotika respektive använt både cannabispreparat och annan narkotika. Efter årskurs. 2024.

I enkäten ställs även separata frågor om några specifika syntetiska substanser. Syftet med frågan är att skatta användningen av nya substanser som kanske inte uppfattas som narkotika av eleverna. Narkotikamarknaden utökas ständigt med nya preparat och dessa är ofta syntetiska. Eftersom de vanligen marknadsförs via internet kallas de ibland för "nättdroger". Andra benämningar är nya psykoaktiva substanser (NPS), designerdroger eller research chemicals (RC-droger). När nya substanser introduceras på marknaden är de ofta inte reglerade i lagen. Därför är de inte olagliga, vare sig att sälja eller köpa - i alla fall inte från början. Konsumtion av substanserna kan ändå vara hälsofarlig. Under den period då nya syntetiska substanser tillförts marknaden har dödsfall och andra allvarliga skador orsakade av vissa av de nya drogerna rapporterats (se tex. Socialstyrelsen 2016).

Flertalet av de substanser som introducerats på marknaden har efterhand hamnat under någon form av reglering, exempelvis under narkotikalagstiftningen eller lagen om hälsofarliga varor. Det har dock hänt att en substans som klassificerats som något av detta och därmed blivit olaglig att sälja, bytts ut mot en variant som liknar den ursprungliga substansen men med viss kemisk modifikation. Sedan 2012 har CAN ställt frågor om den här typen av preparat, som alltså kan vara såväl narkotikaklassade som oklassade. Under dessa år har det framkommit att användning av den här typen av syntetiska preparat är ovanlig bland skolungdomar. I år efterfrågades användning av syntetiska cannabinoider, 3-CMC och Ketamin. Syntetiska cannabinoider var vanligast, 2 procent av niorna och 4 procent av gymnasieeleverna svarade att de hade använt det. Vad gäller substanserna 3-CMC och Ketamin hade mindre än 1 procent av eleverna erfarenhet av dessa.

I skolundersökningen får eleverna uppge om de någon gång, utan läkares ordination, använt receptbelagda narkotikaklassade: sömn- eller lugnade läkemedel, smärtstillande läkemedel eller centralstimulerande läkemedel. Användning av sådana medel beskrivs närmare i kapitlet *Läkemedel*. Dessa läkemedelstyper är narkotikaklassade och efterfrågas också som alternativ i frågan (fråga 49 i bilaga 1) om vilka preparat de narkotikaerfarna eleverna använt. En betydligt lägre andel rapporterade icke-förskrivna användning av narkotikaklassade läkemedel när frågorna ställdes i en narkotikakontext. En förklaring kan vara att eleverna inte känner till att detta juridiskt är att betrakta som narkotikaanvändning. En annan förklaring kan vara att nivåerna kan ha överskattats i frågorna om läkemedel (fråga 41–43 i bilaga 1), om eleverna, på grund av missförstånd, rapporterat läkemedel som *inte* är narkotikaklassade eller läkemedel som de använt enligt läkares ordination.

Om de elever som uppgett att de använt receptbelagda narkotikaklassade läkemedel utan läkares ordination definieras som narkotikaerfarna, skulle det innebära att andelen som någon gång använt narkotika blir högre. Bland niorna skulle det i årets undersökning vara 9 procent istället för 6 procent. Motsvarande siffra för gymnasieeleverna skulle vara 18 procent istället för 15 procent (tabell E).

Tabell E. Andelen som någon gång använt narkotika och andelen som någon gång använt narkotika och/eller narkotikaklassade läkemedel utan läkares ordination. Efter kön och årskurs. 2024.

	Årskurs 9			Gymnasiets år 2		
	Pojkar	Flickor	Alla	Pojkar	Flickor	Alla
Narkotika och/eller narkotikaklassade läkemedel ^{a)}	8	10	9	19	18	18
Narkotika	5	6	6	16	14	15

a) Svarat "ja" på frågan om de använt narkotika och/eller någon av de narkotikaklassade läkemedelstyper (sömn/lugnande, smärtstillande eller centralstimulerande) som efterfrågas i separata frågor (41–43 i bilaga 1), utanför en narkotikakontext.

Från vem kommer narkotikan?

De elever som använt narkotika har sedan 2007 fått frågan hur de fick tag på narkotikan. Dessa tidsserier redovisas i tabellerna 75–78. I 2022 års undersökning ändrades frågan så att formuleringen skulle stämma bättre överens med övriga frågor om anskaffning. Hur vanliga de olika anskaffningskällorna var 2024 presenteras i tabell F.

Tabell F. Senaste gången du använde narkotika, hur fick du då tag på den? Procentuell fördelning bland elever som använt narkotika, efter årskurs. 2024.

	Årskurs 9 (n=329)	Gymnasiets år 2 (n=674)
Kompis/partner/syskon/bekant	53	63
Langare	48	44
Beställde online	8	4
Ej svar	4	3

Bland eleverna som använt narkotika var den vanligaste källan kompisar, partner, syskon eller bekant. Det alternativet uppgavs av 53 procent i årskurs 9 och 63 procent i gymnasiet, på andra plats kom langare. Minst vanligt var att ha fått tag på narkotika genom att beställa online. Det var 8 procent av niondeklassarna med narkotikaerfarenhet som uppgav det. Motsvarande andel i gymnasiet var 4 procent. Rangordningen på anskaffningssätten var samma för både pojkar och flickor (tabellerna 77–78).

Sammanfattningsvis syns små förändringar i måtten på narkotikaerfarenhet jämfört med förra året, både bland niondeklassare och gymnasieelever. Narkotikaerfarenheten brukar visserligen variera något år från år, men i stora drag och i ett längre perspektiv har trenden i andelen användare varit stabil. Över tid har det däremot skett en ökning i hur ofta elever med narkotikaerfarenhet har använt narkotika. Tydligast är uppgången bland niondeklassarna. De senaste åren har ökningen planat ut, men i genomsnitt har dagens narkotikaerfarna niondeklassare använt narkotika dubbelt så många gånger, jämfört med för 30 år sedan.

Läkemedel

Isabella Gripe

Läkemedel som riskerar att framkalla bland annat rus och beroende kan klassas som narkotika (Läkemedelsverket, 2019). Dessa läkemedel får därför endast användas efter läkarordination (SFS 1992:860). Enligt skattningar av den svenska narkotikamarknaden utgör narkotikaklassade läkemedel cirka 16 procent av omsättningen (Guttormsson, 2023). Därför är det intressant att följa erfarenheten av icke-förskriven användning av narkotikaklassade läkemedel bland ungdomar.

I skolundersökningen mäts användningen av receptbelagda sömn- och lugnande läkemedel (bensodiazepiner), smärtstillande läkemedel (opioider) respektive centralstimulerande medel. Syftet med frågorna och exemplen som ges är att mäta användningen av narkotikaklassade läkemedel. Det kan dock inte helt uteslutas att vissa av eleverna rapporterar användning av läkemedel som inte är narkotikaklassade eller läkemedel som använts i enlighet med läkares ordination.

I följande kapitel redovisas användning av narkotikaklassade läkemedel som använts utan läkarordination. Avslutningsvis presenteras användningen av läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte. I den redovisningen avses alla typer av läkemedel, med andra ord inte bara de som är narkotikaklassade eller receptbelagda.

Inför årets undersökning reviderades frågorna om narkotikaklassade läkemedel. Revideringarna gjordes för att bättre anpassa frågan till målgruppen och till dagens språkbruk. Förändringen av frågan gjordes som en del i ett större utvecklingsarbete där några medarbetare från CAN träffade elever från årskurs 9 för att diskutera och samla in synpunkter på enkäten (se bilaga 2 för mer detaljerad beskrivning av utvecklingsarbetet). I samtalen med eleverna framkom det att många inte förstod vad som menades med "utan läkarordination". Därför ändrades formuleringen till "utan recept utskrivet till dig" (se Fr 41–43, Bilaga 1, för exakt formulering). Nivåerna av andelen elever som använt narkotikaklassade läkemedel som uppmättes 2024 var lägre än tidigare år. Troligtvis har frågeförändringen bidragit till att nivåerna är lägre men vår förhoppning är att den nya formuleringen bättre mäter den icke förskrivna användningen av narkotikaklassade läkemedel.

Frågor om centralstimulerande läkemedel infördes i enkäten 2019 och frågor om smärtstillande läkemedel har ställts sedan 2015. Användningen av sömn- och lugnande läkemedel har följts ända sedan 1989. Utvecklingen kan därför bäst följas genom att titta på användningen av sömn- och lugnande läkemedel över tid (diagram 13).

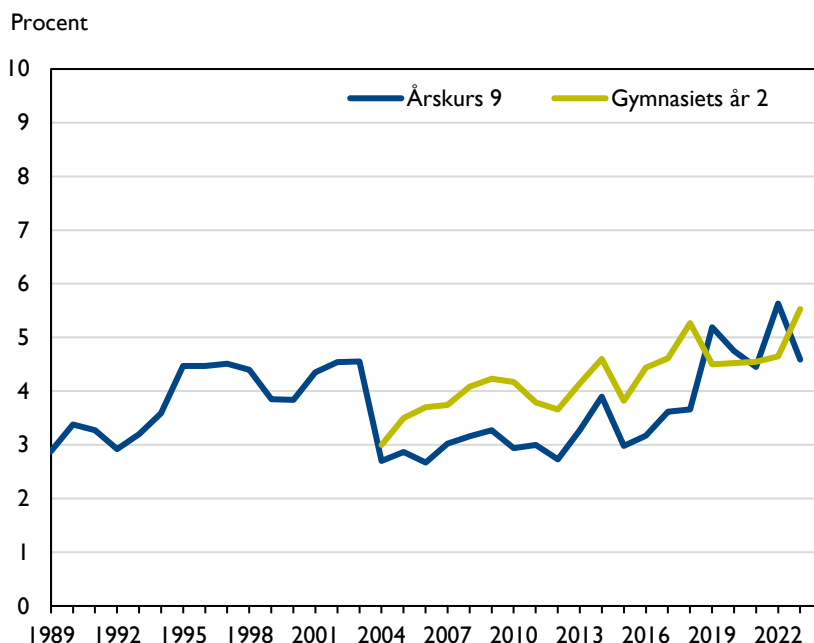

Diagram 13. Andelen elever som någon gång använt narkotikaklassade sömn- eller lugnande läkemedel utan recept. Efter årskurs. 1989–2024.

Andelen elever som någon gång använt receptbelagda sömn- eller lugnande läkemedel utan läkares ordination har legat på omkring 3–5 procent sedan 1989. De första åren låg användningen runt 3 procent. Därefter ökade användningen något, för att sedan sjunka igen under början av 00-talet. Under de senaste 20 åren har användningen varierat från år till år, men trenden är svagt uppåtgående i båda årskurserna. I och med frågeförändringen går det inte att jämföra årets resultat med tidigare år, vilket markeras med ett brott i tidserien i diagram 13. I årets undersökning var det 3 procent i vardera årskursen som svarade att de någon gång hade använt narkotikaklassade sömn- eller lugnande läkemedel utan recept utskrivet till sig.

I tabell G redovisas de olika läkemedelstyperna som efterfrågades i enkäten, samt den totala användningen (minst en läkemedelstyp). I 2024 års undersökning var det omkring 5 procent av eleverna som använt narkotikaklassade läkemedel utan recept under de senaste 12 månaderna. Samtliga läkemedelstyper var ungefär lika vanliga.

Historiskt sett har den icke-förskrivna användningen av sömn-/lugnande läkemedel varit lite vanligare bland flickor, medan användningen av centralstimulerande läkemedel varit vanligare bland pojkar (tabellerna 85–92). I årets undersökning var det små skillnader mellan pojkar och flickor för samtliga läkemedelstyper, och därmed även för den totala användningen av narkotikaklassade läkemedel.

Tabell G. Andelen som använt narkotikaklassade läkemedel utan recept de senaste 12 månaderna. Efter årskurs. 2024.

	Årskurs 9			Gymnasiets år 2		
	Pojkar	Flickor	Totalt	Pojkar	Flickor	Totalt
Totalt	3	6	5	5	5	5
Smärtstillande läkemedel	2	3	2	2	2	2
Sömn- eller lugnande läkemedel	2	3	2	2	2	2
Centralstimulerande läkemedel	2	2	2	2	2	2

Läkemedel i kombination med alkohol

Att kombinera alkohol och läkemedel kan orsaka allvarliga och livshotande tillstånd (1177 Region Stockholm, 2023). Användning av läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte har minskat sedan mitten av 90-talet (diagram 14). Då uppgav omkring 15 procent av niondeklassarna att de gjort detta någon gång. Under de senaste åren har nivån legat på omkring 2–3 procent. Bland gymnasieeleverna har användning av läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte minskat från 7 procent år 2004 (när det började mätas) till 3 procent i årets mätning (tabellerna 93–94).

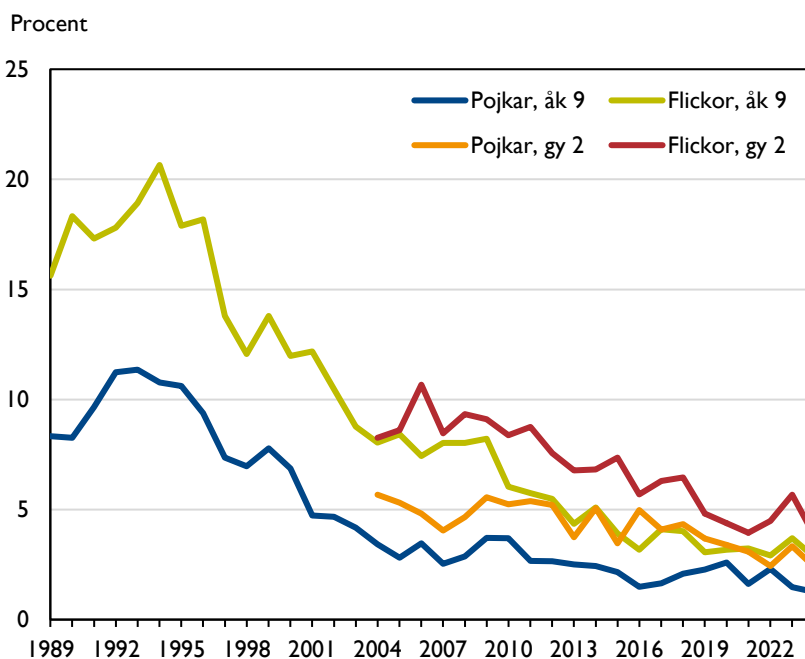

Diagram 14. Andelen elever som någon gång använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte. Efter kön och årskurs. 1989–2024.

I båda årskurserna har det under hela mätperioden varit vanligare bland flickor än bland pojkar att kombinera alkohol och läkemedel. I årets undersökning uppgav 1 procent av pojkarna och 3 procent av flickorna i årskurs 9 att de någon gång använt läkemedel tillsammans med alkohol i berusningssyfte. Bland gymnasieeleverna var nivåerna 2 procent av pojkarna och 4 procent av flickorna. I båda årskurserna var skillnaden mellan pojkar och flickor signifikant.

Vad gäller vilken typ av läkemedel var det vanligast att blanda receptfria smärtstillande läkemedel med alkohol. Både läkemedel med paracetamol som aktiv substans och med ibuprofen som aktiv substans rapporterades. Utöver receptfria smärtstillande läkemedel förekom även läkemedel som används vid behandling av ADHD samt SSRI-preparat (läkemedel för behandling av depression) i rapporteringen. Nivåerna bör tolkas med viss försiktighet eftersom det inte kan uteslutas att vissa elever missförstått frågan och rapporterar samtidig användning av läkemedel och alkohol även där syftet inte varit att uppnå ett rus.

Sniffning, boffning och lustgas

Ulf Guttormsson

I detta kapitel beskrivs hur erfarenheten av sniffning/boffning har utvecklats över tid, samt vilka typer av sniffningsmedel som eleverna har använt. I en avslutande del berörs även användning av lustgas, som har följts sedan 2022.

Eftersom vitt skilda substanser kan användas vid sniffning/boffning (gaser, lösningsmedel, etc) är det svårt att ange någon specifik skaderisk av att sniffa/boffa. Det beror åtminstone delvis på det specifika sniffningsmedlets egenskaper. En vanlig risk som dock ofta nämns i sammanhanget är syrebrist, som kan ge medvetlöshet och hjärtrytmrubbningar (Beroendecentrum, 2024).

Sniffning har följts i skolundersökningen sedan 1971. Frågeställningen har förändrats under denna femtioårsperiod, bland annat till följd av förändringar i själva beteendet men även i språkbruket. Vid undersökningens start handlade sniffning främst om inhalation av ångor från lättflyktiga lösningsmedel, som till exempel tri och thinner. Under 2000-talet tillkom att inandas drivgaser från sprayförpackningar eller butangas till cigarettändare. Då kom också begreppet boffning, som ett komplement till sniffning.

Vid formulärrevisionen 2012 uppdaterades sniffningsfrågan till ”Har du sniffat/boffat någon gång (till exempel lim, spray)?”. Att det lades till exempel på sniffningsmedel innebar en förändring, liksom tillägget boffning. Ett split-half test som genomfördes i samband med formulärrevisionen visade att ändringen ledde till signifikant högre resultatnivåer (Raninen & Nyström 2013). Effekten av tidigare frågeförändringar är, i brist på sådana tester, mera oklara. Att formuläret utvecklats under åren innebär att man bör vara försiktig vid jämförelser av resultaten från olika frågeperioder. Vilka dessa är framgår i tabellbilagan.

Erfarenheter av sniffning/boffning

Sniffningsresultaten redovisas i tabellerna 81–82 och i diagram 15 (där endast resultat från och med 1983 presenteras pga. jämförbarhetsproblem längre bak i tiden). Historiskt sett är dagens sniffningsnivåer förhållandevis låga. År 2024 svarade 4 procent av eleverna i årskurs 9 och 2 procent i gymnasiet år 2 att de sniffat/boffat någon gång. Att livstidsprevalensen av sniffning är lägre bland gymnasieeleverna än bland niorna kan bero på att rapporteringsbenägenheten förändras hos de äldre eleverna, eller att tonåringar med sniffningserfarenheter i mindre utsträckning deltar i undersökningen på gymnasiet.

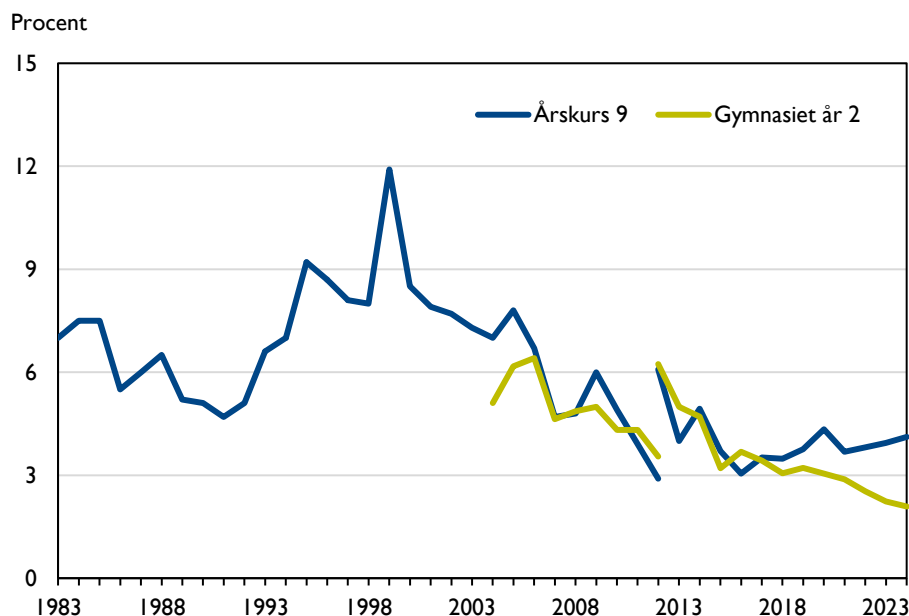

Diagram 15. Andelen elever som sniffat/boffat någon gång, efter årskurs. 1983–2024.

Sniffning var allra vanligast under 70-talet. Detta gäller i synnerhet när man beaktar att erfarenheterna mättes på ett sådant sätt att livstidsprevalensen underskattades åren 1973–1982. Även runt millennieskiftet nådde sniffningsnivåerna en relativt hög nivå. Effekten av frågeändringen 2012 ledde som tidigare nämnts till signifikant förhöjda sniffningsnivåer. Det illustreras i figuren genom att dubbla resultat redovisas för 2012, både med den gamla och nya frågeställningen. Dagens sniffningsnivåer är sammanfattningsvis betydligt lägre jämfört med tidigare perioder.

År 2024 hade 2 procent av niorna sniffat/boffat senaste 12 månaderna och 1 procent hade gjort det under de senaste 30 dagarna. Motsvarande värden i gymnasiet var 1 respektive 0 procent. Månadsaktuell användning är alltså ovanlig i båda årskurserna. Det kan också konstateras att könsskillnaderna för sniffning/boffning är förhållandevis små, även om pojkarna tenderar att rapportera något högre nivåer.

Typ av substans

De som uppger erfarenhet av sniffning/boffning får i en öppen fråga skriva vad de använt. I början av 2000-talet var lim det vanligaste sniffningsmedlet, följt av spray (drivgaser från doftspray, hårspray etc.) samt butangas. Sprayer och gaser ökade därefter och gick under en period om lim. Sedan ett antal år är det återigen lim som omnämns oftast, följt av olika sprayförpackningar, med deo och torrschampo som de vanligaste. Det förekommer även att substanser som överhuvudtaget inte är att betrakta som sniffningsmedel i sammanhanget rapporteras, exempelvis luktsnus eller kokain. Detta visar att vissa elever missför-

står frågan och överrapporterar sniffningserfarenhet. Samtidigt kan underrapportering naturligtvis också förekomma.

Erfarenheter av lustgas

Lustgasanvändning kan ge ett kortvarigt rus. Vid tillfällig användning riskeras syrebrist medan långvarig användning kan medföra allvarliga medicinska komplikationer, bland annat brist på vitamin B12 och nervskador till följd av det (Folkhälsomyndigheten, 2024 och Nordmark m.fl., 2022). En proposition från våren 2024 föreslår bland annat att en 18-årsgräns ska införas för köp av lustgas och att privatpersoner endast ska kunna köpa små behållare (SOU 2024:23). Eftersom det började förekomma allt fler tecken på att lustgas användes som berusningsmedel av unga i Sverige, infördes frågor om detta i 2022 års skolenkät. Frågorna följer efter sniffnings-/bofningsfrågorna och ställs oberoende av dessa.

År 2024 uppgav 4 procent av eleverna i årskurs 9 att de någon gång använt lustgas. I gymnasiet var andelen 8 procent (tabellerna 83–84). Jämfört med sniffning/bofning är lustgasanvändning alltså vanligare, i synnerhet bland gymnasieeleverna. Det var 2 procent i nian och 5 procent i gymnasiet som uppgav att de hade använt lustgas under de senaste 12 månaderna. Jämfört med 2022 har såväl livstids- som årsanvändningen av lustgas minskat påtagligt bland gymnasieeleverna 2024. Även niornas användning har sjunkit signifikant.

I årets undersökning uppgav 1 procent av eleverna i båda årskurserna att de använt lustgas under de senaste 30 dagarna. I gymnasiet var detta en signifikant nedgång från 5 procent 2022. Sammanfattningsvis har alltså lustgasanvändningen minskat bland skoleleverna jämfört med läget för två år sedan. Några könsskillnader i lustgasanvändningen går inte att se.

Av de elever som sniffat/boffat hade cirka 30 procent också använt lustgas. Andelen av eleverna i nian som någon gång sniffat/boffat och/eller använt lustgas var totalt 7 procent. Motsvarande andel i gymnasiet var 9 procent. Vid en tidigare publicerad specialanalys av 2022 års data framkom det att elever som använt lustgas i högre utsträckning också hade använt andra substanser som alkohol, narkotika och tobak. Analysen visade också att lustgasanvändning framför allt förekom i storstadskommuner och storstadsnära kommuner (Guttormsson & Gripe, 2022).

Dopning

Ulf Guttormsson

Med dopning avses användning av substanser eller metoder som syftar till att förhöja prestationsförmågan. För idrottens räkning regleras detta av World Anti-Doping Agency, som listar en lång rad förbjudna substanser (WADA, 2024). Sverige instiftade en särskild dopningslagstiftning i början på 1990-talet (SFS 1991:1969) eftersom användning av vissa hormondopningspreparat kan leda till allvarliga biverkningar. Användningen hade också börjat spridas utanför idrotten.

Den svenska dopningslagen reglerar användning och hantering av tillväxthormon, testosteron och anabola androgena steroider (AAS). Förutom muskeluppbyggande effekter är det klarlagt att användning av sådana hormondopningsmedel i höga (icke-terapeutiska) doser kan vara förknippat med såväl psykiska som fysiska negativa biverkningar, det sistnämnda i synnerhet för kvinnor (se t ex Kuhn et al, 2014, Börjesson, 2021 och Frank & Nylander (red), 2022). Det är också denna typ av hormondopningsmedel som Sveriges ANDTS-strategi omfattar (Skr. 2021/22:213). Strategin syftar till att minska utbud, användning och skador av bland annat dopningsmedel.

Av de reglerade hormondopningssubstanserna är det framför allt AAS som används och som därmed också följs i olika enkätstudier. I den nationella skolundersökningen har en fråga om AAS-användning ställts sedan 1993. År 2012 utvecklades frågan för att kunna leverera resultat till uppföljningen av Sveriges ANDTS-strategi.

I årskurs 9 har livstidserfarenheten av AAS legat omkring 1 procent sedan 1990-talet. I årets undersökning var andelen 0,8 procent (tabell 95 och diagram 16). Runt 2007 var nivån signifikant högre (omkring 1,5 procent), även om skillnaden är relativt liten. Också bland eleverna i gymnasiets år 2 har livstidsprevalensen legat uppåt 1 procent sedan detta började mätas år 2004. År 2024 var den 0,5 procent (tabell 96 och diagram 16). Som framgår av diagrammet rapporterar gymnasieeleverna genomgående något lägre livstidserfarenhet än niorna. Det kan bero på att rapporteringsbenägenheten förändrats hos de äldre eleverna, eller på att tonåringar med AAS-erfarenheter i mindre utsträckning deltar i gymnasieundersökningen.

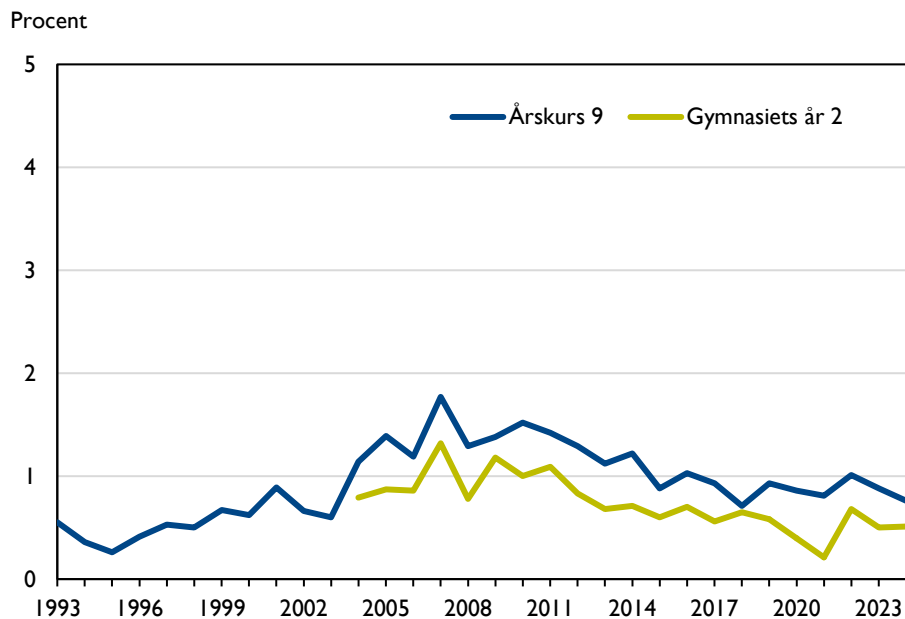

Diagram 16. Andelen elever som någon gång använt anabola androgena steroider (AAS), efter årskurs. 1993–2024.

Ungefär en halv procent av eleverna har använt AAS under de senaste 12 månaderna. Gemensamt för båda årskurserna är att en högre andel pojkar än flickor uppger erfarenheter av AAS. Detta mönster förstärks om man ser till användning under senaste 30 dagarna.

Niondeklassare som använt AAS under de senaste 12 månaderna har, i jämförelse med andra elever, i högre grad även använt andra substanser. Detta visar specialanalyser där tio års skoldata från CAN:s nationella skolundersökning analyserats sammanslaget. Det framkom att det var signifikant³ vanligare bland dopningsanvändarna att ha rökt cigaretter, snusat, druckit alkohol, använt narkotika respektive spelat om pengar under de senaste 12 månaderna (Guttormsson, 2024). Förekomsten av dessa beteenden var, med ett undantag, i genomsnitt 2–3 gånger vanligare jämfört med elever som saknade årsaktuell erfarenhet av AAS. Undantaget var narkotika, som var 10 gånger så vanligt hos de dopningserfarna eleverna (47 jämfört med 5 procent).

Bland gymnasieeleverna framkom liknande skillnader, även om de var mindre markanta. Det bör framhållas att gruppen som använt AAS senaste 12 månaderna i hög grad består av pojkar, men även med hänsyn tagen till könstillhörighet kvarstår skillnaderna, dock med något försvagade samvariationer.

Specialanalyserna kunde inte finna några skillnader i AAS-användning bland skoleleverna med avseende på kommuntyp (enligt SKR:s kommunindelning). AAS-erfarenheter var alltså lika vanliga i storstadsregioner som i mindre städer,

³ Logistisk regression, signifikant på 1-procentsnivån, med hänsyn till att eleverna är klustrade i klasser.

samt i lands- och glesbygdskommuner. Analyser gjordes också med fokus på elevernas socioekonomiska position. Några tydliga resultat framkom inte, även om gymnasieelever på skolor där föräldrarnas utbildning var lägre tenderade att rapportera tre gånger så stor årserfarenhet av AAS jämfört med skolor där föräldrarna hade högre utbildning (0,6 jämfört med 0,2 procent). Det konstaterades vidare att elever som var missnöjda med familjens ekonomi i dubbelt så hög grad hade använt AAS senaste 12 månaderna (Guttormsson, 2024).

Vissa internationella jämförelser av skolungdomars AAS-erfarenheter kan göras. Sedan 1995 har den europeiska skolundersökningen ESPAD genomförts vid sju olika tillfällen. I den senaste redovisningen (gällande 2019) svarade i genomsnitt 1,4 procent av pojkarna och 0,6 procent av flickorna att de hade använt anabola steroider någon gång. Genomsnittet för alla europeiska elever har legat på ungefär 1 procent sedan starten 1995. De svenska eleverna har genomgående rapporterat något mindre omfattande AAS-erfarenheter, i genomsnitt cirka 30 procent lägre än övriga länder (Guttormsson, 2024).

Frågor om erfarenhet av anabola steroider har även ställts i skolundersökningar i USA sedan början av 1990-talet. För drygt 30 år sedan svarade cirka 2 procent av de 16- och 18-åriga eleverna att de någon gång använt sådana preparat. Andelen ökade till 3–4 procent vid millennieskiftet, men har därefter sjunkit till cirka 1 procent 2021–23 (Miech et al, 2024). Senare tids nivåer är alltså låga i ett trettioårigt perspektiv. De svenska nivåerna överstiger sällan USA:s, i regel tvärtom. Under den senaste femtonårsperioden har dock andelarna varit relativt likartade bland de 16-åriga eleverna. I båda länderna har också trenderna varit svagt nedåtgående.

Spel om pengar

Johan Svensson

Spel om pengar samvarierar med såväl att ha konsumerat alkohol, som att ha intensivkonsumerat alkohol, och att ha använt narkotika de senaste 12 månaderna. Det kunde CAN bekräfta i två rapporter med fokus på spel om pengar (Svensson & Zetterqvist 2019 och 2022). Dessa resultat har också framkommit i ett antal internationella vetenskapliga artiklar. Under 2024 kunde CAN också visa på ett samband mellan hög fysisk aktivitet och spel om pengar bland gymnasieelever. De som var fysiskt aktiva mer än 7 timmar per vecka hade en högre sannolikhet att ha spelat om pengar de senaste 30 dagarna (Svensson & Nilsson 2024). Utöver de risker som kan sammankopplas till spel om pengar, är det faktum att det är ett föränderligt fält ett ytterligare skäl att följa utvecklingen. Det kommer hela tiden nya sätt att spela om pengar och nya former av spel. Riskerna med spel om pengar är inte lika påtagliga som riskerna med exempelvis alkohol. Dock pekar forskningen på att riskabelt spelande i ungdomen samvarierar med ansträngda sociala relationer, försämrade skolresultat, avvikande beteende och kriminalitet, depressioner, självmord, samt ökad risk för problematiskt spelande i vuxen ålder (Messerlian & Derevensky 2005, Dowling, m.fl., 2017, Livazović, G., & Bojčić, K, 2019).

I följande avsnitt beskrivs utvecklingen över tid vad gäller att ha spelat om pengar de senaste 12 månaderna samt att ha spelat om 100 kronor eller mer de senaste 30 dagarna. Andelen som rapporterar riskabelt spelande under de senaste åren kommer också att presenteras, samt en analys av ålder och spelande. Under år 2024 infördes frågor om vilket spelkonto eleverna använder då de spelar om pengar online, samt om de köper lootlådor då de spelar dataspel. Resultaten av dessa frågor kommer också att presenteras i detta avsnitt.

Trender i spelande

Generellt visar diagram 17 en nedåtgående trend i spelande om pengar de senaste 12 månaderna från 2012 fram till 2018–2019. Därefter ökar spelandet bland pojkar och flickor i såväl årskurs 9 som på gymnasiet.

Andelen pojkar i årskurs 9 som spelat om pengar de senaste 12 månaderna har ökat sedan 2018, då andelen var 20 procent. Mellan åren 2023 och 2024 ökade andelen från 22 procent till 27 procent, vilket är en signifikant ökning. Andelen flickor i årskurs 9 som spelat om pengar är oförändrad under de senaste fyra åren, och har legat omkring 9 procent under dessa år.

Bland pojkarna på gymnasiet har det också skett öknings. Andelen som spelat om pengar de senaste 12 månaderna har ökat kontinuerligt sedan 2019, då andelen var 27 procent. Den senaste mätningen visade på en ökning från 40 procent år 2023 till 43 procent år 2024, vilket är den högsta andelen sedan första undersökningstillfället 2012.

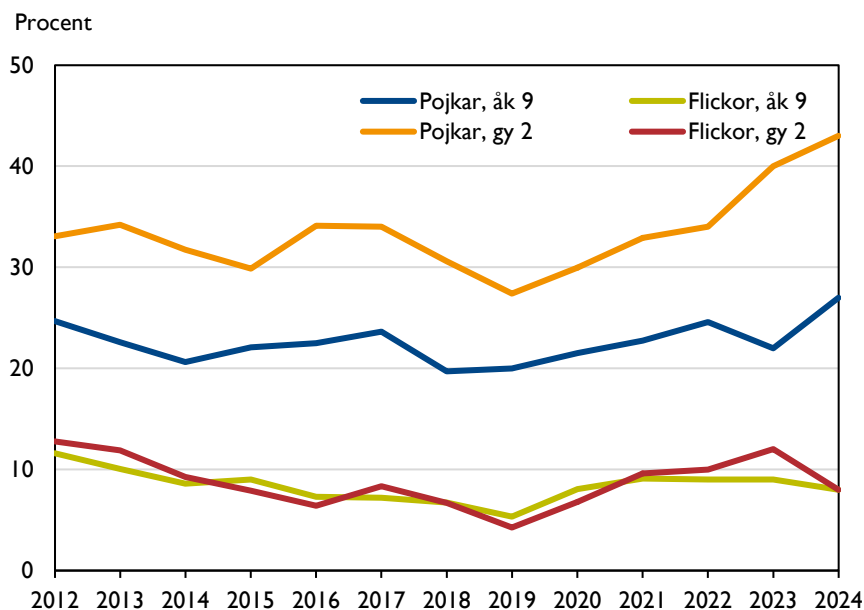

Diagram 17. Andelen elever som spelat om pengar de senaste 12 månaderna, efter kön och årskurs. 2012–2024.

Trenden vad gäller att ha spelat om pengar de senaste 12 månaderna är illavarslande, då den ökat succesivt från år 2019. Även bland flickorna i gymnasiet är trenden oroväckande, då andelen som spelat om pengar ökat succesivt från 4 procent år 2019 till 12 procent 2023. Det senaste året har andelen dock minskat till 8 procent.

Genomgående kan det konstateras att pojkarna spelar om pengar i högre utsträckning än flickorna. Mest vanligt att spela om pengar de senaste 12 månaderna var det bland pojkarna i gymnasiet. Det kan också noteras att det bland flickorna är små skillnader mellan årskurserna.

Spelat för 100 kronor eller mer senaste 30 dagarna

I diagram 18 visas andelen elever som uppgett att de spelat för 100 kronor eller mer de senaste 30 dagarna. Sedan 2015 har andelen pojkarna i gymnasiet som spelat för 100 kronor eller mer de senaste 30 dagarna ökat signifikant, från 10 procent 2015 till 28 procent 2024. Sett över hela tidsperioden har andelen pojkarna i gymnasiet som spelat för 100 kronor eller mer ökat i princip för varje år.

Även bland pojkarna i årskurs 9 har andelen som spelat för mer än 100 kronor de senaste 30 dagarna ökat, från 6 procent 2015 till 14 procent 2024. Bland flickorna i gymnasiet och årskurs 9 var andelen omkring 1–2 procent under hela tidsperioden.

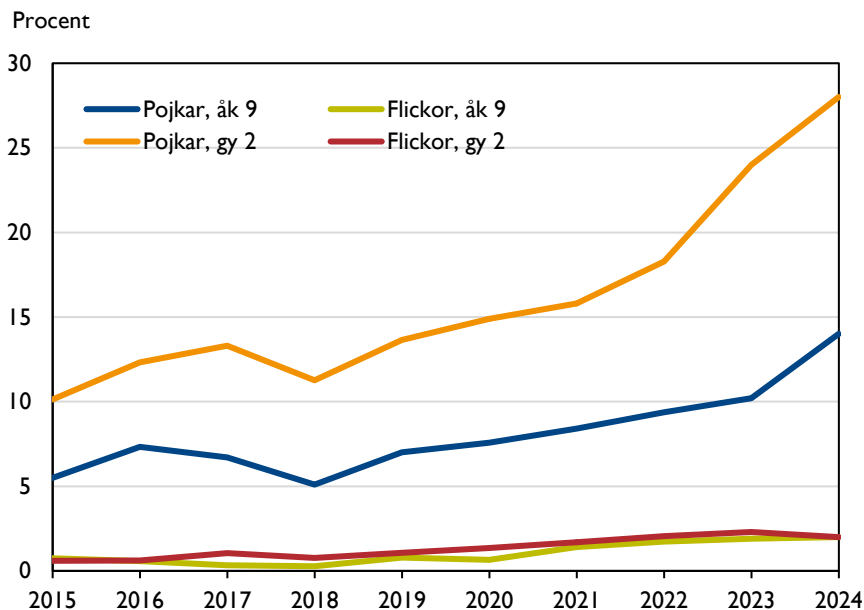

Diagram 18. Andelen elever som spelat för 100 kronor eller mer de senaste 30 dagarna, efter kön och årkurs. 2015–2024.

Under 2024 förändrades svarsalternativen på frågan om hur mycket pengar eleverna spelat om till: mindre än 100 kronor, 100–300 kr, 301–500 kr, och mer än 500 kronor. År 2024 var det 4 procent av pojkarna och mindre än 1 procent bland flickorna i årskurs 9 som spelat om mer än 500 kronor. I gymnasiet var motsvarande andelar 9 procent bland pojkarna och mindre än 1 procent bland flickorna.

Ett rimligt påpekande är att 100 kronor år 2015 inte var lika mycket värt år 2024. Värdeinsänkningen under denna period var omkring 30 procent. Denna värdeinsänkning motsvarar dock inte ökningen av spel om 100 kronor eller mer bland pojkarna i årskurs 9 eller gymnasiet. Ökningen var drygt det dubbla bland pojkarna i årskurs 9 och nästan det tredubbla bland pojkarna i gymnasiet.

Riskabelt spelande

För att skatta andelen elever med riskabelt spelande används delar av instrumentet Problem Gambling Severity index (PGSI, för en utförligare beskrivning se till exempel Folkhälsomyndighetens hemsida [folkhalsomyndigheten.se](https://www.folkhalsomyndigheten.se)). CAN började ställa dessa frågor 2019. De frågor som ingår i instrumentet är: om man spelat för mer pengar än man haft råd att förlora, behövt spela med större summor för att få samma känsla av spänning, återvänt en annan dag för att försöka vinna tillbaka pengarna man förlorat och om man lånat eller sålt något för att ha pengar att spela för. Svarsalternativen på dessa frågor var: aldrig, ibland, ofta eller nästan alltid. Har eleven uppgivit ibland, ofta eller nästan alltid på någon av frågorna bedöms hen uppvisa riskabelt spelande. Frågorna ställs enbart till de elever som spelat om pengar de senaste 12 månaderna.

Bland pojkarna i årskurs 9 har andelen som uppvisat riskabelt spelande ökat mellan åren 2023 och 2024, från 5 procent till 9 procent (se tabell H). Bland flickorna är andelen 1 procent under båda åren. I gymnasiet har andelen pojkar med riskabelt spelande ökat från 7 procent år 2021 till 14 procent 2024. Ökningen var dessutom som störst mellan åren 2023 och 2024 med 4 procentenheter. Bland flickorna i gymnasiet har andelen med riskabelt spelande varit 1 procent de senaste tre åren.

Tabell H. Andelen pojkar och flickor i årskurs 9 och gymnasiets år 2 som har riskabelt spelande enligt fyra frågor ingående i PGSI, 2021–2024.

	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
2021	5	1	7	0
2022	5	1	8	1
2023	5	1	10	1
2024	9	1	14	1

Spel om pengar online eller på annat sätt

Under år 2024 infördes en fråga för att fånga på vilket sätt eleverna spelar om pengar, om de spelar online eller på annat sätt. CAN har tidigare haft en liknande fråga men då med avseende på speltyp, det vill säga om de spelat poker, köpt lotter med mera, och om de då spelat online eller på annat sätt. Alternativet *På annat sätt* är värt att kommentera. Uttrycket används för att kunna särskilja mellan online och just andra sätt att spela på. Vår tolkning är att online är ett vedertaget uttryck bland elever för att spela via en mobil, surfplatta eller dator. En invändning är att det är möjligt att spela online i en spelbutik. En spelbutik har dock bättre möjligheter att kontrollera ålder och att neka spel. Uttrycket *på annat sätt* syftar till att fånga in alla andra former att spela om pengar på. Det vill säga exempelvis köp av fysiska lotter, vadslagning eller andra spel om pengar mellan vänner och bekanta.

Av tabell I framgår att det är en lägre andel av niondeklassarna som svarat att de spelat om pengar online *en gång i månaden eller mer sällan* än som har svarat att de spelat på annat sätt (4 respektive 6 procent). Bland gymnasieeleverna är det mer vanligt att spela online jämfört med på annat sätt (11 respektive 9 procent).

Tabell I. Andelen elever i årskurs 9, gymnasiets år 2, som spelat om pengar online och/eller på annat sätt och hur ofta de spelat. 2024.

	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Online	På annat sätt	Online	På annat sätt
En gång i månaden eller mer sällan	4	6	11	9
Flera gånger i månaden	1	1	4	2
Flera gånger i veckan	1	1	2	1

Spel om pengar online kräver ett spelkonto. Åldersgränsen för att ha ett eget spelkonto på den svenska licensbaserade marknaden är 18 år. Trots det är det 3 procent av samtliga elever i årskurs 9 som anger att de har ett eget spelkonto (se tabell J). En procent av eleverna i årskurs 9 uppger att de spelar via en förälders spelkonto eller en kompis spelkonto. Bland gymnasieleverna är det 8 procent som uppger att de har ett eget spelkonto, 6 procent att de spelar via en kompis spelkonto och 1 procent att de spelar via en förälders spelkonto.

Tabell J. Vilket spelkonto eleverna använder då de spelar om pengar online, andelar i årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2024.

	Årskurs 9	Gymnasiets år 2
Eget spelkonto	3	8
Förälderns spelkonto	1	1
Kompisens spelkonto	1	6
Vill ej uppge	1	2

Lootlådor

En företeelse som kan ingå i vanliga dataspel är att deltagaren har möjlighet att köpa en virtuell låda för pengar. Innehållet i lådan är slumpmässigt och med tur kan det ge fördelar i spelet. Momentet av att en deltagare köper ett okänt innehåll och att innehållet slumpmässigt fördelas gör att denna företeelse befinner sig i ett gränsland mellan dataspel och spel om pengar.

I 2024 års nationella skolundersökning har vi frågat om hur vanligt det är att köpa lootlådor i dataspel. Av tabell K framgår att 15 procent av eleverna i årskurs 9 har köpt lootlådor under de senaste 12 månaderna och 6 procent under de senaste 30 dagarna. En större andel pojkar har köpt lootlådor jämfört med flickorna, såväl under det senaste året som under den senaste månaden. Bland gymnasieleverna var det 11 procent som uppgett att de köpt lootlådor under det senaste året och 4 procent som gjort det under den senaste månaden. Även bland gymnasieleverna är det mer vanligt att pojkarna köpt lootlådor jämfört med flickorna. Av tabellen framgår också att en större andel elever i årskurs 9 köpt lootlådor jämfört med eleverna på gymnasiet.

Tabell K. Andelen elever som köpt lootlådor i dataspel de senaste 12 månaderna, 30 dagarna, i årskurs 9 och gymnasiet år 2. 2024.

	Årskurs 9			Gymnasiet år 2		
	Pojkar	Flickor	Samtliga	Pojkar	Flickor	Samtliga
Senaste 12-månaderna	26	3	15	20	2	11
Senaste 30-dagarna	10	1	6	8	1	4

Spel om pengar och åldersgränser

Generellt finns en åldersgräns på 18 år för att delta i spel om pengar i Sverige. Ett undantag är spel på kasino (Casino Cosmopol) där åldersgränsen är 20 år.

Tabell L visar att det är en högre andel av dem som fyllt 18 år som spelat om pengar det senaste året, jämfört med de elever som inte fyllt 18 år (29 respektive 25 procent). Även då vi ser till pojkar respektive flickor är det en högre andel som fyllt 18 år som spelat om pengar det senaste året. Åldersgränsen på 18 år tycks med andra ord ha betydelse för att spela om pengar det senaste året.

Tabell L. Andelen elever i gymnasiet år 2 som spelat om pengar det senaste året fördelade på om de fyllt 18 år eller inte. 2024.

	Pojkar	Flickor	Samtliga
Fyllt 18 år	48	11	29
Har <u>inte</u> fyllt 18 år	43	7	25

Sammanfattningsvis har utvecklingen av spel om pengar, framför allt bland pojkar i gymnasiet och årskurs 9, visat på en ökning av ett flertal indikatorer på såväl kort sikt som under en längre tidsperiod. Andelen pojkar i gymnasiet som spelat om pengar de senaste 12 månaderna har ökat varje år sedan 2019. Då var andelen 27 procent. I år uppmättes den till 43 procent. Även bland flickorna i gymnasiet har andelen som spelat om pengar de senaste 12 månaderna ökat, från 4 procent år 2019 till 8 procent år 2024. Bland pojkarna i årskurs 9 har andelen som spelar om pengar ökat från 20 procent sedan år 2018/19 till 27 procent år 2024. Andelen bland flickorna i årskurs 9 har varit stabil de senaste fyra åren (9 procent). Vad gäller spel om pengar för mer 100 kronor eller mer de senaste 30 dagarna är det en oroande utveckling bland pojkarna i båda årskurserna. Denna andel i gymnasiet har ökat från 10 procent år 2015 till 28 procent 2024. Bland pojkarna i årskurs 9 ökade det från 6 procent år 2015 till 14 procent år 2024. En viss reservation bör dock iakttas vid tolkningen av dessa resultat, då vi haft en värdeminskning under denna period.

Ytterligare en anledning till oro är att det mått CAN använder för att skatta det riskabla spelandet ökat bland pojkarna. Bland pojkarna i årskurs 9 ökade denna

andel från 5 procent år 2023 till 9 procent 2024, och bland pojkarna på gymnasiet från 10 procent till 14 procent under samma tidsperiod.

I årets undersökning kan vi också konstatera att spelande om pengar online är dominerande bland gymnasieeleverna, medan spel om pengar på annat sätt är något mer vanligt bland eleverna i årskurs 9. Vidare visar 2024 års undersökning att 15 procent av eleverna i årskurs 9 köpt lootlådor de senaste 12 månaderna och 6 procent hade gjort det under de senaste 30 dagarna. Motsvarande andelar bland gymnasieeleverna är 11 respektive 4 procent.

Sammantaget finns det anledning till oro över utvecklingen av spel om pengar bland landets elever i årskurs 9 och gymnasieskolans årskurs 2. Det kan vara en tillfällighet, men det är ändå värt att notera att flera indikatorer ökar efter år 2019, året då Sverige genomförde en omreglering av den svenska spelmarknaden.

Debutålder

Louise Selling

Ungdomar är socialt och medicinskt känsligare för droganvändning än vad vuxna är (Gruber m.fl., 2012; Monti m.fl., 2005; Silveri, 2012). Studier visar att det finns samband mellan tidig debutålder och fortsatta substansvanor senare i livet (Enstad m.fl., 2019; Gruber m.fl., 2012; Kendler m.fl., 2013). Detta bekräftar även i en tidigare rapport från CAN. Studien visade att gymnasieelever som debuterat med någon substans före 16 års ålder i större utsträckning var regelbundna konsumenter av alkohol, cigaretter och snus än de som debuterat senare i livet (Guttormsson & Zetterqvist, 2019).

Det finns stora vinster för både samhälle och individer om substansdebuten sker vid en högre ålder. Ett av de långsiktiga målen i ANDTS-strategin för 2022–2025 är att minska antalet ungdomar som debuterar tidigt med till exempel alkohol och tobak (Skr. 2021/22:213).

I detta avsnitt presenteras bland annat utvecklingen för tidig substansdebut. Tidig substansdebut definieras som att gjort något av följande före 14 års ålder:

- Druckit ett glas alkohol
- Varit berusad av alkohol
- Rökt en cigarett
- Snusat
- Använt cannabis

Vidare i avsnittet presenteras även prevalensen för att ha spelat om pengar före 14 års ålder, vilket är nytt från och med i år. När det gäller frågan om debutåldern för att ha sniffat/boffat har detta inte frågats om i årets undersökning. Anledningen är att sniffning/boffning före 14 års ålder har varit relativt ovanligt under en lång period (2013–2023⁴; mellan 1–2 procent).

Utvecklingen bland eleverna i årskurs 9 redovisas i diagram 19. När det kommer till debutålder redogörs resultaten primärt för elever i årskurs 9. Det är för att minska risken vad gäller minnesfel. Utvecklingen bland eleverna i gymnasiets år 2 återfinns i tabell 98.

⁴ Till och med år 2012 undersöktes endast sniffat. Därefter inkluderades även boffat i frågan. Frågeförändringen innebär att signifikant fler sniffare/boffare fångades in, vilket bör tas i beaktning när man jämför resultat. För årsspecifika resultat, se tabellbilagan till CAN:s nationella skolundersökning 2023, rapport 223.

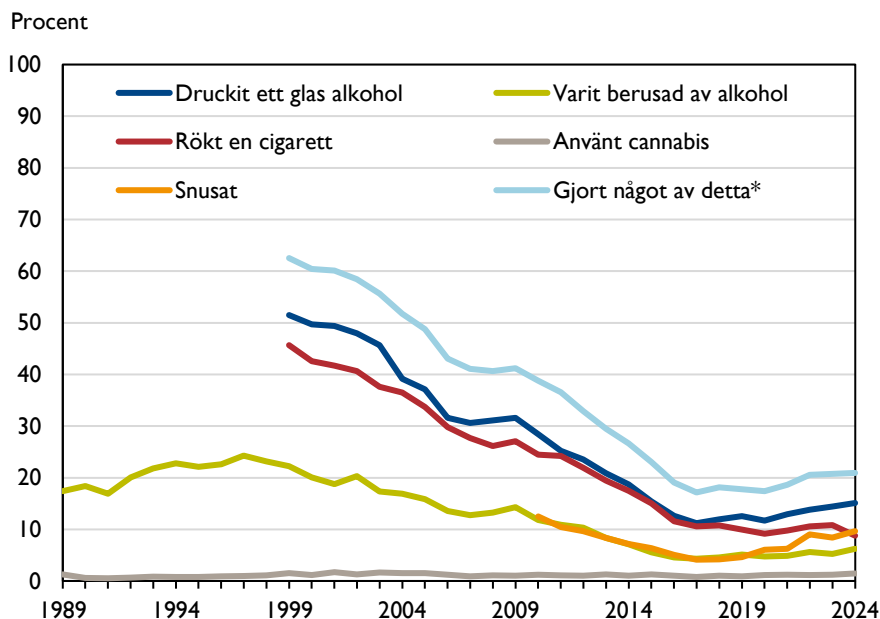

Diagram 19. Andelen elever i årskurs 9 som debuterat med respektive beteende vid 13 års ålder eller tidigare. 1989–2024.

Sett till de två alkoholmåttan har andelen niondeklassare som druckit ett glas alkohol före 14 års ålder och andelen tidiga berusningsdebutanter minskat jämfört med hur det såg ut 1999. År 1999 var det 51 procent som uppgett att de hade druckit ett glas alkohol före 14 års ålder och andelen tidiga berusningsdebutanter var 22 procent. Efter 2017 avtog dock minskningen av de två alkoholmåttan något. Andelen elever i årskurs 9 som druckit ett glas alkohol har till och med ökat något från år 2017. I årets undersökning uppgav 15 procent av eleverna i årskurs 9 att de druckit ett glas alkohol före 14 års ålder (jfr. 2017: 11 procent). Andelen tidiga berusningsdebutanter har legat på ungefär samma nivåer de senaste åren. I årets undersökning var det 6 procent av niorna som svarat att de haft en tidig berusningsdebut.

Andelen tidiga cigarett- och snusdebutanter har minskat sedan de första mätstillfällena. År 1999 uppgav 46 procent av eleverna i årskurs 9 att de rönt en cigarett före 14 års ålder. Sedan skedde en tydlig nedgång fram till år 2017. Därefter har nedgången avstannat något och legat på ungefär samma nivåer de senaste åren (mellan 9 och 11 procent). I år uppgav 9 procent av eleverna i årskurs 9 att de rönt en cigarett före 14 års ålder. Tidig snusdebut har mätts i årskurs 9 sedan 2010. Då var det 13 procent av niorna som svarade att de haft en tidig snusdebut. Även bland snusdebutanterna syntes en nedgång fram till 2017 (4 procent). Därefter har det skett en signifikant ökning. I årets undersökning var nivån för tidig snusdebut 10 procent bland eleverna i årskurs 9, vilket är i nivå med hur det såg ut åren 2011 och 2012.

Vad gäller tidig cannabisdebut bland eleverna i årskurs 9 har andelen inte varierat speciellt mycket sedan första undersökningstillfället 1989 (mellan 1–2

procent). I årets undersökning var det 1 procent av niorna som uppgett tidig cannabisdebut.

I diagrammet framgår även hur stor andel som debuterat tidigt med någon av de nämnda substanserna. Andelen elever som debuterat tidigt med någon substans sjönk från 63 procent 1999 till 17 procent 2017. Därefter har det skett en signifikant ökning. De senaste tre åren har 21 procent av eleverna i årskurs 9 uppgett att de haft en tidig substansdebut.

Bland niorna var det vanligast att ha debuterat tidigt med att ha druckit ett glas alkohol, följt av att ha snusat. Det är första gången sedan år 2010 som snus är den näst vanligaste substansen att börja med. Tidigare år har den näst vanligaste substansdebuten varit att ha rökt en cigarett. Sedan mätstart har det varit vanligare med tidig snusdebut bland pojkar än bland flickor i årskurs 9 (se tabell 97). I årets undersökning uppgav 11 procent av pojkarna och 8 procent av flickorna att de haft en tidig snusdebut. Det har dock skett en ökning bland flickorna i årskurs 9, från 3 procent 2021 till 8 procent 2024.

Såväl tidig debut av alkohol, berusningsdrinkande och cigarettrökning var vanligare bland flickor än pojkar. Det var 16 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna som uppgav tidig alkoholdebut. Tidig berusningsdebut uppgavs av 7 procent bland flickorna och 5 procent bland pojkarna. Vidare var det 10 procent av flickorna och 8 procent av pojkarna som svarat att de rökt en cigarett före 14 års ålder (se tabell 97).

Nytt för i år var att undersöka hur vanligt det är att skolungdomar debuterar tidigt med spel om pengar. Totalt uppgav 7 procent av niorna att de spelat om pengar före 14 års ålder (se tabell 97). Det var signifikant vanligare bland pojkar än bland flickor (11 respektive 3 procent).

Tidig substansdebut bland elever i gymnasiets år 2 återfinns i tabell 98. Där framkommer det att andelen gymnasieelever med tidig debutålder sjunkit sedan första mättillfället 2004. Som bland niondeklassarna har nedgången dock stannat av något sedan år 2017. I år uppgav 18 procent av gymnasieeleverna att de haft en tidig substansdebut. Det var små skillnader mellan pojkar och flickor för de flesta substanserna. Två undantag är att ha snusat och att ha spelat om pengar före 14 års ålder, som båda var vanligare bland pojkar. Likt för flickorna i årskurs 9, syns det även bland flickor i gymnasiets år 2 en uppgång för tidig snusdebut, vilket gör att könsskillnaderna minskat.

Sammanfattningsvis har andelen niondeklassare och elever i gymnasiets år 2 med tidig substansdebut sjunkit jämfört med för hur det såg ut för 20 år sedan. Det är i linje med resultat från andra länder (Keyes m.fl., 2019; Livingston, 2020). Den nedåtgående trenden har dock stannat av under de senaste åren.

Om undersökningen

I det här kapitlet ges en beskrivning av hur undersökningen har genomförts, samt av bortfallet. Även större förändringar av formuläret och undersökningens genomförande beskrivs. För den som vill läsa mer hänvisas till rapporterna *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe 2013) samt *”Visst är man anonym?”* (Thor & Gripe, 2019).

Metodutveckling

CAN:s skolundersökning har traditionellt besvarats genom att eleverna fyller i varsin pappersenkät. I takt med att digitala verktyg som datorer och läsplattor blivit alltmer vanligt i skolorna, har det också vuxit fram ett behov av att kunna använda sådana verktyg för att effektivisera datainsamlingen. År 2019 introducerades möjligheten för skolorna att välja om de ville låta eleverna besvara enkäten i pappersform eller via ett formulär på webben. Sedan 2021 genomförs undersökningen helt digitalt. Övergången till webbförmulär beskrivs närmare i *”Visst är man anonym?”* (Thor & Gripe, 2019) och *CAN:s nationella skolundersökning 2021* (Gripe (red.), 2021).

Genomförande

Varje år görs ett slumpmässigt urval om 350 skolor i årskurs 9 och gymnasiet år 2. Antalet skolor ökades 2017 för att möjliggöra länsredovisningar. Sedan dess är urvalet stratifierat utifrån Sveriges län. Förfarandet med stratifieringen görs för att möjliggöra en översampling av län med få invånare. Syftet är att få tillräckligt stora elevunderlag och på så sätt möjliggöra att redovisa resultat även från mindre län. Varje år är det ett fåtal skolor som kommer med i urvalsramen som inte skulle ha varit med, exempelvis för att skolan lagts ned. Av den anledningen korrigeras urvalet i efterhand och antalet skolor blir något färre. I år utgick tre skolor i årskurs 9 och fem i gymnasiet år 2. I tabell M är dessa skolor dock inkluderade, men antalet skolor i det slutgiltiga urvalet är alltså något färre i vissa län.

Innan undersökningsmaterialet skickades ut informerades rektorerna på de utvalda skolorna om undersökningens syfte och genomförande. Ambitionen var, liksom tidigare år, att genomföra 2024 års datainsamling mellan elevernas sport- och påsklov. För årets undersökning innebar detta att enkäten i första hand skulle besvaras under veckorna 10–13. Enkäten var dock möjlig att besvara fram till den 30 april.

Tabell M. Antal skolor i urvalet i vardera årskurser i respektive län. 2024.

Län	Antal	Län	Antal
Stockholms län	50	Kalmar län	10
Västra Götalands län	50	Blekinge län	10
Skåne län	50	Södermanlands län	10
Västernorrlands län	16	Värmlands län	10
Västerbottens län	16	Örebro län	10
Norrbottens län	16	Västmanlands län	10
Jönköpings län	15	Dalarnas län	10
Hallands län	12	Gävleborgs län	10
Uppsala län	11	Jämtlands län	10
Östergötlands län	11	Gotlands län	3
Kronobergs län	10		

Enligt CAN:s instruktioner ska enkäten besvaras i klassrummen under provliknande förhållanden. För att skydda elevernas anonymitet används deras svar endast för statistiska bearbetningar. Inga resultat från enskilda klasser redovisas, vilket eleverna informeras om. Eleverna får dra en lapp med ett engångslösenord för att logga in på enkäten. Lösenordet är kopplat till en klass men inte till en enskild individ. Eleverna får även information om att medverkan inte är obligatorisk och att de kan avstå medverkan genom att skicka in webbformuläret tomt.

Bortfall

Ett problem i samband med surveyundersökningar utgörs av bortfallet. Bortfallet är de personer som skulle ha besvarat formuläret, men som av olika anledningar inte gjorde det. I skolundersökningar finns i regel två huvudtyper av bortfall. Den ena utgörs av eleverna i de klasser som inte deltog i undersökningen (klassbortfall), och den andra av elever som var frånvarande när deras klass genomförde undersökningen (elevbortfall).

Bortfallet av hela klasser har ökat något sedan 1990-talet. Det beror förmodligen på att skolor belastas med allt fler undersökningar. I ett försök att reducera bortfallet läggs numera extra tid mot slutet av insamlingsperioden på att kontakta och påminna de skolor som inte inkommit med svar. I den sammanfattande tabell N redovisas 2024 års klassbortfall, elevbortfallet samt antalet elever som ligger till grund för resultatredovisningarna. På CAN:s hemsida (www.can.se) finns redovisning av bortfallet över tid tillgängligt i tabellbilagan som hör till denna rapport.

Tabell N. Antal elever som ligger till grund för resultatredovisningarna, klassbortfallet samt elevbortfallet i procent. 2024.

	Antal elever ^{a)}			Klassbortfall ^{b)}	Elevbortfall ^{c)}
	Pojkar	Flickor	Alla		
Årskurs 9	2 644	2 591	5 324	17%	21%
Gymnasiets år 2	2 206	2 685	4 964	18%	21%

a) Antal elever som ligger till grund för resultatredovisningarna.

b) Klasser som ej deltog.

c) Elever i medverkande klasser som ej deltog.

I årskurs 9 var klassbortfallet 17 procent. Det är något lägre nivå än de senaste årens undersökningar. I gymnasiet var klassbortfallet 18 procent, vilket är på samma nivå som år 2022 och något högre än år 2023 (15 procent). Elevbortfallet har i årskurs 9 sedan covid-19-pandemin år 2020 legat på en något högre nivå än tidigare (jfr. 2019; 17 procent). År 2024 uppgick elevbortfallet till 21 procent i både årskurs 9 i gymnasiet år 2. Antalet formulär som låg till grund för analyserna uppgick till 5 324 i årskurs 9 och 4 964 i gymnasiet år 2.

Klassbortfallet i gymnasiet har sannolikt större betydelse för resultaten än i årskurs 9 eftersom sammansättningen av elever i gymnasieklasserna i högre grad sker utifrån elevernas intressen och egenskaper. Om de klasser som inte svarade på enkäten utmärker sig på något särskilt sätt kan detta ha betydelse för resultatens representativitet. I 2014 års rapport gjordes en ingående analys av undersökningens bortfall på klassnivå. Resultatet visade att det i gymnasiet år 2 var färre skolor med enskild huvudman som deltog. I årskurs 9 var det högre bortfall av skolor med färre elever i årskursen. Analysen visade också att undersökningens täckning gav representativa resultat trots att inte alla klasser deltog (Englund (red.) 2014).

I den nationella skolundersökningen ingår vanligtvis inte gymnasiet introduktionsprogram, trots att var tionde elev på gymnasiet går på ett sådant program. Detta har väckt frågor om det är så att ANDTS-erfarenheterna i denna grupp utmärker sig på något sätt, och om vi i så fall under- eller överskattar användningen bland gymnasieelever. Därför gjordes en extra satsning på introduktionsprogrammen år 2021, parallellt med den nationella undersökningen. Resultaten redovisas i sin helhet i rapporten *Nya perspektiv* (Thor & Gripe, 2022).

Sammanfattningsvis visade studien att elever på introduktionsprogrammen hade lägre erfarenheter av alkohol, narkotika och tobak, jämfört med på de nationella programmen år 2. När man lade samman resultaten bland dessa elever med elever på de nationella programmen, för att visa en total siffra för unga i 17–18 års åldern, sjönk prevalenserna något för samtliga mått, med undantag för rökningen. Skillnaderna var dock små och påverkade inte den totala siffran i någon avgörande grad. En slutsats är därför att den ordinarie undersökningen på de nationella programmen ger en tillförlitlig bild av ANDTS-erfarenheterna bland elever i gymnasiet år 2 i Sverige.

Tabell O. Antal elever i urvalet, elever i deltagande klasser och elever som ligger till grund för resultatredovisningen samt individbortfallet. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2024.

	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Antal elever i urvalet	8 736		7 947	
Antal elever i deltagande klasser ^{a)}	6 911		6 345	
Antal elever som ligger till grund för redovisningen	5 324		4 964	
Frånvarande elever (rapporterat av lärarna) ^{a)}	1 483	21%	1 317	21%
Avstått från att delta	3	0%	3	0%
Bortsorterade enkäter	101	1%	61	1%

a) Antal elever i deltagande klasser och antal frånvarande elever har beräknats genom inkomna enkäter samt lärarnas rapportering av frånvarande elever. Informationen om frånvarande elever rapporteras ibland inte in av lärare, därför har antalet elever räknats upp för att motsvara antal deltagande klasser.

Elevbortfallet i årskurs 9 och i gymnasiets år 2 redovisas i detalj i tabell O. Elevbortfallet inkluderar frånvarande elever och elever som avstått från att delta.

Undersökningen är frivillig. I de deltagande klasserna var det tre elever, både i årskurs 9 och i gymnasiets år 2, som valde att inte delta i undersökningen. Även antalet enkäter som sorterats bort genom den filtrering som beskrivs i efterföljande avsnitt redovisas i tabell O.

Av tabell P framgår att det var vanligast att elever som var frånvarande vid undersökningstillfället hade rapporterat giltig frånvaro, vilket inkluderar frånvaro på grund av sjukdom. Andelen elever med giltig frånvaro var 16 procent i årskurs 9 och 17 procent i gymnasiets år 2. Vid undersökningstillfället var andelen med ogiltig frånvaro 5 procent i årskurs 9 och 4 procent i gymnasiets år 2.

Tabell P. Frånvarande elever, rapporterat av lärarna. Årskurs 9 och gymnasiets år 2. 2024.

	Årskurs 9	Gymnasiets år 2
Giltig frånvaro (inkl. sjukdom)	16%	17%
Ogiltig frånvaro	5%	4%

Ett stort bortfall kan vara problematiskt om det finns en systematik i vilka elever som deltar och inte. Till exempel om det är så att elever som är frånvarande vid undersökningstillfället tenderar att använda mer narkotika. Det skulle i så fall kunna innebära att vi underskattar nivåerna. Som redovisat ovan var elevbortfallet i 2024 års skolundersökning 21 procent i både årskurs 9 och i gymnasiets år 2. Det är alltså ungefär en femtedel av eleverna som är frånvarande då deras klass besvarar enkäten. Vi vet inte om de frånvarande eleverna har mer omfattande ANDTS-erfarenheter än övriga elever. För att illustrera hur totalnivåerna skulle kunna förändras om man antar att konsumtionen bland de frånvarande eleverna är högre, gjordes i 2022 års rapport ett räkneexempel.

I exemplet gör vi ett grovt antagande om att elever som var frånvarande vid undersökningstillfället i dubbelt så stor utsträckning intensivkonsumerat alkohol, använt narkotika eller rökt, jämfört med elever som besvarade enkäten 2022. Detta antagande ligger dock sannolikt i överkant. Men om vi gör detta antagande, skulle totalnivån för respektive årskurs och substans i räkneexemplet stiga något (tabell Q). Till exempel skulle andelen som använt narkotika stiga från 6,4 procent till 7,6 procent i årskurs 9 och från 14,5 procent till 17,6 procent i gymnasiets år 2. Det är visserligen en ökning, men trots att vi alltså har gjort ett högt antagande stiger inte totalnivån med mer än någon procentenhet. Slutatsen blir alltså att resultaten från undersökning bedöms vara representativa för elever i årskurs 9 och gymnasiets år 2 i Sverige.

Tabell Q. Räkneexempel på elevbortfallets möjliga betydelse för totalnivåerna. Procent. 2022.

	Årskurs 9		Gymnasiets år 2	
	Ordinarie redovisning	Alternativ uppräknings	Ordinarie redovisning	Alternativ uppräknings
Intensivkonsument	6,6	7,8	20,3	24,6
Narkotika någon gång	6,4	7,6	14,5	17,6
Röker frekvent/sporadiskt	9,0	10,7	19,9	24,1

Hantering och tvättning av data

De inkomna svaren genererar en rå-datafil. Därefter exkluderas de formulär som bedöms vara otillräckligt eller uppenbart oseriöst ifyllda. Bedömningen görs utifrån fasta kriterier. Detaljerna i hur bedömningen görs beskrivs närmare i *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe 2013). I årets undersökning exkluderades 1 procent vardera av formulären i årskurs 9 och gymnasiets år 2 (tabell O). Andelen exkluderade formulär har legat runt denna nivå sedan den systematiska filtreringen tillkom 2012. Efter filtreringen av datamaterialet sänktes dessutom de elever vars alkoholkonsumtion uppgick till mellan 51–100 liter ren alkohol/år ned till 50 liter.

Viktning

Datamaterialet viktats baserat på länstillhörighet (se tabell M). Från och med 1989 års undersökning görs vikten separat för pojkar respektive flickor. Det bör påpekas att även om viktning är nödvändig eftersom urvalet är icke-proportionellt och dessutom kompenserar för eventuella skevheter i bortfallet på länsnivå, så påverkar viktningens förfarandet i mycket liten utsträckning de redovisade resultaten.

Svarens tillförlitlighet

Vid flera studier av den vuxna befolkningen har man funnit en ovilja att redovisa känsliga förhållanden samt en tendens att, medvetet eller omedvetet, underskatta sin konsumtion. Det kan naturligtvis inte uteslutas att vissa elever i denna studie har rapporterat en för låg konsumtion (underrapportering). Det kan inte heller uteslutas att motsatsen förekommer, det vill säga att elever uppger en högre konsumtion jämfört med den verkliga (så kallad överrapportering) (Johnson 2014). En alltför högt redovisad konsumtion skulle exempelvis kunna bero på att eleverna upplever sin konsumtion som större än vad den faktiskt varit under en längre tidsperiod. Dessa respondenter befinner sig i en ålder då exempelvis erfarenheter av alkohol för vissa börjar etableras och kan tänkas rapportera en aktuell situation som var annorlunda några månader tidigare.

För att minska risken att eleverna inte svarar sanningsenligt genomförs undersökningen anonymt. När enkäten besvaras ska en lärare vara närvarande för att se till att undersökningen genomförs enligt instruktionerna från CAN och för att motverka störande moment. Detta ger dock ingen fullständig garanti för att en del inte angett en över- eller underkonsumtion av alkohol, narkotika eller andra droger. Denna problematik kan delvis hanteras med hjälp av tvättning av data som beskrivits ovan, åtminstone i de fall uppenbar överrapportering förekommit.

Förändringar av formuläret

Under åren som gått har enkätformulären genomgått olika revideringar. De större förändringar som genomförts omnämns i de olika kapitlen utifrån vilken betydelse de haft för det som ska beskrivas och analyseras. Mindre ändringar omnämns dock inte alltid. Det kan vara till exempel smärre språkliga justeringar i frågor eller svarsalternativ. I analyserna som redovisas i respektive kapitel har dock ambitionen varit att alltid beakta de förändringar som bedöms som relevanta för just den aktuella analysen, även om inte alla förändringar omnämns i texten.

En omfattande omarbetning av formuläret i samband med 2006 års undersökning gjordes för att kunna möta önskemål om fler bakgrundsvariabler. För att inte bryta tidsserier gjordes en så kallad "split-half". Två formulär användes: den nya reviderade och den gamla enkäten. Varannan elev i varje klass fick besvara det gamla formuläret och varannan det nya. Det visade sig att den nya enkäten, framför allt utformningen av alkoholvanefrågorna, inte fungerade. Detta ledde till att 2007 års enkät inte blev en fortsättning på den nya reviderade enkäten 2006. I stället blev den en blandning av 2006 års gamla och nya enkät. Detta innebar också att den nya enkäten 2006 inte kunde användas som länk mellan den gamla och den nya enkäten. Med anledning av det har vi för år 2006 valt att endast redovisa resultaten baserat på den gamla enkäten, vilket i praktiken innebär att brytpunkten mellan den gamla och den nya är 2007 års enkät. För en detaljerad beskrivning avseende de allra flesta ändringar som gjorts i

enkäten över tid hänvisas till tidigare rapporter, till exempel Henriksson & Leifman (2011) samt den tillhörande tabellbilagan till denna rapport.

Inför 2012 års undersökning genomfördes återigen en stor omarbetning av formuläret. Syftet var denna gång att förkorta och förenkla formuläret, samt att anpassa formuläret till att innefatta de kärnstratrer som fastställts i regeringens ANDT-strategi (Socialdepartementet 2013). Även denna gång gjordes en ”split-half” för att kunna följa effekten av det nya formuläret. Den här gången föll formulärbytet väl ut. I de flesta fall uppmättes små eller inga skillnader mellan det nya och gamla formuläret. Där signifikanta skillnader kunde uppmätas, fanns också rimliga förklaringar. För en närmare beskrivning av 2012 års formulärrevidering, se *Reviderad enkät. En analys av resultatskillnaderna* (Raninen & Nyström 2013). I de fall inga signifikanta skillnader uppmätts mellan det nya och gamla formuläret 2012 redovisas inte svaren från det gamla formuläret i diagrammen. I tabellbilagan redovisas dock alltid resultaten från båda formulären (2012A och 2012B). I de fall signifikanta skillnader uppmätts mellan det nya och gamla formuläret markeras detta i tabellen.

Inför 2024 års datainsamling genomgick enkäten något fler revideringar än de små årliga justeringarna. Dessa revideringar har gjorts efter ett enkätutvecklingsarbete som några medarbetare från CAN arbetat med under hösten 2023. Revideringarna grundar sig på feedback, dialog och diskussion med elever från en del av målgruppen (se bilaga 2 för mer detaljerad beskrivning).

Sammanfattningsvis bör de representativitets- och tillförlitlighetsproblem som behandlats alltid beaktas, såväl vid jämförelser av grupper av individer som vid jämförelser över tid. Det förefaller dock troligt att bortfallets och andra faktorerers inverkan på möjligheterna att göra jämförelser över tid är begränsad. Betydelsen av enstaka värden från enskilda år ska dock inte överdrivas.

Avslutande kommentarer

I rapporten redovisas resultat från CAN:s nationella skolundersökning om ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. Den genomförs årligen i årskurs 9 och gymnasiets år 2. Undersökningen i nian har genomförts sedan 1971 och är världens längsta tidsserie på området. Gymnasieundersökningen påbörjades 2004 och firar därmed 20 år i och med årets undersökning. Datainsamlingen genomförs med hjälp av en anonym webbenkät som besvaras i klassrummen. Deltagarna väljs ut klassvis utifrån ett riksrepresentativt urval av skolor.

Jämfört med för 50 år sedan har användningen av alkohol minskat kraftigt i Sverige. Andelen elever i årskurs 9 som dricker alkohol har mer än halverats under denna tidsperiod. Den tydliga nedgången som setts i Sverige bland eleverna har dock stannat av sedan cirka tio år tillbaka och planat ut i båda årskurserna. Även om den sjunkande trenden av alkoholanvändningen började relativt tidigt här, är det inte något unikt för Sverige. Flera europeiska länder, men också länder som Australien och USA har haft en liknande utveckling (ESPAD Group, 2020, Pape m.fl. 2018 och Vashishtha m.fl. 2019).

Även erfarenheten av cigarettökning har minskat kraftigt bland skoleleverna. Trots att sättet vi mäter rökning på har förändrats genom åren, går det att dra slutsatsen att rökningen mer än halverats i årskurs 9 sedan 70-talet. Bland gymnasieeleverna minskade andelen rökare under 2010-talet. Dock har det under de senaste tre åren skett en liten uppgång i andelen rökare bland gymnasieeleverna. Avseende snusandet har den tidigare nedåtgående trenden vänt och under de senaste åren har snusandet ökat i båda årskurserna. Under hela perioden har snusandet varit betydligt vanligare bland pojkar. Så är det fortfarande, men på senare år har det skett en påtaglig ökning bland flickor. Utvecklingen har troligtvis påverkats av det vita snuset som lanserades på den svenska marknaden 2016. Detta bekräftas delvis av att skolelever uppgett att vitt snus är den vanligaste snusarten som de använt. Även användandet av e-cigarett har ökat kraftigt över tid sedan vi började mäta detta 2014. Sedan 2022 ser vi dock något av en minskning i användandet. Till skillnad mot i början av mätningarna är e-cigarettanvändningen numera vanligare bland flickor än bland pojkar i båda årskurserna. Mycket tyder på att de nyare produkterna ökar i popularitet bland ungdomar.

Narkotikaerfarenheten var som högst när mätningarna startade 1971 bland eleverna i årskurs 9. Inledningsvis dalade trenden avseende narkotikaerfarenheten för att sedan stabiliseras runt de nivåer som vi ser idag. Jämfört med hur det ser ut i andra europeiska länder, är narkotikaerfarenheten bland niondeklassare förhållandevis låg i Sverige. Nivåerna är drygt hälften av det europeiska snittet (ESPAD Group, 2020). Över tid har det skett en ökning för hur ofta elever i

Sverige med narkotikaerfarenhet har använt narkotika. Tydligast är uppgången bland de narkotikaerfarna eleverna i årskurs 9. I genomsnitt har eleverna i årskurs 9 med narkotikaerfarenhet använt narkotika dubbelt så många gånger jämfört med för 30 år sedan.

Utvecklingen avseende andelen elever som spelat om pengar visade på en nedåtgående trend mellan åren 2012–2019. Därefter har det skett en skiftning och andelen gymnasieelever som spelat om pengar har ökat sedan dess. Även bland pojkarna i årskurs 9 har andelen som spelat om pengar ökat sedan 2019. Däremot har det inte skett någon förändring alls under de senaste fyra åren bland flickorna i årskurs 9. I Sverige förändrades spelmarknaden år 2019 och en licensbaserad marknad infördes. Detta skulle kunna ha påverkat ungdomars möjligheter att spela om pengar, men det är svårt att dra några slutsatser kring det i denna rapport.

Referenser

Agardh, E., Boman, U. and Allebeck, P. (2014). *Hur stor del av Sveriges sjukdomsbörda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning? -Kartläggning utifrån "DALY-metoden" 1990–2010*. In. Stockholm: Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.

Beroendecentrum (2024). *Lustgas*. Besökt 2024-08-08. <https://www.beroendecentrum.se/fakta/droger/inhalering/>.

Brown, S.A., McGue, M., Maggs, J., Schulenberg, J., Hingson, R., Swartzwelder, S., Martin, C., Chung, T., Tapert, S.F., Sher, K., Winters, K.C., Lowman, C., Murphy, S., 2008. *A developmental perspective on alcohol and youths 16 to 20 years of age*. *Pediatrics* 121 Suppl 4, S290-310.

Börjesson A (2021). *Side effects and experiences of doping with anabolic androgenic steroids in men and women*. Stockholm: Karolinska Institutet.

Chen, K., and Kandel, D.B. (1995). *The natural history of drug use from adolescence to the mid-thirties in a general population sample*, *Am J Public Health*, 85: 41-7.

Degenhardt, L., E. Stockings, G. Patton, W. D. Hall, and M. Lynskey. (2016). *The increasing global health priority of substance use in young people*, *Lancet Psychiatry*, 3: 251-64.

Dowling, N., Merkouris, S. S., Greenwood, C., Oldenhof, E., Toumbourou, J., & Youssef, G. (2017). *Early risk and protective factors for problem gambling: A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies*. *Clinical psychology review*, 51, 109–124.

Englund A (red) (2014). *Skolelevers drogvanor 2014*. CAN rapport 146. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Englund (red) (2019). *Skolelevers drogvanor 2014*. CAN rapport 187. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Enstad, F., Evans-Whipp, T., Kjeldsen, A., Toumbourou, J. W., & Von Soest, T. (2019). *Predicting hazardous drinking in late adolescence/young adulthood from early and excessive adolescent drinking - A longitudinal cross-national study of Norwegian and Australian adolescents*. *BMC Public Health*, 19(1), 1–12

ESPAD Group (2020). *ESPAD Report 2019. Results from the European School Survey Project on Alcohol and other drugs*. Luxembourg: Publications office of the European Union

Folkehelseinstituttet (2019). *Helserisiko ved snusbruk*. Norwegian Institute of Public Health. Report 2019] versjon 2. Folkehelseinstituttet Rapport 2019. Oslo: Folkehelseinstituttet, 2019.

Folkhälsomyndigheten (2023). *Kunskap om tobaks- och nikotinprodukters skadeverknningar*. Återredovisning av regeringsuppdrag. Stockholm: Folkhälsomyndigheten; 2023. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/k/kunskap-om-tobaks--och-nikotinprodukters-ska-deverknningar--aterredovisning-av-regeringsuppdrag/> [2024-07-05].

Folkhälsomyndigheten (2024). *Frågor och svar om lustgas*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/andts/fragor-och-svar/fragor-och-svar-om-lustgas/> [2024-08-09].

Frank J och Nylander I (red) (2022). *Beroendemedicin*. Lund: Studentlitteratur.

Gripe, I. (2013). *Så görs CAN:s skolundersökning. En genomgång av praktiskt genomförande och metodologi*. Rapport 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Gripe, I. (red.) (2021). *CAN:s nationella skolundersökning 2021. Ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel*. Rapport 205. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Gruber, S.A., Sagar K.A., Dahlgren, M.K., Racine, M. & Lukas, S.E. (2012). *Age of onset of marijuana use and executive function*. *Psychol Addict Behav.* 26(3):496.

Guttormsson, U. & Zetterqvist, M. (2019). *Det går uppåt i åldrarna – Substansdebut bland skolungdomar 1999–2019*. Fokusrapport 5. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson, U. & Gripe, I. (2022). *Lustgasanvändning bland unga*. Kortfakta#01 från CAN. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson, U. & Åström, V. (2022). *Ungas alkoholanskaffning via sociala medier. En frågeundersökning bland 16–21-åringar*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson U. (2023). *Narkotikaprisutvecklingen i Sverige 1988–2022*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN); 2023. Rapport 219.

Guttormsson, U. (2024). *Dopningsutvecklingen i Sverige 2024*. Rapport 227. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson U. & Ramstedt M. (2023). *Cannabiskonsumtionens fördelning i befolkningen*. Kortfakta 03. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Henriksson, C. & Leifman, H. (2011). *Skolelevers drogvanor 2011*. Rapport 129. Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Hox, J. J. (2002). *Multilevel analysis: techniques and applications* (Lawrence Erlbaum Publishers: Mahwah, N.J.).

Johnson T. P. (2014). *Sources of Error in Substance Use Prevalence Surveys*. IntSch Res Notices 2014: 2014: 923290.

Kendler K.S, Myers J., Damaj M.I. & Chen X. (2013). *Early Smoking Onset and Risk for Subsequent Nicotine Dependence: A Monozygotic Co-Twin Control Study*. Am J Psychiatry. 170(4):408–413.

Keyes, K., Rutherford, C. & Miech, R. (2019). *Historical trends in the grade of onset and sequence of cigarette, alcohol, and marijuana use among adolescents from 1976–2016: Implications for “Gateway” patterns in adolescence*. Drug and alcohol dependence, volume 194, p. 51 – 58.

Kuhn C, Swartzwelder S and Wilson W (2014). *Buzzed: the straight facts about the most used and abused drugs from alcohol to ecstasy*. Fourth edition. New York: W.W. Norton & Company.

Leifman, H. (2014). Alkohol. I: *Skolelevers drogvanor 2014*. Rapport 146. Englund A (red). Stockholm: Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Livazović, G., & Bojčić, K. (2019). *Problem gambling in adolescents: what are the psychological, social and financial consequences?*. BMC psychiatry, 19(1), 308.

Livingston, M. et al (2020). *Trends in the sequence of first alcohol, cannabis and cigarette use in Australia, 2001–2016*. Drug and Alcohol Dependence, volume 207.

Läkemedelsverket (2019). *Narkotikaförklaring av ämnen*. Besökt 2024-10-22. <https://www.lakemedelsverket.se/sv/narkotika/narkotikaforklaring-av-amnen>.

McCambridge, J., McAlaney, J. & Rowe, R. (2011). *Adult consequences of late adolescent alcohol consumption: A systematic review of cohort studies*. PLoS Med, 8(2): p. e1000413.

Messerlian, C., Derevensky, J. & Gupta, R. (2005). *Youth gambling problems: A public health perspective*. Health promotion international 20: 69-79.

Miech RA et al (2024). *Monitoring the Future – National survey results on drug use 1975–2023: Overview and detailed results for secondary school students*. Monitoring the Future Monograph Series. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research, University of Michigan.

Monti, P.M, Miranda Jr, R., Nixon, K., Sher, K.J., Swartzwelder, H.S., Tapert, S.F., White, A. & Crews, F.T. (2005). *Adolescence: booze, brains, and behavior*. *Alcohol Clin Exp Res*, 29(2): p. 207–20.

Nordmark, J., Westerberg, J. & Lindeman, E. (2022). *Återkommande exponering för lustgas kan ge svåra skador*. *Läkartidningen* 2022;119:21157.

Olsson, B. (red.) & Blomqvist, J. (2011). *Narkotika: om problem och politik*. 1. uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Pape, H., Rossow, I., & Scott Brunborg, G. (2018). *Adolescents drink less: How, who and why? A review of the recent research literature*. *Drug Alcohol Rev* 2018;37:S98–S114.

Raninen, J. & Nyström, S. (2013). *Reviderad enkät 2012. En analys av resultat-skillnaderna*. Rapport 134. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

SFS 1991:1969. *Lag om förbud mot vissa dopningsmedel*. Svensk författningssamling. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 1992:860. *Lag om kontroll av narkotika*. Svensk författningssamling. Stockholm: Socialdepartementet.

Silveri, M. (2012). *Adolescent Brain Development and Underage Drinking in the United States: Identifying Risks of Alcohol Use in College Populations*. *Harv Rev Psychiatry*. 2012 Jul-Aug; 20(4): 189–200.

Skr. 2021/22:213. *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken samt spel om pengar 2022–2025*.

Socialdepartementet (2013). *Uppföljning av regeringens alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksstrategi – Förslag på indikatorer och styrning*. Nr 2. Stockholm: Regeringskansliet.

Socialstyrelsen (2016). *Narkotikarelaterade dödsfall – En analys av 2014 års dödsfall och utveckling av den officiella statistiken*. <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer>.

Socialstyrelsen (2019). *Kartläggning av samsjuklighet i form av psykisk ohälsa och beroendeproblematik*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sha-repoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-11-6481.pdf>

SOU 2024:23. *En trygg uppväxt utan nikotin, alkohol och lustgas*. Betänkande av Utredningen om lustgas och vissa frågor inom alkohol- och tobaksområdet. Stockholm: Elanders Sverige AB.

Sundin, E., Landberg, J. & Ramstedt, M. (2018). *Negativa konsekvenser av alkohol, narkotika och tobak – en studie med fokus på beroende och problem*

från andras konsumtion i Sverige 2017. Rapport nr 174. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Sundin E, Galanti MR, Landberg J, Ramstedt M. *Severe harm from others' drinking: A population-based study on sex differences and the role of one's own drinking habits*. Drug Alcohol Rev. 2021 Feb;40(2):263-271. doi: 10.1111/dar.13202. Epub 2020 Oct 20. PMID: 33084138; PMCID: PMC7894316.

Svensson, J. & Zetterqvist, M. (2019). *Spel om pengar bland unga*. Fokusrapport 3. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Svensson, J. (2023) *Spel om pengar bland vuxna – Omfattningen av problem bland spelare och närstående*. Fokusrapport 17. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Svensson, J., Nilsson, T. (2024). *Ungas fysiska aktivitet på fritiden*. Fokusrapport 18. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Svensson, J., Zetterqvist, M. (2022). *Riskspelande och samband*. Fokusrapport 15. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Thor, S., Raninen, S. & Landberg, J. (2017). *More Drinking, More Problems—Stable Association Between Alcohol Consumption and Harm Among Swedish Youth 1995–2012*. Alcohol Alcohol. 2017 May 1;52(3):358-364. doi: 10.1093/alcalc/agw099. PMID: 28052857.

Thor, S. & Gripe, I. (2019). "Visst är man anonym?" – *En jämförelse av pappers- och webbenkät i den nationella ANDT-undersökningen*. Rapport 188. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Thor, S. & Gripe, I. (2022). *Nya perspektiv - Erfarenhet av alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar på gymnasiets introduktionsprogram*. Fokusrapport 14. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Valen, H., Becher, R., Vist, G. E., Holme, J. A., Mdala, I., Elvsaas, K. Ø., Alexander, J., Underland, V., Brinchmann, B. C., & Grimsrud, T. K. (2023). *A systematic review of cancer risk among users of smokeless tobacco (Swedish snus) exclusively, compared with no use of tobacco*. International Journal of Cancer. <https://doi.org/10.1002/ijc.34643>

Vashishtha, R. m.fl. (2019). *Why is adolescent drinking declining? A systematic review and narrative synthesis*. Addiction Research & Theory, DOI: 10.1080/16066359.2019.1663831.

World Anti-Doping Code, International Standard, Prohibited List 2024. <https://www.wada-ama.org/en/resources/world-anti-doping-code-and-international-standards/prohibited-list#resource-download>.

WHO (2014). *Global Status Report on Alcohol and Health 2014 Geneva*.

1177 Region Stockholm (2023). *Läkemedel och alkohol*. Besökt 2024-10-22.
<https://www.1177.se/Stockholm/behandling--hjalpmedel/behandling-med-lakemedel/rad-om-lakemedel/lakemedel-och-alkohol/>.

Mark as shown: Please use a ball-point pen or a thin felt tip. This form will be processed automatically.

Correction: Please follow the examples shown on the left hand side to help optimize the reading results.

Hej!

Syftet med den här undersökningen är att öka kunskapen om ungas erfarenheter av bland annat alkohol, tobak och narkotika. I Sverige deltar ca 10 000 elever.

Den här undersökningen är helt anonym! Det innebär att vi garanterar att dina svar inte kommer kunna spåras tillbaka till dig. Din vårdnadshavare, lärare eller andra i din närhet kommer alltså inte kunna se vad just du eller din klass har svarat. Dessutom uppger du aldrig vem du är eftersom du loggat in med en anonym engångskod.

Genom att besvara frågorna hjälper du oss att få reda på mer om hur unga har det idag. Resultaten kan även komma att användas i forskning. Det är frivilligt att delta och du kan också hoppa över frågor som du inte kan eller vill svara på.

När du är klar är det viktigt att du klickar på "submit" på sista fliken annars sparas inte dina svar. Om du vill avsluta i förtid eller inte delta alls går du till sista fliken och klickar på "submit".

Stort tack för din medverkan!

Årskurs

Går du i ...?

Högstadiet

Gymnasiet

Följande frågor handlar om dig och din familj

1. Är du ...?

Man

Kvinna

Annan
könsidentitet

2. Har du fyllt 16 år?

Ja

Nej

2. Har du fyllt 18 år?

Ja

Nej

Följande frågor handlar om dig och din familj

3. Har dina föräldrar/vårdnadshavare studerat på universitet eller högskola?

Markera ett alternativ på varje delfråga.

a) Pappa/annan vårdnadshavare

Ja

Nej

Vet ej

b) Mamma/annan vårdnadshavare

Ja

Nej

Vet ej

Följande frågor handlar om dig och din familj

4. Hur nöjd är du vanligtvis med ...

Markera ett alternativ på varje delfråga.

a) ... din familjs ekonomiska situation?

b) ... din hälsa?

c) ... dig själv?

Varken nöjd eller missnöjd
Mycket nöjd
Nöjd
Missnöjd
Mycket missnöjd

Följande frågor handlar om tobak och nikotin**5. Har du rökt cigaretter någon gång?***Markera ett eller flera alternativ.*

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

6. Röker du fortfarande?

- Nej, har bara provat Nej, har slutat Ja, varje dag
 Ja, nästan varje dag Ja, men bara när jag festar Ja, men bara ibland

7. Vill du sluta röka?

- Ja Ja, men i framtiden Nej

Följande frågor handlar om tobak och nikotin**8. Hur får du vanligen tag på cigaretter?***Markera ett eller flera alternativ.*

- Köper själv Från kompisar Från föräldrar/vårdnadshavare
 Från försäljare av smuggelcigaretter Annat

Annat, nämligen:**Följande frågor handlar om tobak och nikotin****9. Har du använt e-cigaretter någon gång?***Elektronisk cigarett, så kallad vejp.**Markera ett eller flera alternativ.*

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

10. Var det med eller utan nikotin?

- Bara med nikotin Bara utan nikotin Både med och utan nikotin

 Vet ej**11. Använder du fortfarande e-cigaretter?**

- Nej, jag har bara provat Nej, har slutat Ja, varje dag
 Ja, nästan varje dag Ja, men bara när jag festar Ja, men bara ibland

Följande frågor handlar om tobak och nikotin**12. Vill du sluta vejp/ använda e-cigaretter?**

- Ja Ja, men i framtiden Nej

Följande frågor handlar om tobak och nikotin**13. Har du snusat någon gång?***Räkna med både vitt och brunt snus.**Markera ett eller flera alternativ.*

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

14. Snusar du fortfarande?

- Nej, har bara provat Nej, har slutat Ja, varje dag
 Ja, nästan varje dag Ja, men bara när jag festar Ja, men bara ibland

15. Vilken typ av snus har du använt?*Markera med ett eller flera kryss*

- Vitt snus (med nikotin) Brunt snus (med nikotin) Nikotinfritt snus (t ex "Onico")

Följande frågor handlar om tobak och nikotin

16. Vill du sluta snusa?

 Ja Ja, men i framtiden Nej

Följande frågor handlar om tobak och nikotin

17. Hur får du vanligen tag på snus?

Markera ett eller flera alternativ.

 Köper själv Från kompisar Från föräldrar/vårdnadshavare Annat

Annat, nämligen:

Följande frågor handlar om alkohol

18. Har du någon gång druckit alkohol?

Räkna inte med t ex svag cider, lättöl eller andra drycker under 2,8%.

Markera ett eller flera alternativ.

 Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna Ja, för mer än 12 månader sedan

Följande frågor handlar om alkohol

19. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Hur ofta har du druckit så mycket alkohol att du känt dig berusad?

 Någon gång i veckan eller oftare 2-3 gånger i månaden 1 gång i månaden 2-6 gånger de senaste 12 månaderna 1 gång de senaste 12 månaderna Ingen gång de senaste 12 månaderna

Följande frågor handlar om alkohol

20. Ungefär hur ofta har du druckit **folköl** (2,8-3,5%) under de senaste 12 månaderna? Dricker inte folköl 3 gånger i veckan eller oftare 2 gånger i veckan 1 gång i veckan 2-3 gånger i månaden 1 gång i månaden 2-6 gånger de senaste 12 månaderna 1 gång de senaste 12 månaderna Har ej druckit folköl de senaste 12 månaderna21. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Ungefär hur mycket **folköl** har du druckit vid varje tillfälle? 1 glas eller mindre 1 liten burk/flaska (33 cl) 1 stor burk/flaska (2 små burkar/flaskor) 2 stora burkar/flaskor (3 små burkar/flaskor) 3-4 stora burkar/flaskor (4-6 små burkar/flaskor) 5-7 stora burkar/flaskor (7-11 små burkar/flaskor) 8-10 stora burkar/flaskor (12-15 små burkar/flaskor) 11 stora burkar/flaskor eller mer (16 små burkar/flaskor eller mer) Har ej druckit folköl de senaste 12 månaderna

Följande frågor handlar om alkohol

22. Ungefär hur ofta har du druckit **starköl** (mer än 3,5%) under de senaste 12 månaderna? Dricker inte starköl 3 gånger i veckan eller oftare 2 gånger i veckan 1 gång i veckan 2-3 gånger i månaden 1 gång i månaden 2-6 gånger de senaste 12 månaderna 1 gång de senaste 12 månaderna Har ej druckit starköl de senaste 12 månaderna

Följande frågor handlar om alkohol [Continue]

23. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Ungefär hur mycket starköl har du druckit vid varje tillfälle?

☐ 1 glas eller mindre	☐ 1 liten burk/flaska (33 cl)	☐ 1 stor burk/flaska (2 små burkar/flaskor)
☐ 2 stora burkar/flaskor (3 små burkar/flaskor)	☐ 3-4 stora burkar/flaskor (4-6 små burkar/flaskor)	☐ 5-7 stora burkar/flaskor (7-11 små burkar/flaskor)
☐ 8 stora burkar/flaskor eller mer (12 små burkar/flaskor eller mer)	☐ Har ej druckit starköl de senaste 12 månaderna	

Följande frågor handlar om alkohol

24. Ungefär hur ofta har du druckit starkcider, alkoholisk eller liknande (mer än 3,5%) under de senaste 12 månaderna?

☐ Dricker inte starkcider, alkoholisk eller liknande	☐ 3 gånger i veckan eller oftare	☐ 2 gånger i veckan
☐ 1 gång i veckan	☐ 2-3 gånger i månaden	☐ 1 gång i månaden
☐ 2-6 gånger de senaste 12 månaderna	☐ 1 gång de senaste 12 månaderna	☐ Har ej druckit starkcider, alkoholisk eller liknande de senaste 12 månaderna

25. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Ungefär hur mycket starkcider, alkoholisk eller liknande har du druckit vid varje tillfälle?

☐ 1 glas eller mindre	☐ 1 liten burk/flaska (33 cl)	☐ 1 stor burk/flaska (2 små burkar/flaskor)
☐ 2 stora burkar/flaskor (3 små burkar/flaskor)	☐ 3-4 stora burkar/flaskor (4-6 små burkar/flaskor)	☐ 5-7 stora burkar/flaskor (7-11 små burkar/flaskor)
☐ 8 stora burkar/flaskor eller mer (12 små burkar/flaskor eller mer)	☐ Har ej druckit starkcider, alkoholisk eller liknande de senaste 12 månaderna	

Följande frågor handlar om alkohol

26. Ungefär hur ofta har du druckit vin under de senaste 12 månaderna?

☐ Dricker inte vin	☐ 3 gånger i veckan eller oftare	☐ 2 gånger i veckan
☐ 1 gång i veckan	☐ 2-3 gånger i månaden	☐ 1 gång i månaden
☐ 2-6 gånger de senaste 12 månaderna	☐ 1 gång de senaste 12 månaderna	☐ Har ej druckit vin de senaste 12 månaderna

27. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Ungefär hur mycket vin har du druckit vid varje tillfälle?

☐ Mindre än 1 vinglas	☐ 1 vinglas (15 cl)	☐ 2 vinglas (30 cl)
☐ En halv vinflaska (37 cl)	☐ 3-4 vinglas (45-60 cl)	☐ 1 hel vinflaska/5 vinglas (75 cl)
☐ En och en halv vinflaska	☐ 2 vinflaskor eller mer	☐ Har ej druckit vin de senaste 12 månaderna

Följande frågor handlar om alkohol

Följande frågor handlar om alkohol [Continue]

28. Ungefär hur ofta har du druckit sprit under de senaste 12 månaderna?

Med sprit menas t ex vodka, gin, rom, whisky och liknande. Räkna även med sprit utblandat i drinkar, shots, samt hembränt och smuggelsprit.

☐ Dricker inte sprit	☐ 3 gånger i veckan eller oftare	☐ 2 gånger i veckan
☐ 1 gång i veckan	☐ 2-3 gånger i månaden	☐ 1 gång i månaden
☐ 2-6 gånger de senaste 12 månaderna	☐ 1 gång de senaste 12 månaderna	☐ Har ej druckit sprit de senaste 12 månaderna

29. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Ungefär hur mycket sprit har du druckit vid varje tillfälle?

☐ Mindre än 1 snaps/shot (mindre än 4 cl)	☐ 1 shot/snaps (4 cl)	☐ 2 shots/snapsar (8 cl)
☐ 3 shots/snapsar (12 cl)	☐ En halv "kvartering" (18 cl)	☐ 1 "kvartering" (35 cl)
☐ 50 cl eller mer	☐ Har ej druckit sprit de senaste 12 månaderna	

Följande frågor handlar om alkohol

30. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Hur ofta har du, vid ett och samma tillfälle, druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en hel flaska vin eller sex stora burkar folköl?

☐ Någon gång i veckan eller oftare	☐ 2-3 gånger i månaden	☐ 1 gång i månaden
☐ 2-6 gånger de senaste 12 månaderna	☐ 1 gång de senaste 12 månaderna	☐ Ingen gång de senaste 12 månaderna

Följande frågor handlar om alkohol

31. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Hur många gånger har du druckit ...

Markera ett alternativ på varje delfråga.

a) ... smugglad alkohol?

b) ... hemtillverkad sprit (hembränt)?

Ingen gång de senaste 12 mån.
 1 gång de senaste 12 mån.
 2-6 ggr de senaste 12 mån.
 1 gång i månaden
 2-3 gånger i månaden
 Dricker inte

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Följande frågor handlar om alkohol

32. Tänk på den senaste gången du drack alkohol. Från vem fick du tag på alkoholen?

Räkna inte med t ex svag cider, lättöl eller andra drycker under 2,8%.

Markera ett eller flera alternativ.

☐ Från kompis, syskon eller partner	☐ Från förälder/vårdnadshavare med lov	☐ Från förälder/vårdnadshavare utan lov
☐ Från en kompis förälder/vårdnadshavare (med eller utan lov)	☐ Från person som langar alkohol	☐ Köpte själv (livsmedelsaffär/restaurang/bar etc)
☐ Annan	☐ Vet ej	

Annan, nämligen:

Följande frågor handlar om alkohol

Följande frågor handlar om alkohol [Continue]

33. Tänk på den senaste gången du drack alkohol. Varifrån kom alkoholen?

Räkna inte med t ex svag cider, lättöl eller andra drycker under 2,8%.

Markera ett eller flera alternativ.

- Från Systembolaget
 Från livsmedelsaffär eller liknande (folköl 2,8-3,5%)
 Från utlandet, dvs. smugglad eller privatinförd
- Från restaurang, bar eller liknande
 Från hemtillverkning
 Annat
- Vet ej

Annat, nämligen:

Följande frågor handlar om alkohol

34. Har du under de senaste 12 månaderna beställt alkohol från konton som säljer det via sociala medier?

Räkna både med om du har beställt själv eller tillsammans med andra.

- Nej
 Ja, 1-2 gånger
 Ja, 3 gånger eller fler

35. Har du under de senaste 12 månaderna blivit bjuden på alkohol av dina föräldrar/vårdnadshavare?

Räkna inte med drycker under 2,8% t ex lättöl eller svag cider.

- Nej
 Ja, fått smaka ur deras glas
 Ja, enstaka glas
- Ja, mer än enstaka glas

35.1. Har du någon gång före din 18-årsdag serverats alkohol på restaurang, bar eller liknande i Sverige?

Räkna inte med drycker under 2,8% t ex lättöl eller svag cider.

- Nej
 Ja, 1-2 gånger
 Ja, 3 gånger eller fler

Frågor om alkohol

36. Nedan listas några anledningar till varför en del personer dricker alkohol. Ange hur ofta de stämmer in på dig.

Markera ett alternativ per påstående.

a) För att förstärka positiva känslor (t ex för att jag gillar känslan, att det är kul eller för att känna ett rus).

1 Aldrig 2 3 4 5 6 7 Alltid

-

b) Av sociala skäl (t ex för att bli mer social eller för att fester blir roligare).

-

c) Det hjälper mig hantera nervositet, oro eller ångest eller att slappna av.

-

d) Det hjälper mig att hantera känslor av nedstämdhet (t ex om jag känner mig deppig/nere eller inte kan sluta älta saker).

-

e) För att inte känna mig utanför (t ex för att passa in i en grupp jag gillar eller för att bli omtyckt).

-

Frågor om alkohol [Continue]

f) Det vidgar mina sinnen (t ex jag känner mig mer kreativ, unik eller kan se på saker på ett nytt sätt).

Följande frågor handlar om alkohol

37. Har något av följande hänt dig i samband med att du druckit alkohol under de senaste 12 månaderna? Markera ett alternativ på varje delfråga.

	Nej	En gång	Två gånger eller mer
a) Råkat i gräl/tjafs	☐	☐	☐
b) Råkat i slagsmål	☐	☐	☐
c) Råkat ut för en olycka eller skadats	☐	☐	☐
d) Medvetet skadat dig själv	☐	☐	☐
e) Medvetet skadat någon annan	☐	☐	☐
f) Blivit utsatt för våld	☐	☐	☐

	Nej	En gång	Två gånger eller mer
g) Tappat pengar eller andra värdesaker	☐	☐	☐
h) Förstört saker eller kläder	☐	☐	☐
i) Fått problem med förhållande till föräldrar	☐	☐	☐
j) Fått problem med förhållande till vänner	☐	☐	☐
k) Haft sex du ångrat dagen efter	☐	☐	☐
l) Blivit bestulen eller rånad	☐	☐	☐

	Nej	En gång	Två gånger eller mer
m) Råkat i bråk med polisen	☐	☐	☐
n) Behövt uppsöka sjukhus eller akutmottagning	☐	☐	☐
o) Kört moped, el-sparkcykel, bil eller annat motorfordon	☐	☐	☐
p) Åkt moped, el-sparkcykel, bil eller annat motorfordon med berusad förare	☐	☐	☐
q) Blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation	☐	☐	☐

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika

38. Har du sniffat/boffat någon gång (t ex lim, spray)?

Markera ett eller flera alternativ.

Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

Skriv här vad du använt:

.....

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika [Continue]**39. Har du tagit lustgas någon gång?**

Räkna ej med användning inom vården.
Markera ett eller flera alternativ.

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika**40. Har du någon gång använt anabola androgena steroider (AAS) utan recept utskrivet till dig?**

Markera ett eller flera alternativ.

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

Skriv här vad du använt:

Narkotikaklassade läkemedel**Följande frågor handlar om användning av narkotikaklassade läkemedel utan recept utskrivet till dig.**

Dvs. att du använt läkemedlet utan en läkares rekommendation eller att du använt mer eller oftare än rekommenderat.

41. Har du använt narkotikaklassade sömn- eller lugnande medel utan recept utskrivet till dig?

Tex Stesolid, Imovane, Xanor, Bensodiazepin.

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

42. Har du använt narkotikaklassade smärtstillande läkemedel utan recept utskrivet till dig?

Tex Tramadol, Citodon, Oxycodone, Morfin.

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

43. Har du använt narkotikaklassade centralstimulerande läkemedel utan recept utskrivet till dig?

Tex ADHD-läkemedel som Ritalin, Concerta, Attentin, Elvanse.

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika**44. Har du i berusningssyfte använt läkemedel tillsammans med alkohol?**

Markera ett eller flera alternativ.

- Nej Ja, under de senaste 30 dagarna Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

Skriv här vilket läkemedel du använt:

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika**45. Har du använt någon av följande syntetiska substanser?**

Markera ett eller flera alternativ.

- Ja, spice eller andra syntetiska cannabinoider Ja, 3-CMC (även kallat klofedron, synt, kristall) Ketamin
 Nej, inget av ovanstående

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika**46. Har du någon gång under de senaste 12 månaderna blivit erbjuden att prova eller köpa narkotika?**

Med narkotika avses t ex hasch, marijuana, amfetamin, kokain, ecstasy.

- Ja Nej

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika [Continue]

47. Har du någon gång haft lust att prova narkotika?

 Ja

 Tveksam

 Nej

Med narkotika avses t ex hasch, marijuana, amfetamin, kokain, ecstasy.

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika

48. Har du någon gång använt narkotika?

Med narkotika avses t ex hasch, marijuana, amfetamin, kokain, ecstasy.

Markera ett eller flera alternativ.

 Nej

 Ja, under de senaste 30 dagarna

 Ja, under de senaste 12 månaderna

 Ja, för mer än 12 månader sedan

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika

49. Vilket eller vilka slag av narkotika har du använt?

Markera ett eller flera alternativ.

 Hasch

 Marijuana

 Spice eller liknande rökmixar

 Amfetamin

 Kokain

 Narkotikaklassade sömn-/lugnande läkemedel utan eget recept (t ex Stesolid, Imovane, Xanor, Bensodiazepin)

 Narkotikaklassade smärtstillande läkemedel utan eget recept (t ex Tramadol, Citodon, Oxycodone, Morfin)

 Narkotikaklassade centralstimulerande läkemedel utan eget recept (t ex ADHD-medicin som Ritalin, Concerta)

 Ecstasy/MDMA

 LSD, svamp (psilocybin) eller andra hallucinogener

 Heroin

 Annan typ:

 Vet ej

Skriv här vad du använt:

Följande frågor handlar bland annat om sniffning och narkotika

50. Senaste gången du använde narkotika, hur fick du då tag på den?

Markera ett eller flera alternativ.

 Från kompis, syskon, partner eller annan bekant

 Från annan person, t ex langare

 Köpte själv i onlinebutik (på darknet eller öppna internet)

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika

51. Hur många gånger har du använt ...

Markera ett alternativ på varje delfråga.

Mer än 100 gånger
 51-100 gånger
 21-50 gånger
 11-20 gånger
 5-10 gånger
 2-4 gånger
 1 gång
 Ingen gång

a) ... hasch och/eller marijuana?

b) ... annan narkotika än hasch/marijuana?

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika

Följande frågor handlar om bland annat sniffning och narkotika [Continue]

52. Ungefär hur ofta har du använt narkotika under de senaste 12 månaderna?

☐ Varje dag	☐ Varannan dag	☐ Två gånger i veckan
☐ En gång i veckan	☐ 2-3 gånger i månaden	☐ 1 gång i månaden
☐ 2-6 gånger de senaste 12 månaderna	☐ 1 gång de senaste 12 månaderna	☐ Ingen gång de senaste 12 månaderna

Frågor om cannabis (hasch och marijuana)

53. Nedan listas några anledningar till varför en del personer använt/provat hasch eller marijuana. Ange hur ofta de stämmer in på dig.

Markera ett alternativ per påstående.

	1 Aldrig	2	3	4	5	6	7 Alltid
a) För att förstärka positiva känslor (t ex för att jag gillar känslan, att det är kul eller för att känna ett rus/bli hög).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Av sociala skäl (t ex för att bli mer social eller för att fester blir roligare).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Det hjälper mig hantera nervositet, oro eller ångest eller att slappna av.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Det hjälper mig att hantera känslor av nedstämdhet (t ex om jag känner mig deppig/nere eller inte kan sluta älta saker).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) För att inte känna mig utanför (t ex för att passa in i en grupp jag gillar eller för att bli omtyckt).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Det vidgar mina sinnen (t ex jag känner mig mer kreativ, unik eller kan se på saker på ett nytt sätt).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Följande fråga handlar om riskuppfattning

54. Hur stor risk tror du det är att människors hälsa skadas, fysiskt eller på annat sätt, om de ...

Markera ett alternativ på varje delfråga.

	Ingen risk	Liten risk	Måttlig risk	Stor risk	Vet ej
a) ... röker 10 cigaretter eller mer per dag?	☐	☐	☐	☐	☐
b) ... snusar 3 dosor per vecka?	☐	☐	☐	☐	☐
c) ... berusar sig på alkohol varje helg?	☐	☐	☐	☐	☐
d) ... provar marijuana eller hasch 1-2 gånger?	☐	☐	☐	☐	☐
e) ... använder marijuana eller hasch varje helg?	☐	☐	☐	☐	☐
f) ... provar heroin 1-2 gånger?	☐	☐	☐	☐	☐
g) ... provar att sniffa/boffa 1-2 gånger?	☐	☐	☐	☐	☐

Följande fråga handlar om tillgänglighet

Följande fråga handlar om tillgänglighet

[Continue]

55. Kan du få tag på något av följande inom 24 timmar (från och med nu)?

Markera ett eller flera alternativ.

☐ Ja, folköl (2,8-3,5%)	☐ Ja, alkohol starkare än 3,5%	☐ Ja, cigaretter
☐ Ja, snus	☐ Ja, hasch/marijuana	☐ Ja, anabola androgena steroider (AAS)
☐ Nej, inget av ovanstående		

Följande frågor handlar om spel om pengar

56. Har du någon gång spelat om pengar?

Ex köpt lotter, spelat poker om pengar, vadslagning på sport eller liknande.

Markera ett eller flera alternativ.

☐ Nej	☐ Ja, under de senaste 30 dagarna	☐ Ja, under de senaste 12 månaderna
☐ Ja, för mer än 12 månader sedan		

57. Hur mycket har du spelat för de senaste 30 dagarna?

☐ Har inte spelat om pengar de senaste 30 dagarna	☐ Mindre än 100 kronor	☐ 100-300 kronor
☐ 301 - 500 kronor	☐ Mer än 500 kronor	

Följande frågor handlar om spel om pengar

58. Tänk tillbaka på de senaste 12 månaderna. Har du spelat om pengar online eller på annat sätt?

Markera en ruta på varje rad.

	Inte senaste 12 månaderna	1 gång/mån el. mer sällan	Flera gånger i månaden	Flera gånger i veckan
a) Online	☐	☐	☐	☐
b) På annat sätt	☐	☐	☐	☐

Spel om pengar

59. När du spelar online, vilket konto använder du oftast?

☐ Eget spelkonto	☐ Förälders spelkonto	☐ Kompis spelkonto
☐ Vet ej		
☐ Vill ej uppge		

Spel om pengar

60. Har du köpt lootlådor i dataspel de senaste 12 månaderna?

☐ Nej	☐ Ja, under de senaste 30 dagarna	☐ Ja, under de senaste 12 månaderna
☐ Ja, för mer än 12 månader sedan		

Följande frågor handlar om spel om pengar

61. Har du under de senaste 12 månaderna ...

	Aldrig	Ibland	Ofta	Nästan alltid
a) ... spelat för mer än du verkligen har råd att förlora?	☐	☐	☐	☐
b) ... behövt spela med större summor för att få samma känsla av spänning?	☐	☐	☐	☐

Följande frågor handlar om spel om pengar [Continue]

- c) ... återvänt en annan dag för att försöka vinna tillbaka pengarna du förlorat?
- d) ... lånat pengar eller sålt något för att ha pengar att spela för?

Följande fråga handlar om debutålder

62. Hur gammal var du när du (om någonsin) gjorde följande saker första gången?

Markera ett alternativ på varje delfråga.

	11 år eller yngre	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år	18 år eller äldre
a) Drack minst ett glas alkohol	Aldrig							
b) Blev berusad av alkohol								
c) Rökte en cigarett								
d) Snusade								
e) Använde marijuana eller hasch								
f) Spelade om pengar								

Följande frågor handlar om skola, fritid och familj

63. Hur nöjd är du vanligtvis med ditt förhållande till din familj?
- Mycket nöjd Nöjd Varken nöjd eller missnöjd
- Missnöjd Mycket missnöjd

Följande frågor handlar om skola, fritid och familj

64. Hur trivs du i skolan?
- Mycket bra Ganska bra Varken bra eller dåligt
- Ganska dåligt Mycket dåligt

Följande frågor handlar om skola, fritid och familj

65. Brukar du skolka/ha ogiltigt frånvaro?
- Nej Ja, någon gång per termin Ja, en gång i månaden
- Ja, 2-3 gånger i månaden Ja, ungefär en gång i veckan Ja, flera gånger i veckan

Följande frågor handlar om skola, fritid och familj

66. Har du blivit mobbad de senaste 12 månaderna?
Räkna även med nätmobbning.
- Nej Ja, någon enstaka gång Ja, 2-3 gånger i månaden
- Ja, ungefär en gång i veckan Ja, flera gånger i veckan

67. Har du varit med och mobbat någon de senaste 12 månaderna?
Räkna även med nätmobbning.
- Nej Ja, någon enstaka gång Ja, 2-3 gånger i månaden
- Ja, ungefär en gång i veckan Ja, flera gånger i veckan

Följande frågor handlar om skola, fritid och familj

68. Vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med?
Svara för den/de du bor mest hos.
- Ja, alla Ja, de flesta Ja, några
- Nej, ingen Vet ej

69. Vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredags- och lördagskvällar?
Svara för den/de du bor mest hos.
- Alltid För det mesta Ibland
- För det mesta inte

Frågor om psykedelika

Frågor om psykedelika [Continue]

70. Har du använt psykedeliska substanser? Räkna även med mikrodosering. (T ex psilocybin, LSD, MDMA eller DMT)
Markera ett eller flera alternativ.

- Nej
 Ja, under de senaste 30 dagarna
 Ja, under de senaste 12 månaderna
 Ja, för mer än 12 månader sedan

Frågor om psykedelika

71. Vilken psykedelisk substans var det?

- Svamp (psilocybin)
 LSD
 DMT (t ex changa, ayahuasca, 5-MeO)
 Ecstasy/MDMA
 Övriga hallucinogener (t ex ketamin, meskalin eller annat)

72. Vilken typ av dos använde du?

- Endast mikrodosering
 Endast större dos än mikrodosering
 Både och
 Vet ej

Frågor om psykedelika

73. Nedan listas några anledningar till varför en del personer använt/provat psykedelika. Ange hur ofta de stämmer in på dig.
Markera ett alternativ per påstående.

	1 Aldrig	2	3	4	5	6	7 Alltid
a) För att förstärka positiva känslor (t ex för att jag gillar känslan, att det är kul eller för att känna ett rus/bli hög).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b) Av sociala skäl (t ex för att bli mer social eller för att fester blir roligare).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c) Det hjälper mig hantera nervositet, oro eller ångest eller att slappna av.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d) Det hjälper mig att hantera känslor av nedstämdhet (t ex om jag känner mig deppig/nere eller inte kan sluta älta saker).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e) För att inte känna mig utanför (t ex för att passa in i en grupp jag gillar eller för att bli omtyckt).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f) Det vidgar mina sinnen (t ex jag känner mig mer kreativ, unik eller kan se på saker på ett nytt sätt).	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Frågor om dig

74. Nedan finns ett antal personlighetsdrag beskrivna. Hur väl tycker du att varje påstående passar in på dig?

Frågor om dig [Continue]

	1 Håller inte alls med	2	3	4	5 Håller med helt och hållet
a) Jag är pratsam	☐	☐	☐	☐	☐
b) Jag brukar hitta fel hos andra	☐	☐	☐	☐	☐
c) Jag gör ett bra jobb	☐	☐	☐	☐	☐
d) Jag är ofta nedstämd	☐	☐	☐	☐	☐
e) Jag är kreativ, och hittar nya idéer	☐	☐	☐	☐	☐

	1 Håller inte alls med	2	3	4	5 Håller med helt och hållet
f) Jag är tystlåten	☐	☐	☐	☐	☐
g) Jag är hjälpsam och osjälvisk mot andra	☐	☐	☐	☐	☐
h) Jag kan vara lite oförsiktig	☐	☐	☐	☐	☐
i) Jag är avslappnad och hanterar stress väl	☐	☐	☐	☐	☐
j) Jag är nyfiken på många saker	☐	☐	☐	☐	☐

Frågor om dig

75. Under de senaste 2 veckorna, hur ofta har du haft problem med följande?

	Inte alls	Flera dagar	Mer än hälften av dagarna	Nästan varje dag
a) Känt mig nervös, orolig eller spänd.	☐	☐	☐	☐
b) Inte kunnat sluta oroa mig eller inte kunnat kontrollera min oro.	☐	☐	☐	☐
c) Oroat mig för många olika saker.	☐	☐	☐	☐
d) Haft svårt att slappna av.	☐	☐	☐	☐
e) Varit så orolig att det varit svårt att sitta still.	☐	☐	☐	☐
f) Lätt blivit uppretad eller irriterad.	☐	☐	☐	☐
g) Känt mig rädd, som om någonting fruktansvärt skulle kunna hända.	☐	☐	☐	☐

	Inga svårigheter	Vissa svårigheter	Stora svårigheter	Extrema svårigheter
76. Om du känt av problemen ovan, hur stora svårigheter skapade de för dig i ditt liv (t ex med skola, vänner, familj, fritid)?	☐	☐	☐	☐

Tack!

Tack! [Continue]

Här är formuläret slut, klicka på knappen "submit" för att avsluta.

Stort tack för din medverkan! Dina svar kommer bidra till ökad kunskap om hur unga har det idag.

Om det är något du skulle vilja tillägga så kan du använda utrymmet nedan.

Om du behöver stöd och hjälp eller vill ha information om alkohol och andra droger; www.drugsmart.se, www.bris.se, www.mind.se och www.umo.se.
Mer om CAN hittar du på www.can.se.

Bilaga 2: Enkätutveckling 2024

Inledning

CAN:s nationella skolundersökning görs årligen på uppdrag av Socialdepartementet för att följa ungas erfarenheter av alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar. De första mätningarna av niondeklassares användning av alkohol och andra droger gjordes 1971. Sedan 1986 har CAN ansvarat för att genomföra studien. År 2004 började CAN även följa utvecklingen bland elever i gymnasiets år 2.

Under årens lopp har skolundersökningsformuläret genomgått flera förändringar och år 2012 skedde en av de största revideringarna. Inför 2024 års datainsamling genomgick frågeformuläret ytterligare revideringar. De senaste revideringarna gjordes efter ett enkätutvecklingsarbete som pågick under hösten 2023. Avsikten med att utveckla och revidera formuläret har varit att mer träffsäkert fånga upp ungdomarnas ANDTS-erfarenheter.

Språk, ord och formuleringar riskerar att bli föråldrade eller få nya innebörder. Därför är det viktigt att möta målgruppen för att få kunskap om hur eleverna uppfattar frågorna som ställs. I utvecklingsarbetet med 2024 års frågeformulär har Louise Selling, Isabella Gripe och Martina Zetterqvist från CAN träffat elever från årskurs 9 för att diskutera hur ungdomarna uppfattar frågorna i enkäten från 2023 (bilaga 1 i CAN:s nationella skolundersökning 2023). Årskurs 9 valdes ut utifrån resonemanget att om de yngre eleverna förstår formuläret, gör även de äldre eleverna det.

Vi på CAN vill rikta ett stort tack till de elever och lärare som ställde upp med sin tid och sina värdefulla åsikter och tankar. De möten och samtal vi haft har varit väldigt givande och ovärderliga i revideringsarbetet av frågeformuläret 2024.

Syfte

Det hade gått mer än tio år sedan den stora frågeformulärsrevideringen ägde rum. Vi som arbetar med den nationella skolundersökningen funderade på om inte formuläret, dess språk och de efterfrågade ANDTS-erfarenheterna behövdes över och eventuellt revideras något igen. Med detta i åtanke ansågs det viktigt att få en bra uppfattning av hur frågorna och språket uppfattas och tolkas av de som ska svara på enkäten.

Aktuella frågeställningar var hur eleverna uppfattar enkäten beträffande:

- Begriplighet vad gäller enskilda frågor och olika begrepp/uttryck
- Om det saknas något som vi borde fråga om
- Vilja/förmåga att svara på frågorna
- Anonymiteten
- Spontana reflektioner

Metodbeskrivning

I metodavsnittet presenteras urvalsförfarandet, undersökningens genomförande och diskussionsunderlaget. Vidare ges en övergripande beskrivning av hur analysen av materialet gått till.

Urval och genomförande

För att genomföra enkätutvecklingsarbetet kontaktades ett antal grundskolor i Västmanlands län, Stockholms län, Uppsala län och Södermanlands län direkt via e-post med frågan om att delta. Ambitionen var att få så god spridning som möjligt. Skolurvalet baserades därför på dess genomsnittsvärden avseende meritvärde, andel högutbildade föräldrar, samt andel med utländsk bakgrund.

Vid e-postförfrågan som skickades ut till skolorna informerades skolan om syftet, hur det skulle gå till om de valde att delta i utvecklingsarbetet, tidsåtgången vid själva besöket hos den utvalda klassen, samt rätten att inte behöva delta. I missivet specificerades även att vi önskade en deltagande klass i årskurs 9 och som tack för hjälpen i utvecklingsarbetet skulle skolan inte behöva delta vid den ordinarie undersökningen under våren 2024. Dessutom erbjöds de deltagande eleverna och läraren varsin biobiljett som tack för hjälpen. En skola i Västmanlands län, en i Stockholms län och en i Södermanlands län tackade ja till att delta i enkätutvecklingsarbetet.

I samband med besöken gavs eleverna information om syftet med CAN:s besök, om att deltagandet var anonymt, samt kring rätten att inte behöva delta. Därefter fick de elever som ville, testa att anonymt besvara enkäten från 2023 var för sig och samtidigt ge skriftlig feedback på frågorna direkt i enkäten. Eleverna hade även möjlighet att ställa frågor till CAN:s medarbetare under tiden de besvarade enkäten. När alla elever var klara genomfördes mindre gruppdiskussioner. Varje grupp tilldelades ett utskrivet diskussionsunderlag med förbestämda frågor, som ansågs viktiga att diskutera i utvecklingssyfte av enkäten. Därefter fick eleverna i helgrupp redogöra för vad de pratat om. Målet med detta var att få till en öppen dialog och diskussion kring frågorna. Under helgruppsdiskussionerna ställdes även öppna följdfrågor till eleverna för att samtalet skulle fortlöpa och eleverna skulle ha möjligheten att vidareutveckla en del av de tankar och åsikter som lyftes fram.

Diskussionsunderlag

Diskussionsunderlaget med de förbestämda frågorna som delades ut till vardera elevgruppen ändrades något mellan skolbesöken. Om diskussion kring vissa frågor uteblev togs de bort från diskussionsunderlaget. Frågor som tillkommit till diskussionsunderlaget gjorde det för att det dykt upp spontana frågor från eleverna om någon enkätfråga varit svårbegriplig.

Nedan presenteras frågorna som ingick i de olika diskussionsunderlagen.

Frågor som ställdes till samtliga klasser:

- Är det någon fråga i enkäten som ni tror att ungdomar inte vill svara på?
- Vi undrar vad ni tänker ingår i begreppet att ha ”använt narkotika någon gång”? Exempelvis om man har testat cannabis någon enstaka gång (tex rökt ett bloss), tror ni att man tänker att man har använt narkotika då?
- Vad tänker ni på när ni hör uttrycket ”utan läkarordination”? Se frågorna 36–38 om användning av receptbelagda läkemedel utan läkarordination.
- I fråga 14 frågar vi om tobaksfritt snus. Har ni några andra exempel på vad ungdomar kallar det?
- Är det något ni tycker att vi missar att fråga om?

Frågor som endast ställdes till klass 1:

- Vi undrar hur ni upplever språket i enkäten, är det:
 - Svårt/lätt att förstå?
 - Hur bra tycker ni att språket i enkäten stämmer överens med hur ungdomar pratar om alkohol, tobak och narkotika idag?
 - Kan ni ge ett eller flera exempel på frågor som ni tycker att vi borde formulera om?

Frågor som ställdes till klass 2 och 3, men inte till klass 1:

- Är ordet boffa något ni känner igen? Är det något annat ord man använder? Se fråga 34
- Vad tycker ni räknas som att ha spelat om pengar? Se fråga 51
- Är det någon fråga ni tyckte att vi borde formulera om?

Resultat

Nedan följer resultatet av gruppdiskussionerna och den skriftliga feedbacken på frågorna i enkäten. Innehållet i elevernas kommentarer som skrivits i enkäten, liksom anteckningar från gruppdiskussionerna och den öppna dialogen i helklass har gått igenom och analyserats. Samtliga källor bidrog till underlaget för att få en fördjupad förståelse för hur väl enkäten fungerade och vilka förbättringar som eventuellt kunde göras. Vidare bidrog även observationerna som gjordes i klassrummen av hur eleverna interagerade med varandra och vilka frågor som ställdes till CAN:s medarbetare också i viss mån till analysen och slutsatserna.

Tydlighet

Eleverna uttryckte främst positiva omdömen om enkätens tydlighet i den muntliga diskussionen. Bland annat sa eleverna att det var lätt att förstå enkäten och att frågorna var formulerat på ett tydligt sätt. Eleverna sa också att det var bra, modernt och anpassat språk. Till viss del skulle elevernas positiva omdömen kunna ha med social önskvärdhet att göra. Eleverna kanske helt enkelt inte ville framföra mindre bra omdömen direkt till medarbetarna på CAN.

I den skriftliga återkopplingen var det ganska sparsamt med kommentarer kring enkätens tydlighet. Men till skillnad från den muntliga gavs inte i denna form bara positiv feedback.

Begriplighet vad gäller enskilda frågor och olika begrepp/uttryck

Eleverna ombads även att kommentera och reflektera kring specifika frågor och de olika begreppen som används i enkäten. Detta fick de göra både när de testade att svara på den digitala enkäten och under de muntliga samtalen utifrån diskussionsunderlagen. Eleverna lämnade en del synpunkter, ställde bra frågor och gav förbättringsförslag vad gäller enskilda frågor och olika begrepp. I samtliga tre klasser som besöktes var eleverna relativt samstämmiga, både om hur något uppfattas och vad som eventuellt behöver förbättras.

I den muntliga dialogen med eleverna i helgrupp diskuterades snus, läkarordinationsfrågorna (fråga 35–38) och riskuppfattningsfrågorna (fråga 49). Vad gäller snuset nämndes bland annat: *”Vitt snus är snus”*, medan *”brunt snus kallas brunt snus”*. Det *”vanliga bruna snuset”* för den äldre generationen är inte längre det vanliga för ungdomarna idag. Vidare sa en även elevgrupp att: *”vitt snus kallas för snus”*. Vissa av eleverna verkade inte heller känna till brunt snus.

Flera av eleverna visste inte vad begreppet läkarordination betydde. Olika alternativa förslag som lyftes var: läkemedel som man fått ordinerat, läkemedel utan läkarintyg, läkemedel utan recept, läkemedel utskrivet/inte utskrivet till dig, utan angiven receptbelagd medicin. Någon elev sa även: *”Vet inte ens vad det betyder”*. När det kommer till riskuppfattningsfrågorna var det flera elevgrupper som sa att de tolkar riskuppfattningsfrågorna som självskadebeteende. De

förstod inte riktigt om frågan syftade på ett självskadebeteende eller om individen helt enkelt skadar sin hälsa på grund av ett visst substansbruk.

När det kommer till att boffa var det flera elever som inte visste vad detta var för något. Samtidigt var det andra elever som menade att boffa var ett begrepp som man kände igen.

Eleverna verkade i det stora hela förstå vad som menades med att spela om pengar. Sedan fanns delade meningar om vad för typ av spel som de ansåg ingår i att spela om pengar. Att spela om pengar menade en grupp elever är att: *”Man kan antingen vinna eller förlora något”*. En annan grupp tyckte att det är *”om man spelar flera gånger i veckan för en större summa”*. När det kommer till vad som räknas som spel om pengar framkom det exempelvis att eleverna inte ansåg att lotter ingår i att spela pengar och att Bingolotto inte uppfattades som spel om pengar utan *”det är bara kul”*. En elev sa att: *”man spontant tänker på Las Vegas”*. En annan grupp elever tänkte på betting.

Vissa skriftliga kommentarer var också väldigt konkreta avseende just begripligheten för fråga 35–38 och otydligheten gällande fråga 49:

”vad menar ni med läkarordination”

”Menar ni att dem skadar sig själv med våld eller typ att deras lungor skadas om man röker?”

Om det saknas något som vi borde fråga om

Eleverna hade inte mycket åsikter eller önskemål när de fick frågan om de ansåg att det saknades någon fråga i enkäten. Avsaknaden av förslag på tillägg av frågor skulle kunna bero på att eleverna tycker att enkäten är lång. I de muntliga samtalen med eleverna ansåg de flesta att frågeformuläret täcker allt som är relevant att fråga om. Men förslag kom ändå att exempelvis fråga om:

”Om man har snott saker”

”Hur man fått pengar till narkotika?”

I de skriftliga kommentarerna var det även här sparsamt med förslag. Dock var det en kommentar som löd:

”Mycket bra enkät men ni borde göra en fråga om anledningen varför man börjad med allt detta.”

Vilja/förmåga att svara på frågorna och anonymiteten

Att svara på frågor om substansanvändning och familjen kan anses som känsliga. Eleverna fick därför frågor om hur de upplevde frågorna i enkäten och om det är frågor som de tror att elever faktiskt vill besvara på ett uppriktigt sätt.

I den muntliga dialogen blev det tydligt att eleverna vill försäkra sig om att man är helt anonym eftersom frågorna som ska besvaras upplevs personliga. Några elever frågade följande i den muntliga dialogen: *”hur vet man att man är anonym?”*. Eleverna vill känna sig säkra på att man är anonym när man svarar på narkotikafrågan (fråga 43). Det finns en viss oro för att svaren ska rapporteras till föräldrar och skola. I diskussionen framkom att frågor om hur nöjd man vanligtvis är med sitt förhållande till sin familj (fråga 55) och frågor om familjens ekonomi (fråga 4a) upplevdes som känsliga. Det framkom även att eleverna hade svårt att förstå syftet med frågan om familjens ekonomi.

Nedan är exempel på skriftliga kommentarer som avsåg fråga 3: Har dina föräldrar/vårdnadshavare studerat på universitet eller högskola?

”det känns lite som en irrelevant fråga”

”Fan ska ni veta det för”

Andra aspekter

Eleverna hade även möjlighet att komma med andra, spontana synpunkter utöver de specifika som efterfrågades i diskussionsunderlagen.

I den muntliga dialogen hade eleverna inte många spontana synpunkter. Det var några elever som uttryckte att det var många svarsalternativ i enkäten. Desto fler spontana allmänna synpunkter hade getts i den skriftliga feedbacken:

”jätte bra enkät”

”För många frågor, jobbigt”

”För många alternativ. Det hade varit bättre med färre alternativ med större till exempel tidsspänn. Gäller alla frågor om olika typer av alkohol”

”ni skulle kunna ha lite färre alternativ på alla frågorna”

I frågeformuläret som eleverna fått besvara finns en matris (fråga 53) som inkluderar 7 delfrågor och handlar om spel om pengar. För just denna fråga kom flera skriftliga kommentarer, bland annat:

”För mycket alternativ”

”För många frågor”

Slutsatser och ändringar

De allra flesta eleverna uttryckte att det var lätt att förstå enkäten och att frågorna var formulerat på ett tydligt sätt. Mycket i frågeformuläret var även fortfarande aktuellt. Dock framkom att det fanns några utmaningar med begripligheten i vissa av frågorna. I samtliga tre klasser som besöktes var eleverna relativt samstämmiga, både om hur något uppfattas och vad som eventuellt behöver förbättras. Detta lyftes fram av eleverna både muntligt och i skriftliga kommentarer vid granskningen av enkätsvaren.

För att undvika mätfel är det av yttersta vikt att eleverna förstår vad som efterfrågas. Därför har CAN gjort en del förändringar för vissa frågor i enkäten till 2024 års undersökning. Detta har gjorts med anledning av den feedback och de dialoger som medarbetarna på CAN haft med eleverna i samband med detta utvecklingsarbete. Några av frågorna gällande snus har justerats. Fråga 13: "Har du snusat någon gång?" har fått ett tillägg där det specificeras att eleven ska räkna med både vitt och brunt snus. Vidare kommer en följdfråga, fråga 15, där det frågas om vilken typ av snus som eleven använt. Till frågan är svarsalternativen: "Vitt snus (med nikotin)", "Brunt snus (med nikotin)", samt "Nikotinfritt snus (t ex "Onico")". Här har eleven möjligheten att välja fler än ett svarsalternativ.

Eftersom ordet "läkarordination" var ett begrepp som flertalet elever inte visste vad det betydde justerades frågor som inkluderade det ordet. Inspiration till förändringen hämtades från elevernas förslag om hur detta kan skrivas så att fler förstår vad som efterfrågas. I 2024 års enkät har vi bytt ut ordet "läkarordination" till: "utan recept utskrivet till dig".

Vad gäller riskuppfattningsfrågorna framkom att elever tolkade dessa som frågor om självskadebeteende. Eftersom det inte är avsikten med matrisfrågan har vi ändrat den i syfte att den blir mer tydlig, från: "Hur stor risk tror du det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de..." till: "Hur stor risk tror du det är att människors hälsa skadas, fysiskt eller på annat sätt, om de..."

När eleverna fick frågan om de ansåg att det saknades någon fråga i enkäten var det väldigt sparsamt med åsikter och önskemål. Vilket kan ses som naturligt då många elever tycker att enkäten var väldigt lång. Det framkom att elever tyckte att vissa frågor hade väldigt många svarsalternativ. Bland de frågor som upplevdes ha många svarsalternativ ingick alkoholfrågorna. Dock görs inga förändringar för dessa eftersom frågorna anses fungera på ett önskvärt sätt, vilket grundar sig på de tidigare års undersökningar och svarsfrekvens.

Vidare uppfattade medarbetarna på CAN det som att eleverna trots allt förstod frågorna. De medverkande eleverna har också tagit sig igenom de olika frågesektionerna inom tidsramen (20 min). Då majoriteten av eleverna ansåg att frågeformuläret täcker allt som är relevant att fråga om i substansväg har CAN valt att inte lägga till ytterligare frågor i det ordinarie frågebatteriet. Även om det finns mycket intressant att fråga om behöver det ställas i relation till enkätens omfattning och antalet frågor. Det är viktigt att eleverna inte tycker att enkäten innehåller alltför många frågor då risken för bortfall också måste tas i beaktning. Därför har CAN valt att ta bort en del frågor och på så sätt kortat ned enkäten 2024. Vad gäller matrisfrågan (fråga 53 från 2023) som inkluderade 7 delfrågor och handlade om spel om pengar har den exkluderats i enkäten 2024.

Andra frågor som har exkluderats 2024 är:

- Frågan som rör elevens familjemedlemmar och huruvida de röker/snuser.
- Frågan om hur många av elevens vänner det är som bland annat konsumerar olika substanser (röker/snuser/driker sig berusade/provat narkotika/är duktiga i skolan).
- Frågan om elevens föräldrars inställning till dennes substanskonsumtion (dricka alkohol/röka cannabis/röka cigaretter/snusa/dricka sig berusad).
- Frågan om eleven blivit utsatt för våld det senaste året där eleven skadades så mycket att hen fick besöka sjuksyster, läkare eller tandläkare. Samt dess följdfråga om det då har gjorts en polisanmälan.

Eftersom det kan upplevas som känsligt och högst personligt att svara på frågor om substansanvändning och den egna familjen ville eleverna verkligen känna sig försäkrade om att de är anonyma. Vid genomförande av enkäten informeras eleverna om att de är anonyma och att det inte är några resultat från enskilda klasser som redovisas. Vidare får eleverna få dra en lapp med ett engångslösenord för att logga in på enkäten för att inte behöva logga in med personliga uppgifter. För att förtydliga vikten av att enkäten är anonym och frivillig har CAN uppdaterat den inledande texten om just detta i 2024 års enkät. Förhoppningen är att eleverna även i fortsättningen ska känna sig trygga med att besvara enkäten anonymt.

Sammanfattningsvis var mycket i frågeformuläret fortfarande aktuellt, men vissa av frågorna var inte riktigt tydliga och eleverna förstod inte alltid vad som efterfrågades. Elevernas synpunkter och de lärdomar vi drog av detta utvecklingsarbete resulterade i ett flertal revideringar i 2024 års enkät. Vissa mindre justeringar som gjorts, och om dessa anses ha påverkat resultaten kommenteras detta i respektive avsnitt och tillhörande tabellbilaga i rapporten för 2024 års nationella skolundersökning.

C.A.N

CAN är ett nationellt kompetenscentrum som tar fram och sprider kunskap om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel om pengar.

Vi följer konsumtions- och skadeutvecklingen genom undersökningar och forskning. Myndigheter och organisationer använder kunskap från CAN som underlag för beslut och insatser. Vi är en del av civilsamhället och i vår styrelse finns representanter för våra medlemsorganisationer. Där finns även olika myndigheter representerade.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning – www.can.se

